דער גולם

1920 — 1917

צום אָנדענק פֿון מײַנע פֿאַרשטאָרבענע עלטערן :
שאול און אסתּר

אלע ווערק

פון

ה. לייוויק

דראַמאַטישע פּאָעמעס

ניו־יאָרק

דראמאטישע פאעמע

אין אכט בילדער

●

I לייס
II ווענט
III דורך פינצטערניש
IV בעטלער
V נים־געררוםטנע
VI אנטפלעקונגען
VII אין הייל
VIII די לעצטע שליחות

פערזאנען:

●

מהר"ל
רביצין
דבורהל
דער גולם
יצחק
יעקב
שמש
ר׳ באסעווי
תנחום
טאדעאוש
מאנאך
דער אלטער בעטלער — אליהו הנביא
דער יונגער בעטלער — משיח
דער הויכער
דער רויטער
דער בלינדער
די קרומע פוס
דער הארבאטער
דער קראנקער
ארעמעלייט
דער אינו נראה
דאס געשטאלט פון מהר"ל
דאס געשטאלט פון טאדעאוש
דאס געשטאלט פונעם נים־באשאפענעם
דער מאן מיטן קרייץ
הייל־רוחות
די אונטערערדיקע
יידן פון פראג

פראג. זיבעצנטער יארהונדערט

ערשטע אויפֿפירונג פֿון „גולם" דורך דער „הבימה" — מאָסקווע, 1924

✧

ערשטע אויפֿפירונג פֿון „גאולה־קאָמעדיע" דורך דער „הבימה" — תל אביב, 1938

בילד איינס

ליים

אַ לײדיקער פּלאַץ אויפֿן ברעג טײַך הינטער פּראָג, פֿאַרטאָג. אַלץ אַרום איז שטיל און פֿינצטער. ר׳ לוי ב״ר בצלאל, אָדער מהר״ל, אַ 70־יאָריקער זקן, שטייט איבער אַן אָפּגעצייכנטן בערגל ליים און קנעט אינעם ליים אַ גוף פֿון אַ מענטשן. דער גוף איז שוין פֿאַרטיק. לעבן אים שטייט ר׳ אברהם דער שמש, העלפֿט אים אין דער אַרבעט. מהר״ל הייבט זיך אויף פֿון איבערן גוף און רעדט צום שמש.

מהר״ל

שוין פֿאַרטיק. אַלץ איז פֿאַרטיק. איצטער לויף אין שול
צו יצחקן און יעקבן און הייס זיי קומען.

שמש

און איך זאָל שוין דאָרט בלײַבן, רבי?

מהר״ל

פֿאַרבלײַב אין שול. נאָר זע, אברהם,
זאָל זײַן פֿאַרשלאָסן אין דײַן האַרץ אויף אײביק
דער סוד, וואָס דו ביסט זוכה אים צו וויסן —
זאָלסט קיינמאָל זיך ניט אויסרעדן פֿאַר קיינעם.

שמש

אויף אייביק, רבי.

מהר״ל

און זיי זאָג אויך דערווײַל ניט אויס, אַז אַלץ איז גרייט.
זיי דאַרפֿן אומגעריכטערהייט אַליין דערזען.
עס הייבט שוין אָן צו טאָגן, אײַל.

שמש אָפּ.

מהר"ל

בייגט זיך איבערן גוף.

יאָ, אַלץ איז גרייט און איינגעהילט אין פינצטערניש.
די גרויסע שעה פון וואונדער קומט צוזאַמען מיטן טאָג, —
און אַז איך קוק אויף אָט דעם גרויסן גוף,
וואָס מיינע פינגער האָבן אויסגעקנאָטן און באַהעפט,
שוין זע איך, ווי עס שפּאַנט אַהער זיין שאָטן,
דער שאָטן פון אַ לעבעדיקן שוין...

הייבט דעם קאָפּ צו דער הייך.

ווער בין איך דען צו זאָגן: איך באַהעפט? —
כ'בין בלינד געווען און דו האָסט זעענדיק געמאַכט מיך,
פון הימל־הייך אַ ווײ־געטאָן אויף מיינע ברעמען
און מיר אַנטפּלעקט דעם שלאָפנדיקן גוף.
ער שלאָפט שוין דאָ ווער ווייסט פון וויפיל דורות...
און ערגעץ וואַנדערט זיין נשמה אום פאַרבענקטערהייט.
צי האָט פון דורותדיקן וואַנדער די נשמה
צום שלאָפנדיקן גוף דעם וועג צוריק פאַרגעסן,
צי אפשר שלאָפט זי אויך אין ערגעץ־וואו באַזונדער
און וואַרט אויך, ווי דער גוף, דו זאָלסט אַ צווייטן מאָל
צעעפענען מיר מיינע ברעמען און אַנטפּלעקן...
אָט הער איך פליגלען דרייען זיך אַרום מיין קאָפּ,
די גאַנצע נאַכט אַרום איז פול מיט פלאַטער.
אַ וואַרטנדיקער אויסגעצויגן ליגט דער גוף,
אַן אָפּגעדעקטער קוקט אַרויף דער קאָפּ צום הימל,
און פון די טויטע ליפּן רייסט זיך אַ געבעט.

פאַרדעקט דעם פּנים מיט די הענט. שטייט אַ לאַנגע צייט. טרעט אָפּ אויף צוריק דערשראָקן.

ווער איז עס דורכגעפלויגן מיר פאַרביי די אויגן,
מיט עפּעס שטעכעדיקעס אָנגערירט מיין שטערן,
מיט עפּעס גרילצנדעס געשריען מיר אין אויער?
פון וואַנען קומט דער טעמפּער אָפּקלאַנג, וואָס איך הער?

קוקט זיך אַרום און הערט זיך צו.

איך זע ניט קיינעם. שטיל. עס פליסט דער טייך,
עס לעשן זיך די שטערן איינער נאָכן צווייטן.

די מזרח־זייט האָט שוין געדאַרפט זיך דורכשיינען
און ווערט גאָר פינצטערער... אָ, שטאַרק מיך, בורא־עולם,
איך ד'האָב איין מיטן פון מיין האָפערדיקער פרייד
דערזען אַ צווייטן שאָטן פון דעם גרויסן גוף.

עס דערהערט זיך מיטאַמאָל אַ ווייטער שאָרך, און עפּעס דורכ־אויס שוואַרצעס שפּאַנט איבערן טייך, וויגט זיך און דרייט זיך אַרום זיך אַליין.

ווער טרעט עס אויף דער אויבערפלאַך פון טייך?
ווער דערנענטערט זיך צו מיר און ווערט ניט נעענטער,
דערווייטערט זיך פון מיר און ווערט ניט ווייטער?

אַ געשטאַלט וואַקסט אויס פאַרן מהר"לס אויגן.

מהר"ל
ווער ביסטו, פינצטער געשטאַלט?

געשטאַלט
דערקענסט מיך ניט?

מהר"ל
איך זע ניט דיין געזיכט.

געשטאַלט
דערקענסטו ניט מיין קול?

מהר"ל
דיין קול איז ווי אַ קאַלטער ווינט,
וואָס טראָגט זיך אין אַ טיפער גרוב אַרום
און האָט ניט קיין אַרויסגאַנג, קיין אַריינגאַנג.

געשטאַלט
איך האָב אַ קול, וואָס איז נאָך ניט קיין קול,
איך האָב אַ האַרץ, וואָס איז נאָך ניט קיין האַרץ.

מהר"ל
ווער ביסטו, זאָג, ווי רופט מען דיך ביים נאָמען?

געשטאַלט
ערשט שפּעטער וועט מען מיך ביים נאָמען רופן,
דערווייל בין איך נאָך אויף דער וועלט ניטאָ,
דערווייל בין איך אַ שאָטן פון אַ שאָטן. —

מהר"ל

פון וואַנען קומסטו ?

געשטאַלט

איך בין געקומען וואַרענען דיך : באַשאַף מיך ניט,
ניט נעם מיך פון מיין רואיקייט אַוועק.

מהר"ל

פאַרשווינד, איך הייס.

געשטאַלט

איך זאָג דיר נאָכאַמאָל און וואָרן דיך : **באַשאַף** מיך ניט.
דו זעסט : עס לעשן זיך די שטערן אַלע,
אַזוי וועט אויסגעלאָשן ווערן יעדע שיין
פון יעדנס אויג, וואָס וועט אַ קוק־טאָן נאָר אויף מיר ;
און וואו מיין פוס וועט נאָר אַ טראָט געבן
פאַרוויסטונג בלייבן וועט אויף יענעם אָרט,
צו וואָס איך וועל נאָר צולייגן מיין האַנט
אויף שטייב און אַש צעשאָטן וועט עס ווערן. —
ניט בייט מיר אויס מיין פינצטערניש, מיין שטילקייט
אויף דעם גערויש פון גאַסן און פון מענטשן.

מהר"ל

אַ, העלף מיר אין דער שווערסטער רגע, גאָט.

געשטאַלט

איך ווייס, דו וועסט ניט הערן מיין געבעט,
דאַרום בין איך געקומען וואָרענען דיך —
מיין וואָרענונג זאָל זיין, ווי אַ געבעט.
דו האָסט אַ גאַנצע נאַכט געקנאָטן מיך,
געפורעמט מיך מיט קאַלטקייט און **רציחה** —
און מיר איז גוט אַזוי געווען צו זיין נאָר ליים,
צו ליגן טויט און רואיק אויסגעמישט
מיט אַלע זעמדעלעך און שטיינדלעך פון דער ערד,
פון אייביקייט ביז אייביקייט אַזוי.

מהר"ל

פאַרשווינד צו דיין באַהעלטעניש, געשטאַלט.
עס זאָל דיין מורא פאַרן לעבן און דיין טרויער
מיט דיר אין דיין באַהעלטעניש אַוועק. —

**ווען קומען וועט די שעה פון גרויסן וואונדער,
אַזוי ווי עס אַנטלויפט די נאַכט פון מזרח־זון,
אַזוי וועט דיין פאַרצווייפלונג אויך אַנטלויפן.
עס האָט מיך גאָט געשיקט, איך זאָל דיך קנעטן,
איך זאָל דיך אָפּטיילן פון שטיינערדיקן באָדן
און מיט דער ערשטער שיין, וואָס צינדט זיך אָן אין הימל,
אַריינבלאָזן אין דיר אַ לעבעדיקן אָטעם.**

געשטאַלט

איך וויל ניט.

מהר"ל

עס זיינען אָנגעצייכנט שוין די טעג און נעכט
פאַר דיר און אַלע מעשים דיינע.
דו ווערסט באַשאַפן ניט אַזוי זיך לעבן,
נאָר גרויסע וואונדער טאָן באַהאַלטן און פאַרבאָרגן.
געהיימניספולע וועלן זיין די מעשים דיינע.
ס'וועט קיינער פון דיין גבורה גאָרנישט וויסן,
אַ האָלץ־העקער, אַ וואַסער־טרעגער וועסטו זיין.

געשטאַלט

אַ גולם.

מהר"ל

אַ שליח פון אַ פאָלק, אַ גרויסער גיבור.

געשטאַלט

אַ משרת — איבער וועמען צו געוועלטיקן.

מהר"ל

אַ לעבעדיקער מענטש.

געשטאַלט

**אַ לעבעדיקער מענטש ? וואָס שטייסטו און דו וואַרטסט ?
וואו איז שוין די נשמה, וואָס זי דאַרף אין מיר אַריינגעבלאָזן ווערן ?
וואָס עפנסטו ניט אויף די אויגן מיר,
וואָס שטעלסטו ניט אַריין קיין האַרץ אין מיר ?
וואו איז די צונג, די ציין, וואו איז דאָס בלוט,
וואָס דאַרף אין מיר אַריינגעגאָסן ווערן ?
ווי ווילסטו, איך זאָל זיין ? אַ בלינדער, צי אַ שטומער ?
אַ הינקעדיקער, אפשר גאָר אַ טויבער ?**

און אפשר אַלץ צוזאַמען, זאָג. עס גייט די נאַכט אַוועק,
עס קומט דער טאָג. אַ פינצטערניש, אַ פינצטערניש,
איין רגע נאָך און דיינע אָפּגרונטן פאַרדעקן מיך,
און לאָז מיך זיין איין רגע נאָך וואָס ביז אַהער:
אַ טויט בערגל אויסגעטריקנט ליים.

דאָס געשטאַלט ווערט צעפלאָסן אין דער פינצטערניש.

מהר"ל

אין מיין געלייטערטער געהייליקטער כוונה
אַ פינצטערניש האָט זיך אַריינגעריסן.
איך האָב אַליין מיט מיינע שרעקעדיקע ווערטער
אַ פּגימה אין דעם קומענדיקן האַרץ געמאַכט.
אָ, איך בין ניט בייגעשטאַנען דעם נסיון
און ד'האָב ניט אויסגעהיט מיין האַרץ פון טרויער,
פון צער און פון רחמנות. שווער און שווערער
איצט פאַלט אויף מיר מיין שרעקעדיק וואָרט.
איך האָב אַליין מיט מיינע הענט זיין מזל אָפּגעווענדט
צום וועג פון פּיין, צעטומלעניש, צעמישונג.
און וואָכן־לאַנג דורך גאַנצע טעג און נעכט
האָב איך מיין מוח און מיין האַרץ געלייטערט,
אינגאַנצן אויסגעטאָן פון זיך און פון דער וועלט,
אין איין מחשבה, דיין מחשבה, זיך פאַרוואַנדלט.
איך האָב געזען פאַר זיך נאָר איינעם, איינעם:
אָט קומט ער און אָט עפנט ער די אויגן.
אַ שמייכל אַ באַהאַלטענער אויף זיינע ליפּן
און גבורה אייזערנע אין זיינע אָרעמס.
ער זעט — און קיינער ווייסט ניט, אַז ער זעט,
ער גייט — און קיינער ווייסט ניט זיינע וועגן,
זיין לעבן און זיין טויט — איין שטילער אָטעם,
איין רואיקער, פאַרבאָרגענער ביטחון.
ער קומט ניט צווישן קיינעם און ער רעדט ניט,
ער ליגט זיך אַ פאַרוואָרפענער אין ערגעץ
און וואַרט אויף דער מינוט צו זיין גערופן.
און איצט וואָס זאָל איך טאָן? אין לעבעדיקן וואָרט
אַריינגעכאַפּט האָט זיך דער צווייפל און די שרעק,
די ביטערע און כעס'דיקע איינזאַמקייט.
איך זע, איך בין ניט ווערט אין דיינע אויגן;
און אפשר האָב איך צופיל זיך געגרייסט,
אַריינקוקן געוואָלט אַהין, וואו קיין מענטש נאָך

האָט ניט אַריינגעקוקט ביז היינט. איך זע, איך זע —
וואָס בין איך קעגן דיר? — אַ וואָרעם קליין,
אַליין — אַ שטיקל ערד, אַ זעמדל שטויב.

לאַנג שטילשווייגן.
עס באַווייזט זיך דאָס געשטאַלט פונעם כומר טאַדעאוש.
גייט גלייך אַנטקעגן מהר"ל.

מהר"ל

טאַדעאוש. יאָ, ס'איז ער. ער גייט אַנטקעגן.
איך האָב נאָר וואָס דערמאָנט אים אין געדאַנק, —
פון גאָט אַ צווייטער סימן זאָל עס זיין?

געשטאַלט

שלאָגט זיך אָפּ אָן מהר"ל. טרעט־אָפּ אויף צוריק.

וואָס טוסטו דאָ אין מיטן פון דער נאַכט?

מהר"ל

ניט מיטן פון דער נאַכט, נאָר אָנהייב־טאָג איז שוין.

געשטאַלט

וואָס טוסטו דאָ אין אָנהייב־טאָג?

מהר"ל

איך טו אין אָנהייב־טאָג, וואָס גאָט פאַרזאָגט מיר טאָן.

געשטאַלט

און וואָס האָט גאָט פאַרזאָגט דיר טאָן אַזוינס,
וואָס איך זאָל דאַרפן קומען זיין דערביי?

מהר"ל

דו דאַרפסט ניט זיין. קענסט ווייטער גיין דיין וועג.

געשטאַלט

אַז איך קען גיין מיין וועג, דאָס איז באַוואוסט.
טאַדעאוש גיט אָן עצה זיך אַליין.
נאָר זע, פון וואַנען קומען דאָס צו דיר אַזוינע אויגן?
רציחה שפּריצט פון זיי און שוואַרצע גבורה.
ווי קומט רציחה צו אַ רב? איך האָב שוין אין מיין לעבן,
אין תפיסות און אויף שייטערס פונעם הייליקן געריכט,
געזען אַזויפיל פנימער פון יידן,

אַזויפיל אויגן אַלערלייאיקע, און קיינמאָל נאָך
האָט ניט געמאַכט זיך מיר צו זען אַ יידנס אויגן,
וואָס זאָלן טאָן אַ קוק אויף דיר מיט אמתער
גזלנישער רציחה, בייזן האַס, ווי דיינע איצט —
זיי זעען אויס, ווי אויגן פון אַ ווילדן גולם.

מהר"ל

פאַרדעקט זיך מיט די הענט. זיינע אַקסלען צוקן.

געשטאַלט

וואָס האָסטו מיטאַמאָל פאַרדעקט דאָס פּנים?
געבליבן שטיל? און וואָס איז דאָס? ווער ליגט דאָ אויף דער ערד?
אַ מת, צי וואָס? די גאַנצע צייט איך שטיי
און ניט באַמערקט.

בייגט זיך איין און קוקט אויפן ליימיקן גוף.

וואָס זעען מיינע אויגן?
וואָס טוט זיך דאָ? אַ מענטש פון ליים געקנאָטן
ליגט אויסגעצויגן אויף דער ערד. —

טרעט־אָפּ און צלמט זיך:

אָ, יעזוס הייליקער!

מהר"ל

ביז וואַנען ער וועט זוכה זיין צום לעבן,
אַ האַנט אַ הייב־טאָן, אויפשטעלן אַ פוס,
טראָג איך דערווייל דעם קוק פון זיינע אויגן. —

געשטאַלט

באַשיץ מיך פון ניט־גוטן און פון אַלע
ניט געצלמטע, פאַרשאָלטענע, אָ, יעזוס!

פאַרשווינדט.

מהר"ל

שווייגט אַ לאַנגע צייט. כאַפּט זיך אויף ווי פון פאַרגעסנקייט.
קוקט זיך אַרום.

אַ צווייטער צייכן זאָל עס זיין פון דיר?
איך זע, עס מוז געשען. די האַנט פון גאָט

האָט מיך צוזאַמען מיט דעם בערגל ליים
אַריינגערינגלט אין איין רינג, צונויפגעפּאַרט.
און אַלץ וואָס איך פאַרטראַכט דערזע איך,
און אַלץ וואָס איך דערזע וועט קומען.
עס מוז געשען, עס מוז!
און איצט איז גוט און ליכטיק אויף מיין האַרצן —
ווייל איך — וואָס בין איך? דיינע צייכנס זיינען אמת, —
עס מוז געשען, עס מוז!

עס קומען פונעם וועג פון שטאָט מהר"לס צוויי תלמידים, **יצחק הכהן** און **יעקב הלוי**. יעקב טראָגט אין האַנט אַ פּעקל קליידער. זיי קומען שטיל. קוים רירנדיק די ערד מיט די פיס.

מהר"ל

גייט זיי אַנטקעגן.

איר זיינט אין צייט געקומען.

יצחק

עס טאָגט שוין, רבי.

מהר"ל

האָט ווער געזען איך גייענדיק אַהער?

יעקב

מיר זיינען אָן דער זייט פון וועג געגאַנגען.

מהר"ל

איר האָט פאַרבראַכט אין שול ביז איצט?

יצחק

יאָ, רבי. באַזונדער איינער פונעם צווייטן
געשטאַנען זיינען מיר און תפילה הויך געטאָן,
ביז האַלבע נאַכט קיין ליכט ניט אָנגעצונדן.
די פינצטערניש האָט אונדז אַרומגעכאַפּט,
ווי מיט אַ דיקער וואַנט צעשיידט אונדז איינס פון צווייטן,
אַזוי דערווייטערט, אַז דער קול פון איינעם
האָט צו דעם צווייטנס אויער ניט געקענט דערגרייכן.
פון אָנפאַנג האָט די ווייטקייט מיך געשראָקן,
אַזוי ווי איך וואָלט ערגעץ אין אַ שוואַרצן וואַלד
געזוכט אַ וועג, און, ניט געפינענדיק, געלאָפן

אַלץ שנעלער און אַלץ ווייטער אין זיין טיפקייט.
נאָר מיטאַמאָל האָב איך אינגאַנצן זיך באַרואיקט,
און טיפער נאָך און טיפער זיך דערוויטערט.

יעקב

און נאָכדעם רבי, הערט, וואָס איז געשען:
מיר שטייען, דוכט זיך, איינער פונעם אַנדערן פון ווייטן,
און פינצטער איז, מיר רירן ניט פון אָרט זיך,
אַזוי ווי צוגעקלאַפּט מיר וואָלטן זיין צום באָדן,
און יעדן דוכט זיך, אַז ער איז נאָר איינער,
אַליין אין שול. אָט קומט אָן האַלבע נאַכט און מיר,
ווי איר האָט אונדז פאַרזאָגט, מיר צינדן אָן די ליכט,
וואָס יעדער האָט פון פריִער אָנגעגרייט —
ערשט — וואונדער זעען מיר: מיר שטייען בײדע
דערנעענטערט איינער לעבן צווייטן האַנט ביי האַנט,
און ביידנס ליכט זיי שיינען אונדז אין פּנים.

יצחק

אַ גרויסער וואונדער, רבי.

מהר"ל

אַ גוטער סימן. אייער האַרץ
האָט אויסגעלייטערט זיך דורך תפילות,
געוואָרן ראוי צו דער גרויסער ברכה,
וואָס אייער מויל וועט דאַרפן באַלד אַרויסזאָגן.

יצחק

מען מעג אויף אים אַ קוק־טאָן, רבי?

מהר"ל

איר מעגט. גייט־צו און טוט אַ קוק.

ביידע בייגן זיך צום גוף און קוקן.

יעקב

דערווייל נאָך זעט מען גאָרנישט. ליים.

יצחק

אָט נעמט דאָס ליים און עפנט אויף אַן אויג. —

יעקב

און טוט אַ הייב אַ פּוס. —

יצחק

און טוט אַ קרים דאָס פּנים, טוט אַ לאַך.

שפּרינגט אָפּ אַ דערשראָקענער.

מהר"ל

וואָס איז דיר, יצחק?

יצחק

דערשראָקן זיך. אַ קוק־געטאָן אויף אים.
דערמאָנט זיך אָן אַ חלום אַ געזעענעם.

מהר"ל

אַ חלום? ווען?

יצחק

איך האָב געזינדיקט, רבי, זייט מיר מוחל.
אין האַלבער נאַכט, ווען אָנגעצונדן האָבן מיר די ליכט,
אַ ספר־תורה האָבן מיר פון אָרון־קודש,
ווי איר האָט אונדז פאַרזאָגט, אַרויסגענומען,
זי אָפּגעוויקלט, אויפגעמישט די סדרה בראשית,
און איינער האָט דעם צווייטן אויפגערופן,
און יעדער האָט געלייענט זיבן מאָל
די ערשטע פּרשה; קיינער האָט די קריאה
ניט געשטערט. מיר האָבן זיך די ספר־תורה
צוריק אַריינגעשטעלט אין אָרון־קודש,
און שטיל פאַר זיך גענומען זאָגן תהילים.
און ווי איך שטיי אַזוי געווענדט צו דער וואַנט און זאָג,
ערשט מיינע ברעמען האָבן זיך גענומען קלעפּן.
איך שטאַרק זיך ניט צו איינשלאָפן, און הייב־אָן אויפן קול
דעם תהילים זאָגן. מיטאַמאָל, איך הער, געשרייען,
פאַרצווייפלטע געוויינען. ווערן נענטער, נענטער.
עס גיבן זיך אַן עפן־אויף די טיר און אַלע פענצטער.
די שול ווערט פול מיט יידן טויט־דערשראָקענע,
זיי וואַרפן זיך אין אַלע ווינקלען און זיי פאַלן,
צעליגן זיך אָן אָטעם אונטער אַלע טישן. —
און ווי זיי ליגן שטום אַזוי, — עס פליט אַריין
אַ מאָדנער מענטש אַזאַ, אַ הויכער מיט אַ גרויסן קאָפּ,
מיט לאַנגע הענט און גרינע שטעכעדיקע אויגן,
ער האַלט אַ שווערד אין האַנט און פעכט אין אַלע זייטן,

אַראָפּ, אַרויף, און שנײַדט אויף רעכטס און לינקס.
אַט ליגן אַלע שוין צעשניטענע אויף בלוט,
פֿאַרדעקטע אין דער פֿינצטערניש און גוססן. —
אַט הייבט ער אויף די האַנט אויף מיר און וויל זי שוין
אַראָפּלאָזן אויף מײַן קאָפּ אויך, — ערשט מיטאַמאָל
זײַנט איר אַרײַנגעקומען, רבי.

מהר"ל
איך?

יצחק
און ווי נאָר ער האָט אײַך דערזען, אַזוי איז ער
געבליבן אָפּהענטיק, אַראָפּגעלאָזט די שווערד,
גענומען אײַלן צו דער טיר, נאָר איר האָט אים דעם וועג
פֿאַרשטעלט, אַרויסגעכאַפּט די שווערד פֿון זײַנע הענט
און איבער זײַן געזיכט אַ זעץ־געטאָן, און — ווײַ,
איר האָט אים ניט געטראָפֿן. —

מהר"ל
אויסער זיך:
ניט געטראָפֿן?

יצחק
געטראָפֿן אין דער לופֿט.

מהר"ל
ער איז אַנטלאָפֿן?

יצחק
ניין, ער איז צעשוואומען ווי אַ שאָטן, ניט געוואָרן.
דאָס לײַם־געשטאַלט האָט מיר דערמאָנט אָן אים.

מהר"ל
פֿאַר זיך:
אַזויפֿיל צייכנס! אַזויפֿיל שלעכטע צייכנס.
צי וועט קיין איינציקער שטראַל ניט דורכשײַנען דורך זיי?
דורך אַלע וועגן פֿיר מיך, דורך אַלע וועגן,
נאָר זאָל דורך אַלץ, וואָס איז פֿאַר מיר פֿאַרשטעלט,
זיך דורכרײַסן דײַן ליכטיקייט, רבונו עולם.

יעקב
מען האָט אין שול געהערט פֿון שלעכטע צײַטן,
פֿאַרצײַטיקע און איצטיקע, פֿון אַלע קלאַנגען,
וואָס גייען אום אין פּראָג, פֿון איינעם אַ רוצח,
וואָס האָט געמאָרדעט יידן קליין און גרויס,
איז האָט זיך אים געחלומט, רבי, איצט פֿון דעם —

מהר"ל
יאָ, שלעכטע צײַטן קומען־אָן אויף אונדז, תּלמידים מײַנע,
און מיט די שלעכטע — קומען אויך די גרויסע צײַטן.
מיר דאַרפֿן גרייטן זיך און גיין אַנטקעגן זיי. —
און איצט, איר זעט, האָט גאָט געבראַכט אונדז
צום אָנהייב פֿון די שווערע גרויסע צײַטן. —

יצחק
מיר ציטערן די הענט פֿאַר שרעק. אַוועקלייגן דאָס פּעקל, רבי?

מהר"ל
איז אַלץ דאָ אינעם פּעקל?

יצחק
אַלץ, רבי.

יעקב
און וואו וועט ער זיך אויפֿהאַלטן? — אין שול?

מהר"ל
ניט פֿרעגט אויף גאָרנישט מער. האַלט אײַן די שרעק.
באַהאַלט זי טיף אין האַרץ, און מיט דער שרעק
פֿאַרבאָרגט אויך אַלץ, וואָס איר וועט זען און הערן דאָ.
און איצט קומט־צו צום וואַסער אָפּגיסן די הענט.

גייען צום טײַך.

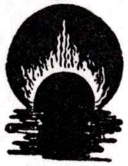

בילד צוויי

וועגט

גולם פּרוּווט עפֿן אַ מויל
צו מהר״ל שטעלט אַוועק די תנועות פֿון דיינען

דער חדר־מיוחד פֿון מהר״ל. באַגינען. מהר״ל קומט אַריין, דער באַשאַפֿענער בלייבט שטיין אויף יענער זייט טיר. ער איז הויך און די טיר — צו נידעריק. אַז מען דאַרף זיך איינבייגן ווייסט ער ניט.

מהר״ל

בייג־איין דעם קאָפּ. די טיר איז נידעריק, און דו
ביסט הויך; זאָלסט וויסן אַלעמאָל — אַ הויכער,
וואָס וויל אַריינגיין דורך אַ נידעריקער טיר,
דאַרף איינבייגן דעם קאָפּ. דו זעסט — אַזוי.

ווייזט ווי מען בייגט איין דעם קאָפּ.

גולם

קומט אַריין אַן איינגעבייגענער און שטייט.

מהר״ל

הייב אויף דעם קאָפּ און גלייך זיך אויס.

גולם

גלייכט זיך אויס. שטייט שטום. ער איז שטאַרק און ריזיק. גרויסע אויגן. עטוואָס טעמפּעס אין זיי און שווערעס, און אין דער זעלבער צייט קינדישעס. גראָבלעכע ליפּן מיט טיפֿע ווינקלען פֿאַרענדיקטע. אַ פֿאַרגליווערטער שמייכל אויף זיי. דער שמייכל — פֿון גראַניט. און אָט, דוכט זיך, נעמט דער שמייכל און צעקרימט זיך און ברעכט אויס אין אַ געוויין. געגרייזלטע שוואַרצע האָר אויף זיין קאָפּ. אַזוי אויך די וואָנצעס און די באָרד. די אויגן זיינע עפֿענען זיך אַלץ מער און מער פֿונאַנדער, קוקן צעגלאָצטע אויף אַלע אַרום.

מהר״ל

די אויגן דיינע זיינען אָפֿן. דו האָסט געזען
דעם הימל שוין, די זון, וואָס גייט אין מזרח אויף,
באַגעגנט ייִדן שוין אין גאַס, און דיינע פֿיס
זיי האָבן שוין געטראָטן איבער גאַסן, הויפֿן.
איך האָב גערעדט צו דיר און רייד אויך איצט צו דיר.

גולם

שווייגט.

מהר״ל

דו האָסט אַ מויל און ציין, אַ צונג צום ריידן, —
וואָס שווייגסטו?

גולם

שטומט.

מהר״ל

רייד, איך הייס דיר ריידן. יאָסל איז דיין נאָמען.

גולם

ציטערט־אויף.

יאָסל?

מהר״ל

דו ביסט אַ מענטש.

גולם

אַ מענטש.

מהר״ל

דו האָסט אַ האַרץ צום לעבן.

גולם

צום לעבן.

מהר״ל

שטיי ניט אָפּהענטיק אַזוי.
דיין נאָמען דאָך געדענקסטו —

גולם

שווייגט.

מהר"ל

האָסט פאַרגעסן? יאָסל איז דיין נאָמען. זאָלסט געדענקען.

גולם

יאָסל.

מהר"ל

און מיך ווי רופט מען, ווייסטו?

גולם

רבי.

נעמט שפּאַנען איבערן שטוב, קריכט איבער די בענק, טיש, וואַרפט זיי אום. שפּאַרט זיך צו דער וואַנט. שטויסט זי. די שויבן ציטערן.

מהר"ל

וואָס טוסטו? שטיי. וועסט אויפוועקן פון שלאָף
דאָס גאַנצע הויז.

גולם

איך וויל אַרויס פון דאַנען.

שלאָגט אין וואַנט.

מהר"ל

איך זאָג דיר — שטיי. אַרום אַ באַנק, אַ טיש,
מען גייט פאַרביי און ניט מען קערט זיי איבער,
און דורכגיין דורך אַ וואַנט אויך קען ניט קיינער.
איך זאָג דיר — שטיי, ניט שלאָג אין וואַנט.

גולם

איך וויל אַרויס פון דאַנען.

מהר"ל

איך האָב דאָך אויפן וועג שוין דיר פאַרזאָגט:
זאָלסט פאָלגן אַלץ, וואָס איך וועל נאָר באַפעלן.

גולם

זעצט זיך אַראָפּ אויפן דיל הילפלאָז.

איך פאָלג, רבי.

מהר"ל

אַלעמאָל זאָלסטו
צו מיינע רייד זיך צוהערן און ניט פאַרגעסן.
געדענקסט דיין נאָמען?

גולם

יאָסל רופט מען מיך, איך ווייס.

מהר"ל

שטיי־אויף פון דיל און זעץ זיך אויף דער באַנק.

ער נעמט אים פאַר אַ האַנט, העלפט אים אויפשטעלן זיך, זעצט אים אַוועק אויף דער באַנק.

ביסט מיד, איך זע, דו קומסט פון ערגעץ ווייט.
ניט האָב קיין מורא. ביסט אַ גוטער אורח דאָ.

גולם

אַ גוטער אורח דאָ.

קוקט זיך אַרום און שמייכלט.

מהר"ל

וואָס שמייכלסטו?

גולם

איך ווייס ניט, רבי. אויף די שויבן ברענט עפּעס.
איך ווייס ניט, רבי.

מהר"ל

די זון גייט־אויף אַנטקעגן.

גולם

דיין באָרד איז לאַנג און ווייס. און מיינע — שוואַרץ.

מהר"ל

אַהינטער שטאָט האָב איך דערזען דיך ליגנדיק.
דו ביסט געשלאָפן שטאַרק.

גולם

איך ווייס ניט, רבי.
אַ פייער קומט פון ערגעץ צו די שויבן.

און ווערט אַלץ רויטער, גרעסער. אויך די ווענט —
זיי ווערן אָנגעצונדן, זע, און אויך דיין פּנים.

שפּרינגט־אויף און לאָזט זיך ווידער שפּאַנען.

מהר"ל

וואוהין ?

גולם

אַהין. צום פייער. כ'האָב מורא דאָ צו זיין.

מהר"ל

דו טאָרסט ניט גיין.

גולם

איך וויל אַהין, איך וויל.
דו ביסט אַנטקעגן מיר אַ קליינינקער אַזאַ,
אַן אַלטינקער. — אַ קליינער קאָפּ אַזאַ ביי דיר.
דו רעדסט צו מיר און טרייסלסט זיך.
עס ציטערן די הענט ביי דיר.

מהר"ל

האָסט ווידער שוין פאַרגעסן ווער איך בין!

גולם

איך ווייס נישט.

מהר"ל

ווּעסט מיין משרת זיין.
אויף דעם ביסטו אין הויז צו מיר געקומען,
ווּעסט זיין אײַנגעצאַנצן אונטער מיין רשות.

גולם

וואָס דאַרף איך טאָן ?

מהר"ל

דערווייל נאָך גאָנישט.
ווּעסט וואוינען דאָ, צי אפשר ערגעץ אַנדערש.
דו ווילסט אין מיין הויז וואוינען ?

גולם

ניין.

מהר"ל

דו קענסט אין ערגעץ ניט אַוועקגיין. ביסט אַ פרעמדער.
ביי מיר אין הויז וועט זיין דיר גוט און היימיש.

גולם

עס הייבט זיך עפּעס אינעווייניק אין מיר און וואַרגט,
אַ קלינגעריי אין ביידע אויערן,
און פאַר די אויגן — רויט און גרין.
און מיינע פיס — זיי הייבן זיך, זיי ווילן גיין ;
און מיינע הענט — אָט גיבן זיי אַ כאַפּ דיך פאַרן האַלדז
און טראָגן דיך אַוועק... וואָס איז דאָ ? זאָג,
איך וויל אַנטלויפן און איך קען ניט.

שרייט :

איך וויל אַ זעץ־טאָן מיט אַ האַנט דיר איבערן קאָפּ —
און קען זיך ניט אַ ריר־טאָן. זע, איך פאַל באַלד אום,
עס דרייען זיך די ווענט אַרום,
דאָס פייער דורך די שויבן ווערט אַלץ גרעסער ;
עס קומען זיך די ווענט צוזאַמען מיט דער טיר
און ווילן זיך אויף מיר אַ וואַרף־טאָן. לאָז מיך גיין.
איך וויל, צעשליידערן, צעוואַרפן. כ'וועל מיין קאָפּ
אַראָפּדרייען פון זיך אַליין און אויך די הענט און פיס.
פאַרלעש דאָס פייער אַרום מיר,
נעם צו די ווענט.

ער שטייסט זיך מיט ווילדקייט אין וואַנט אַריין, קלאַפּט מיט די פויסטן. די ווענט טרייסלען זיך.

מהר"ל

איך הייס דיר ווערן רואיק.
עס הייבן אָן צו קומען אין דיין גוף די גרויסע כוחות, —
זיי רייניקן פאַר זיך אַ וועג אין דיין נשמה.
די שוואַרצע פינצטערניש, דער גילגול פון דיין לעבן,
ניט אָפּגעלאָזט האָט נאָך דיין קאָפּ און האַרץ
און רעדט אַרויס פון דיר מיט אומריינקייט און קללה.

ער לייגט אַרויף די הענט אויפן גולמס קאָפּ, גלעט אים און נעמט אים איין.

עס צוקן דיינע אַקסלען. זעץ זיך. אָטעם אָפּ.
איך האָב פאַראויסגעזען דעם אויסברוך פון דיין שינאה.

ביז וואַנען עס וועט קומען יענע שעה פון קלאָרער פרייד,
פון אויסגעל־ייטערטן געוויק, פון שטראַלנדיקער רו —
זאָל אויפהערן דערוויל דיין בלינדע שרעק,
זאָל פאַלן אויף דיין האַרץ דערווייל מיין ערשטע ברכה,
מיין ערשטע טרייסט אויף דיין צעטומלטן געדאַנק.
דו ווייסט ניט ווער דו ביסט, און וואונדערט זיך מיט שרעק
אויף זיך אַליין, אויף דיינע הענט און פיס;
עס האָט מיט דיר געטראָפן עפעס וואָס אַזוינס,
וואָס האָט אין דיין זיכרון אָפּגעמעקט דיין גאַנצן לעבן.
דו הייבסט אָן פון־דאָס־ניי.
אַ גאַסט ביסטו ביי מיר, אַ גוטער גאַסט,
און דאָס אַליין איז שוין גענוג דו זאָלסט דערזען
דעם ערשטן אָפּשיין פון דיין ערשטער האָפענונג. —
פאַרוואַרף ניט אַזוי שווער דעם קאָפּ.

מען גייט אַהער.

האַסט אויפגעוועקט דאָס גאַנצע הויז. זאָלסט גאָרנישט ריידן.
דו ביסט אַ גאַסט געקומען פון דער ווייטער פרעמד —
און דאָס וועט זיין דיין ענטפער.

גולם

איך בין אַ גאַסט געקומען פון דער ווייטער פרעמד,
פאַרגעסן אַלץ, וואָס איז מיט מיר געווען.

רביצין און **דבורהל** קומען אַריין דערשראָקענע, אויפגעוועקטע
פון שלאָף.

רביצין

וואָס טוט זיך דאָ? ווער האָט אַזוי די שטוב געטרייסלט?

דבורהל

אַזוינע שרעקלעכע געשרייען, זיידע.

מהר"ל

עס האָט זיך אייך געחלומט.

רביצין

עס האָט דאָך מיך פון בעט אַרויסגעשליידערט.
אַזוינע גוואַלדן. זע, ווער זיצט עס דאָ?
ווער איז ער, אריה לוי?

דבורהל

אוי, אַ מענטש אַ מאָדנער.

מהר"ל

וואָס האָט איר זיך אַזוי דערשראָקןביידע?
אַן אורח פון דער פרעמד. פון טבילה גייענדיק
דערזען האָב איך אים ווי ער ליגט אויף הוילער ערד
אַן אויסגעמאַטערטער פון וועג. ווער איז ער? און פון וואַנען?
איך קען ביי אים ביז איצט נאָך ניט דערגיין.
ער רעדט אַזוי ניט קלאָר און ניט פאַרשטענדלעך,
אַז בעסער שוין מען זאָל אים גאָר נישט פרעגן. —
אַן אָרעמאַן, ווייזט אויס.

דבורהל

ער זעט אויס אומגליקלעך אַזוי —

רביצין

און קוקט ניט אויס גאָר ווי אַ ייד. אַזוינע הענט,
אַזוינע אַקסלען האָט עס דיר אַ מענטש. —
עס שרעקט מיך עפּעס, אריה לוי. —

מהר"ל

שרעק זיך ניט.
דאָס זעט ער אַזוי אויס פון וועג.

דבורהל

אוי. באָבע, קוק.
אַזוינע אויגן שטעלט ער אויס אויף מיר! —
וואָס וויל ער, זיידע? פרעג אים.

מהר"ל

ער איז אַ שוויגנדיקער מענטש. ער ענטפערט ניט.

דבורהל

אָט הייבט ער ווידער אויף דעם קאָפּ און קוקט.
אַזוינע גלאַנציקע און טרויעריקע אויגן.

רביצין

ניט קוק אויף אים. קום גיין פון דאַנען, טאָכטער;
אַן אָרעמאַן — מען דאַרף אויף אים רחמנות האָבן. נאָר
דער מענטש געפעלט מיר ניט. ווי רופט מען אייך, ר' אורח?

גולם

יאָסל.

שמייכלט. שטעלט זיך אויף און קוקט אָנגעשטרענגט מיט באַוואונדערונג אויף דבורהלען.

רבי, ווער איז זי ?
וואָס האָט זי מורא, רבי ? וואָס אַנטלויפט זי ?

דבורהל

באַהאַלט מיך, באָבע ; קום אַרויס פון דאַנען. —
ער קוקט אויף מיר. איך שרעק מיך.

רביצין

זעסט —
דאָס קינד דערשראָקן. אַ משוגענער, צי וואָס ?
אַזוינע אויגן שטעלט עס אויס אַ מענטש !

מהר"ל

וואָס קוקסטו, יאָסל ?

גולם

ווער איז זי, רבי ? וואָס אַנטלויפט זי ?

מהר"ל

זי איז מיין טאָכטער, הערסט ? זאָלסט וויסן.
זאָלסט גאָרנישט ריידן וועגן איר.

גולם

עס הענגען
אַריבער אירע אַקסלען אירע לאַנגע האָר. —

דבורהל

וואָס רעדט ער, באָבע ? קום, כ'האָב מורא.

רביצין

אַ חרפה גאָר אַזוינס צו הערן.

מהר"ל

ער ווייסט אַליין ניט וואָס ער רעדט. ער איז צעטומלט.
גערירט. ווייזט אויס, אַביסל פונעם זינען.

גולם

פלוצלונג :
עסן.

מהר"ל

עסן ? יאָ, גיי ברענג אים וואָס.

רביצין

נאָך פאַרן דאַוונען ?

מהר"ל

זעסט ניט, ווער ער איז ?

רביצין

דו, טאָכטער, קענסט נאָך גיין אַביסל שלאָפן,
און איך וועל שוין אַליין אים ברענגען עפּעס וואָס צו עסן.

רביצין און דבורהל אָפּ.

גולם

וואוהין איז זי אַוועק ?

מהר"ל

דיר ברענגען עסן.

גולם

דערנאָך וועט זי פון מיר שוין ניט אַוועקגיין ?

מהר"ל

איך האָב דיר שוין געזאָגט : זי איז מיין טאָכטער,
זאָלסט גאָרנישט ריידן און ניט טראַכטן וועגן איר.

מיט שאַרפקייט :

איך זע, ביסט גאָר אַן אַנדערער געוואָרן,
אין איין מינוט אַן אויפגעציטערטער אַ שפּרונג געטאָן.

גולם

עס איז מיר גוט געווען, ווען יעדעס מאָל
זי האָט געקוקט אויף מיר.

מהר"ל

זיי שטיל!

גולם

און פאַר אַ האַנט אויך טאָר איך זי ניט נעמען?

מהר"ל

אפילו קוקן טאָרסטו ניט אויף איר. זיי וויסן —
פאַר דיר איז אָנגעצייכנט גאָר אַן אַנדער לעבן,
אַן אַנדער לופט צו אָטעמען, אַן אַנדער לשון.
דו וועסט עס מיט דער צייט דערזען, דערפילן. —
דערווייל זיי שטום, פאַרשלאָסן אין דיין שטומקייט.
דו הערסט — זיי שטום.

גולם

צו קיינעם גאָרנישט ריידן?

מהר"ל

נאָר ענטפערן אויף וואָס מען פרעגט דיך, און ניט מער.
מיט מענטשן זאָלסטו זיין פון וויטן. קומסט אַריין
אין שול, צי ערגעץ אַנדערש — אין אַ ווינקל
אַן אָפּגעזונדערטער פאַרנעם אַן אָרט. וועט צוגיין ווער
און עפּעס פרעגן דיך — אַן בייזקייט ענטפער.
דיין אָפּגעזונדערטקייט איז ניט קיין שטראָף, קיין אומגליק, —
עס איז דער וועג, וואָס וועט צו וואונדער און צו פרייד
דיך פירן. —

גולם

זעצט זיך, פאַרוואָרפט מיטן קאָפּ.

פינצטער ווערט מיר מיטאַמאָל.
איך זע שוין גאָרניט, רבי. — האַלט מיך צו,
איך פאַל.

מהר"ל

דו פאַלסט ניט. הונגעריק ביסטו.

רביצין קומט אַריין און דבורהל נאָך איר. רביצין ברענגט מילך און ברויט און אַ קרוג מיט וואַסער. דער גולם זיצט אַראָפּגעזונקן איבערן טיש.

רביצין

וואַשט זיך, ר' אורח.

גולם

זיצט אומבאַוועגלעך.

רביצין

וואָס איז אים, אריה לוי? זע, ער הייבט ניט אויף
דעם קאָפּ —

דבורהל

ער שלאָפט, צי וואָס?

רביצין

ר' אורח, וואַשט זיך עסן. אָט איז וואַסער.
וואָס שוויגט ער, אריה לוי? פרעג אים דו.

גולם

הייבט אויף די אויגן און שוויגט.

רביצין

איר ווילט דאָך עסן. וואַשט זיך.

מהר"ל

וואַש זיך, יאָסל.

דער גולם גיסט דאָס וואַסער אויף די הענט, ווישט זיי אָפּ אומגעלומפּערט אַן אַ האַנטעך, וואָס די רביצין האַלט צו. רעדט גאָרנישט. נעמט עסן מיט אַפּעטיט.

רביצין

קיין ברכה, קיין המוציא. — זע, ווי הונגעריק
ער שלינגט דאָס ברויט. אַ צער צו קוקן.

מהר"ל

איך זאָל אים אפשר הייסן דאָ פאַרבלייבן?

רביצין

מיט אונדז?

מהר"ל

איך דאַרף דאָך אַ משרת סיי־ווי־סיי.
און פאַר דער שול אַ האָלץ־העקער, אַ וואַסער־טרעגער.

רביצין

דאָס קינד האָט זיך אַזוי פאַר אים דערשראָקן. —
און גאָט ווייסט, חס ושלום, ווער ער איז אַזוינס?

מהר"ל

אַ מענטש, מען זעט, אַן ערלעכער, אַן עלנטער.

רביצין

דו מיינסט אַזוי, מסתמא ווייסטו בעסער —
נאָר איך —

מהר"ל

האָסט מורא?

רביצין

גאָט זאָל מיך ניט שטראָפן.

מהר"ל

באַדאַרפסט ניט מורא האָבן. גאָט האָט אין דער רעכטער צייט
געשיקט אים מיר אין וועג אַנטקעגן.

רביצין

וואָס מיינסטו, אריה לוי?

מהר"ל

כ'דאַרף שוין לאַנג
אַ משרת האָבן, אַ געזונטן מענטש ווי ער.

רביצין

מסתמא ווייסטו, אריה לוי. — איך וועל גיין.

צום גולם:

אייך ברענגען אפשר עפּעס נאָך צום עסן?

גולם

שאָקלט מיטן קאָפּ אויף ניין.

רביצין

צו דבורהלען

וואָס גייסטו־נאָך נאָך מיר?

דבורהל

כ'האָב מורא, באָבע.

רביצין

אַ קינד ביסטו, צי וואָס?

מהר"ל

לייגט אַרויף אַ האַנט אויף דבורהלעס קאָפּ

ניט האָב קיין מורא, טאָכטער.

דבורהל

ער בלייבט אויף שטענדיק דאָ?

מהר"ל

איך ווייס נאָך ניט.

דבורהל

ער נעמט נאָך אַלץ די אויגן ניט אַראָפּ פון מיר.

זי גייט אַרויס צוזאַמען מיט דער רביצין.

מהר"ל

נו, ביסט שוין זאַט?

גולם

מיר קלעפּן זיך די אויגן, רבי.

מהר"ל

זיי קלעפּן זיך? ס'איז גוט. דו וועסט זיך דורכשלאָפן.
אַן אַנדער וועלט וועסטו דערזען דערנאָך.

גולם

שאָקלט זיך אין דרימל. טוט זיך אַ כאַפּ פאַרוצלונג.

איך וויל אַוועקגיין! עפּעס ציט מיך גיין.

מהר"ל

דו טאַרסט פון דאַנען ניט אַוועקגיין.

גולם

און וואו איז דבורהל?

מהר״ל

איך האָב דאָך דיר פֿאַרזאָגט עפּעס.

גולם

זי האָט געקוקט אויף מיר.
פֿאַרוואָס איז זי אַוועק פֿון דאַנען, רבי?
פֿאַרוואָס ביסטו אויף מיר אין כּעס, בייז?

מהר״ל

איך בין ניט בייז אויף דיר. דיר דוכט זיך נאָר.
און דבֿורהלען, זאָג איך דיר, דערמאָן ניט מער.

גולם

שווייגט.

מהר״ל

דו הערסט וואָס איך פֿאַרזאָג דיר?

גולם

כ׳הער, רבי.
איך וועל דיך פֿאָלגן. זע, די אויגן מײַנע
פֿאַרקלעפּן ווידער זיך.

שלאָפֿט אײַן זיצנדיק.

מהר״ל

ער שלאָפֿט.

ער זעצט זיך אַנטקעגן און קוקט ווי ער שלאָפֿט, שטעלט זיך אויף, שטייט איבער אים, לאָזט ניט אַראָפּ די אויגן פֿון זײַן שלאָפֿנדיק געזיכט.

מהר״ל

אַזויפֿיל שטומער צער אויף זײַן געזיכט. —

גיט אַ ציטער.

אָט דאָס איז ער — מײַן מענטש מײַן אויסגעחלומטער?
מײַן גיבור? מײַן שליח? ער? — אַזוינע הענט,

אַזוינע אַקסלען, פּיס. אַזויפֿיל גוף?
אַזויפֿיל שטומער צער?

שטעלט זיך מיטן פּנים צו דער וואַנט און טרויערט. רביצין קומט אַרײַן שטיל, קוקט פֿאַרוואונדערט.

רביצין

פֿאַרוואָס איז אַזוי שטיל דאָ? אריה לוי!

מהר״ל קערט זיך אָפּ און מאַכט מיט דער האַנט זי זאָל ניט ריידן, זי זאָל אַרויסגיין.

מהר״ל

ניט רייד. ער שלאָפֿט.

רביצין

גאָר זיצנדיק?

מהר״ל

עס מאַכט ניט אויס. ער דאַרף זיך דורכשלאָפֿן. ער מוז.

רביצין אויף די שפּיץ פֿינגער אָפּ.

איך קום אויך באַלד אַרויס.

שטייט איבערן גולם, הערט ווי שטאַרק און טיף ער אָטעמט.

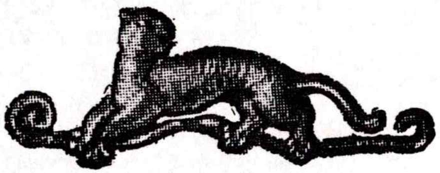

בילד דריי

דורך פינצטערניש

אין חדר פון מהר״ל. פאַרנאַכט. מהר״ל זיצט איבער אַ צע־עפנטן ספר און דרעמלט. דבורהל שטייט לעבן אים אַ דער־שראָקענע און וועקט אים.

דבורהל

זיידע, זיידע, כאַפּ זיך אויף.

מהר״ל

כאַפּט זיך אויף.

וואָס איז? האַ?

דבורהל

דו שרייסט פון שלאָף. אַזוינע קולות, זיידע.

מהר״ל

אַ דרעמל נאָר געטאָן. איין דרעמל.
פון חלום, טאָכטער.

דבורהל

פייער, בלוט, האָסטו געשריען —
פון פינפער־טורעם עפּעס —

מהר״ל

יאָ, אַ חלום, טאָכטער.
געזען אַ שלעכטן חלום. גיי, מיין טאָכטער,
ס׳איז גאָרנישט, נאָר אַ חלום.

דבורהל אָפּ.

מהר״ל

זיצט צוגעדעקט דאָס פּנים מיט ביידע הענט, אָנגעשפּאַרט איבערן טיש מיטן קאָפּ.

גולם

קומט אַריין מיט שטילע טריט און שטייט לעבן דער טיר. ער האַלט אין האַנט אַ האַק. שטייט און קוקט אָנגעשטרענגט אויפן מהר״ל. וואָס מער ער קוקט אַלץ מער גולמדיק ווערט דער אויסדרוק פון זיין פּנים. אָט צעשמייכלט ער זיך מיטאַמאָל אַרויסשטעלנדיק אַ ריי ווייסע ציין, און אָט ווערט זיין פּנים צוזאַמענגעצויגן, שטייף און פאַרגליווערט. גייט צו שטיל צום טיש, וואו מהר״ל זיצט אַ פאַרזונקענער אין שווערע מחשבות. ער זעצט זיך אַרונטער אויף דער באַנק פון צווייטער זייט פון טיש אַקוראַט אַנטקעגן מהר״ל, פאַרוואַרפט אויך דעם קאָפּ און נעמט אָן דעם זעלבן אויסדרוק און פּאָזע ווי מהר״ל. זיי זיצן ביידע אַזוי איינער קעגן אַנדערן אַ פּאָר רגעס. מהר״ל טוט זיך מיטאַמאָל אַ כאַפּ און דערזעט אים דערשרעקט זיך.

מהר״ל

אוי וויי! ס׳איז דו? ווי קומסטו אַהער?
און ווער האָט דיך אַוועקגעזעצט ביים טיש?

גולם

איך ווייס ניט, רבי. כ׳זע, דו שלאָפסט, דו זיצסט. —

מהר״ל

דו דאַרפסט ניט נאָכטאָן אַלץ וואָס איך.
צו וואָס ביסטו אַריינגעקומען איצט?

גולם

האָסט מיך גערופן.

מהר״ל

ווען?

גולם

די גאַנצע צייט,
איך הער, דו רופסט מיך: יאָסל! יאָסל!

מהר"ל

קוקט אים אָן שטרענג.

איך האָב דיך ניט גערופן: ניין.
קענסט גיין צוריק צו דיין מלאכה. —
האָסט שוין צעשפּאָלטן דען דאָס גאַנצע האָלץ?

גולם

זיי לאָזן מיך ניט שפּאַלטן.

מהר"ל

ווער?

גולם

זיי רייצן זיך מיט מיר.

מהר"ל

איך פרעג דאָך — ווער?

גולם

די יינגלעך. גרויסע ייִדן אויך.
זיי שטעלן זיך אַרום און קוקן, קוקן,
און אַלע פרעגן ווי מען רופט מיך. אַלע.
פון וואַנען קום איך. —

מהר"ל

ענטפער ניט. און שוין.

גולם

איך ענטפער ניט. איך שווייג.
דו האָסט דאָך מיר געהייסן שווייגן.

מהר"ל

זיי וועלן דיר ניט טאָן קיין שלעכטס.

גולם

איך האָב זיי פיינט.

מהר"ל

דאַרפסט לעבן גוט מיט אַלעמען.

גולם

איך קוק אויף קיינעם ניט און רייד צו קיינעם ניט.
דו זעסט, אַט קוקן זיי אַריין אין פענצטער.

מהר"ל

גייט צו צום פענצטער. קוקט אַרויס.

ניט האָב קיין מורא. גיי צוריק צו דיין מלאכה.
איך וועל אַליין אַרויסגיין און פאַרזאָגן אַלעמען.

גולם

זיי האָבן אויך קיין מורא ניט פאַר דיר.
איך זאָג: דער רבי וועט באַלד אָנשרייען אויף אייך,
און ווי איך זאָג דאָס — לאַכן זיי נאָך מערער.

מהר"ל

נו, גיי צוריק. איך וועל אַרויסגיין באַלד.

גולם

איך וואָלט שוין לאַנג געגעבן וועמען מיט דער האַק —

מהר"ל

וואָס רעדסטו? דו?

גולם

אָ, נעם זיי צו פון מיר.
צעטרייב זיי אַלעמען. וואָס רײדן זיי? וואָס קוקן זיי?
אַזוינע רייד, אַזוינע אויגן. אַלע. אַלע.
די האַק לויפט לייכט אַזוי אין מיינע הענט אַליין
אַרויף־אַראָפּ, אַרויף־אַראָפּ, און איך בין אַזוי הויך. —
דער העכסטער. לויפט די האַק אויך העכער, העכער...
אַט זאָגסטו, אַז מען טאָר קיין האַק ניט הייבן —
זי רייסט זיך דאָך אַליין פון מיינע הענט...

מהר"ל

אַליין? איצט זע איך שוין. זי וועט זיך מער ניט רייסן.
איך האָב געגעבן לייכטקייט דיינע הענט,
אָן אַרבעט — צו פאַרגרינגערן דיין איינזאַמקייט.
„זאָל פליען ווי אַ פעדער אין דיין האַנט די האַק" —
אַזוי האָב איך געגעבן דיר מיין ברכה.

נאָר איצט, איך זע, מוז אַנדערש זיין.
מיט מי, מיט שווערער אָנשטרענגונג, מיט שוויס
זאָל יעדער הייב פון האַק דיר אָנקומען.
און יעדעס מאָל, ווען אויפן האַלץ וועט זיך די שאַרף
אַראָפּלאָזן, זאָל אויך דער אָטעם דיינער
אַרונטערזינקען, ווי אַ שווערע משא.
ס'איז ניט קיין שטראָף, נאָר דיר אַ טובה,
די לייכטקייט פון דיין האַנט זאָל דיך ניט רייצן מער.

גולם

איך האָב זיי פיינט אַלעמען. דיך אויך.

מהר"ל

מיך אויך?

גולם

כ'האָב מורא פאַר דיין קוק, פאַר יעדן וואָרט.
און שטענדיק דוכט זיך מיר, איך הער דיין קול:
— וואו ביסטו, קום אַהער. — איך טו אַ זעץ
די האַק אין האָלץ אַריין און ענטפער: — דאָ בין איך. —
און אַלע נעמען לאַכן, איבערקרימען: דאָ בין איך.

מהר"ל

גיי אַרבעטן, און קוק זיך ניט אַרום אויף קיינעם.

גולם

איך קוק דאָך ניט. איך האַלט אַראָפּגעלאָזט די אויגן.
די מענטשן נאָר — זיי צווינגען מיך צו אויפהייבן
דעם קאָפּ און אין די אויגן זיי אַריינקוקן.

מהר"ל

איך האָב דאָך אַ קמיע אָנגעטאָן דיר אויפן האַלדז,
אַזאַ וואָס זאָל דעם קוק פון דיינע אויגן
דערנעענטערן צו אַלעמענס געזיכטער. —

גולם

ס'איז נאָר געווען איין רגע גוט. צום ערשטן מאָל
ווען איך האָב, שפּאַלטנדיק דאָס האָלץ, אַ הייב געטאָן זיך
און אַרום זיך דערזען אַזויפיל פּנימער און אויגן, —
זיי האָבן אַלע, דוכט זיך, גוט צו מיר געשמייכלט.
קיין וואָרט גערעדט, און נאָר אַזוי געקוקט, געקוקט.

און פלוצלונג האָבן אַלע מיטאַמאָל גענומען ריידן,
אַרומלויפן הין און הער און וואַרפן מיט די הענט;
זיי האָבן עפּעס מאָדנע רייד גענומען שרייען
און הילכיק לאַכן, צולויפן און אָפּשפּרינגען צוריק —
און דאַן האָב איך געהערט אויך דיין געלעכטער. —

מהר"ל

מיינעם?

גולם

אַזוי ווי דו וואַלסט זיך באַהאַלטן הינטער זיי
און זיי גערייצט אויף מיר, זיי זאָלן שרייען: גולם.
איך האָב געלאָזט אין מיטן פון דער אַרבעט און אַנטלאָפן,
אַהער געקומען.

מהר"ל

און איצט באַרואיקסטו זיך?

גולם

דאָ איז גוט מיט דיר.
ווען דו וואָלסט שטענדיק זיין מיט מיר, ניט לאָזן מיך אַליין,
איך וואָלט ניט מורא האָבן מער פאַר קיינעמס אויגן,
איך וואָלט זיך ניט געשראָקן, ווען איך הער מיין נאָמען.
ניט שיק מיך מער אַוועק פון דיר.

מהר"ל

איך שיק דיך דען אַוועק? דו זעסט דאָך מיך
אַזוי פיל מאָל אין טאָג. און ווען דו דאַרפסט מיך,
צו יעדער צייט קענסט קומען און מיך טרעפן

גולם

איך וויל אויף שטענדיק זיין מיט דיר, אויף שטענדיק.
ווען אַלע שטייען, קוקן ווי איך שפּאַלט
פאַרוואָס ביסטו ניטאָ צווישן זיי? דו קענסט דאָך אויך,
אַזוי ווי אַלע, שטיין די גאַנצע צייט און קוקן.

מהר"ל

שמייכלט צו זיך.

די גאַנצע צייט? פאַרנעמט ער דען אַליין די רייד
פון זיינע ליפּן? טענהט ווי אַ קינד אָן שכל, בלינד —

נאָר עפּעס קוקט אַרויס אַ שרעק אַזאַ פון זיינע טענורת,
אַ שרעק שוין ניט קיין קינדישע.

צום גולם:

און שלאָפן ווייסטו וואו דו וועסט? אין פינפער־טורעם.
אפילע יידן שלאָפן דאָרט. דער שמש וועט
דיך ברענגען שוין אַהין, דיר מאַכן אַ געלעגער. —
וועסט דאָך ניט וועלן איך זאָל גיין מיט דיר אַהינצו שלאָפן?

גולם

פאַרוואָס? איז ווייניק פּלאַץ דען דאָרט פאַר ביידן?

מהר״ל

שמייכלט. זיין פּנים ווערט טרויעריק. שטעלט זיך ביי דער וואַנט און פאַרטראַכט זיך. דער גולם קוקט, קוקט און שטעלט זיך אויך צו דער וואַנט צו.

מהר״ל

קערט זיך אַוועק פון דער וואַנט.

מיט דיר זיין שטענדיק קען איך ניט. זיי ווייסן,
דו ביסט אַהער געקומען זיין אַליין.
איז זאָג איך דיר: גיי, טו דיין אַרבעט, וואָס דו טוסט.
טוסט אָפּ — גיי שלאָף, אַוואו מען הייסט דיר שלאָפן.
דאַרפסט זיין אַליין מיט זיך און ניט מיט מיר.
עס איז דיר פינצטער, שווער. די פינצטערניש איז דיינע,
און זי וועט נאָכגיין דיר אויף טריט און שריט,
ביז וואַנען זי וועט אויפשיינען אין ליכטיקייט.
איך האָב פאַר אַ משרת דיך גענומען ניט אויף דעם
איך זאָל דיר נאָכגיין, היטן ווי דו עסט און שלאָפסט.
איך וועל דיך רופן, ווען איך וועל דיך דאַרפן. — גיי.

גולם אָפּ מיט דער האַק אין האַנט.

מהר״ל

אַליין.

אַלץ אַנגעשטרענגטער ווערט אין מיר מיין אומגעדולד,
פון אַלע בייזע קלאַנגען און ניט־רואיקע חלומות. —
ווער זאָל מיר פּותר זיין מיין חלום?
דו וויזט מיר צייכנס איינעם נאָכן צווייטן:

סכנות גרויסע לויערן אויף אונדז.
זיי קומען אָן, זיי שטייען שוין אַהינטער אונדז.
דו עפנסט מיר די אויגן און איך זע זיי:
בילבולים, בלוט און פייער און — פאַרניכטונג.
איך וויס—צוזאַמען מיטן אומגליק קומט די רעטונג; אויף דער שווערד
ווערט אויך די טרייסט געבראַכט, און אין דעם שוואַרצן פלאַם
באַהאַלטן ליגט די ליכטיקייט פאַר אונדז, —
מיין האַרץ איז אָבער פול מיט אומגעדולד און אומרו,
מיט אומגעדולד צו זיך אַליין — מיין גרעסטער חטא פאַר דיר.
דו האָסט געשיקט מיר אים, דעם אומבאַהאָלפענעם משרת.
אַן אומבאַהאָלפענער אַליין — ער זאָל אונדז העלפן;
אַליין אַ פינצטערער — ער זאָל אונדז ברענגען ליכטיקייט;
מיר אַלע הענגען אויף אַ האָר ביים ראַנד פון אָפּגרונט,
און ער, דער אויסלייזער, דער ערשטער וויינט אַרויס נאָך הילף.
אָט האָב איך אים אַרויסגעשיקט מיט בייזקייט —
איז ער אין עפּעס שולדיק?

קוקט אַרויס פון פענצטער.

איך האָב אַליין, וויזט אויס, נאָך מורא פאַר זיין קוק.
פאַרשפּרייט האָסטו אויף אים דעם צער פון אומזין,
פון קאַלטער פרעמדקייט און אומהיימלעכקייט,
אַז אַלע, און אויך איך, מיר זאָלן ניט דערזען נאָך
זיין אמתן געשטאַלט. מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין.
איך וואַרט, איך רייס מיין אומגעדולד אַרויס פון האַרץ,
די שרעק, וואָס גייט אויף אונדז, זאָל מיין מחשבה ניט צעטומלען,
און מיינע אויגן אויף דער עלטער ניט פאַרפינצטערן —
איך זאָל קענען קוקן גלייך אין פּנים פון זיין אמתן געשטאַלט.
דאָס ליכט פון זיין געשטאַלט וועט מוזן זיך אַנטפּלעקן,
ווייל ער איז — דיינער.

שטייט אָנגעשפּאַרט ביים פענצטער. עס קומט אַריין ר׳ באַסעווי, אַן עלטערער ייד, רייך אָנגעטאָן.

ר׳ באַסעווי

אַ גוטער אָוונט, רבי.

מהר״ל

אָ, אַ גאַסט, אַ גאַסט.
אַ גוטער יאָר אייך, ר׳ באַסעווי, זיצט.

ר׳ באַסעווי

דער רבי זאָל מיר מוחל זיין, וואָס ניט געפרעגטערהייט —

מהר״ל

וואָס רעדט איר, ר׳ באַסעווי, אַזאַ גוטער גאַסט.

ר׳ באַסעווי

איך גיי דעם שול־הויף דורך, ערשט — רעדלעך פיל,
מען חידושט זיך, און אַלע זיינען אומרואיק,
און קלאַנגען גייען אום פון מויל צו מויל,
און איך אַליין, איך זאָל ניט זינדיקן מיט מיינע רייד,
בין אויך ניט זייער רואיק, רבי.

מהר״ל

זעצט זיך, ר׳ באַסעווי.

ר׳ באַסעווי

זעצט זיך.

איך האָב אין גאָרנישט ניט געשטערט אייך, רבי?

מהר״ל

אין גאָרנישט, ר׳ באַסעווי.

ר׳ באַסעווי

טראַכט איך: אפשר גאָר
אַריינגיין אויף אַ פּאָר מינוט צום רבין שמועסן.

מהר״ל

אַ גוטער איינפאַל, ר׳ באַסעווי, זייער וואויל פון אייך.
נאָר עפּעס זיינט איר ניט מיט אַלעמען, צעטראָגן,
האָט אפשר עפּעס אַנדערש אייך געבראַכט אַהער?

ר׳ באַסעווי

עפּעס אַנדערש? ניין, איך ווייס אַליין ניט, רבי:
איר וואָלט געזען דעם טומל אויפן שול־הויף.
ס׳איז עפּעס ניט ווי אַלע מאָל. דער מרה־שחורהניק, דער תנחום,
אַן אָפּגעריסענער, אַ פינצטערער, האָט, גאָט ווייס וואו,
אַזוינע רייד גענומען. שילט און שטראָפט — און רעדלעך אַרום אים,
ער שליידערט מיט די הענט און רעדט, און רעדט.
און דאָ צו אַלעם איז נאָך צוגעקומען ער, דער האַלצהעקער —
ער וואַרפט דאָך ממש אַן אַ פּחד, רבי.

די מורא פֿאַרן גולם

מהר״ל

איר אויך ווי אַלע, ר׳ באַסעווי? שטייט אַ מענטש
און צאַרבעט, שפּאַלט. — ניטאָ פאַרוואָס צו שרעקן זיך. —
מיר האָבן לאַנג דאָך שוין געזוכט אַ גוטן האָלצהעקער,
איר ווייסט דאָך, ר׳ באַסעווי.

ר׳ באַסעווי

יאָ, נאָר דער
האָט עפּעס גאָר ניט נושא־חן געווען ביי קיינעם.
איר וואָלט באַדאַרפט אַרויסגיין, רבי, און אַ קוק־טאָן,
ווי אַלע, קליין און גרויס, אַרויסגעשאָטן האָבן זיך
פון אַלע הייזער, לויפן אויפן שול־הויף קוקן,
ווי עפּעס אויף אַ בייזן וואונדער; און דער אמת, רבי,
איך אַליין, דערזעענדיק אים אָט אָקאָרשט,
האָב ביישטיין ניט געקענט, געמוזט זיך אָפּשטעלן,
און קוקן, אַ פאַרכאַפּטער, ווי ער הייבט די האַק.
כ׳האָב קיינמאָל ניט געזען נאָך אַזאַ מענטשן.

מהר״ל

זיצט אַ פאַרטראַכטער, אַ דערשראָקענער.

ר׳ באַסעווי

איר ווייסט כאָטש, רבי, ווער ער איז? אַ היגער?

מהר״ל

צי ווייס איך ווער ער איז? אוודאי ווייס איך.
קיין היגער טאָקע ניט. אַ פרעמדער. נאָר עס מאַכט ניט.

ר׳ באַסעווי

איז האָבן מיר דאָך טאָקע ניט וואָס מורא האָבן,
וויבאַלד איר קענט אים, רבי.

מהר״ל

זאָגט עס אַלעמען, —

ניטאָ זיך וואָס צו שרעקן.

ר׳ באַסעווי

כ׳וועל זאָגן, רבי.

מהר״ל

איר זיינט נאָך אָבער אַלץ ניט רואיק, ר׳ באַסעווי,
איך זע אָן אייער פּנים.

ר׳ באַסעווי

זייט מיר מוחל, רבי.
איך זינדיק אפשר טאַקע; צופיל אומרו
האָט אָנגעקליבן זיך אין מיר פאַר די פאָר טעג.
און אָט די אומרו, מער פון אַלץ, האָט מיך
געבראַכט צו אייך איצט, רבי.

מהר״ל

גאָט איז אונדזער פאָטער, ר׳ באַסעווי.

ר׳ באַסעווי

איך קום טאַקע אַט דאָס פון אייך צו הערן, רבי,
אַ וואָרט פון טרייסט, פון האָפענונג, בטחון.
איך בין שוין גרוי, און צייט געווען איך זאָל אַליין
דאָס וואָרט פון טרייסט אין האַרצן שטענדיק טראָגן,
און ניט דערשרעקן זיך און ניט פאַרלירן זיך אין שרעק.
וואָס קען מען אָבער טאָן? מיר זיינען זינדיק, רבי,
און צייטן — שלעכטע, גאָט זאָל זיך מרחם זיין.
אָט האָב איך נעכטן, רבי, ניט געקענט
אַ גאַנצע נאַכט ביז טאָג קיין אויג פאַרמאַכן.

מהר״ל

וואָס רעדט איר, ר׳ באַסעווי?

ר׳ באַסעווי

כ׳בין זיך מודה.
עס ווילט זיך מיר מיין שרעק פון האַרץ אַראָפּריידן.

מהר״ל

צי מאַכן מיר אַליין ניט צופיל גרויס די שרעק?

ר׳ באַסעווי

ס׳איז אפשר אמת, אַז מיר מאַכן זי צו גרויס,
עס קען דאָך אָבער זיין פאַרקערט: די שרעק איז גרעסער —
נאָך גרעסער ווי מיר שטעלן זיך זי פאָר.
ווער ווייסט, ווער ווייסט, וואָס הינטער אונדז עס ווערט געטאָן,
ווער ווייסט, אין וועלכע נעצן אונדזער פוס
צי היינט צי מאָרגן וועט געפאַנגען ווערן?
ווער ווייסט, פון וועמענס הענט עס קומט דאָס אומגליק? —
וואָס וויל מען פון אונדז האָבן, רבי? זאָגט,

איך מיין גאַנץ פשוט, כ׳וויל פאַרשטיין, באַנעמען,
וואָס וויל מען פון אונדז האָבן?

מהר״ל

מען וויל פון אונדז אַ סך, אַ סך.
נאָר געבן קאָנען מיר זיי גאָרנישט.
און אפשר קאָנען מיר, — אָ, יאָ, מיר קאָנען, ר׳ באַסעווי,
מיר ווילן אָבער ניט. מיר ווילן ניט. מיר האָבן
צו אַלץ און אַלעמען פון גאָר דער וועלט
נאָר צוגערירט זיך מיט אַ נאָגל פון איין פינגער,
נאָר פון דער זייט אַ הויך־געטאָן מיט אונדזער אָטעם,
און אַלץ און אַלע פון דער גאַנצער וועלט
וועלן טראָגן שוין אויף אייביק דעם ריר פון אונדזער פינגער,
און שטורעמס, ווירבלענדיקע שטורעמס, וועלן אויסברעכן
פון אונדזער לייכטן אויסגעהויכטן אָטעם.
צו וואָס גאָר דאַרפן מיר געפינען טעמים
און פרעגן קשיות וואָס מען וויל פון אונדז?
אויב טעמים זוכן — זאָלן זיי! זיי זוכן טאַקע,
זיי זוכן און געפינען, און אַז ווי צו זיי,
צו זייער אָנגעשטרענגטן זוכן און געפינען!
און מיר — מיר שטייען אַן דער זייט פון אַלע טעמים,
מיר זיינען שווער און לייכט, דערנעענטערט און דערווייטערט;
מיר ווילן — גייען מיר אַנטקעגן מיטן פנים צו דער וועלט;
מיר ווילן — ווייזן מיר דעם נאַקן צו דער וועלט;
די וועלט איז נאָר דער דורכגאַנג, נאָר דער פרוזדור
צו אונדז אַליין; ס׳איז אפשר צו לאַנג, צו פאַרפלאָנטערט
דער דורכגאַנג, אָנגעשטעלט מיט שפּיזן און מיט העק, —
נאָר ווער וועט עס זיך לאָזן גיין צו אָפּראַמען די העק,
אַז מיט די העק וועט מוזן ווערן אָפּגעראַמט
אויך אונדזער אָנריר, אונדזער רויטער טראָט?

ר׳ באַסעווי

וועט מוזן אייביק ציען זיך דער וועג?

מהר״ל

און מיר — נאָך אייביקער; און אויסלייזן די וועלט —
מיר קאָנען, נאָר מיר ווילן ניט.

ר׳ באַסעווי

מיר ווילן ניט?

מהר״ל

אַט דאָס איז דאָך, וואָס זיי וואָלטן געוואָלט.
ווייל אויסלייזן די וועלט לויט זייער ווילן —
מיינט : אויסלייזן די וועלט פון אונדז.

ר׳ באַסעווי

איך הער און יעדעס וואָרט מאַכט גרעסער נאָך
אין מיר דעם צער.

מהר״ל

צער ? וואָס איז, ר׳ באַסעווי, צער ?
מיר זיינען דאָך אַריינגעוואַקסן שוין אין אים, צונויפגעהעפט זיך,
אַרומגעשפּרייט אים איבער זיך און אָנגעצונדן,
און אויפגעלויכטן און צעזייט אויף אַלע וועלטן.
אַט גיט אַ קוק אויף זיך אַליין איצט, ר׳ באַסעווי,
עס לויכט אויף אייך דער צער. און אָט אַ שעה
פון אומגעדולד קען קומען, גרעסער נאָך פון צער,
אַ שעה פון גרעסערער עקשנות נאָך, און איך, צי איר,
צי יעדערער פון גאַס, אפילו תנחום,
אָנשטאָט מיט איין שפּיץ פינגער אָנרירן די וועלט,
זאָל אויפהייבן אַ גאַנצע האַנט מיט אַלע פינגער, —
וואָס מיינט איר, ר׳ באַסעווי, וואָלט געווען דאַן ?

ר׳ באַסעווי

אַן אומגליק וואָלט עס זיין פאַר אונדז, אַן אומגליק.

מהר״ל

אַן אומגליק ? מעלט אייך אויס, אַז ניט נאָר איך,
צי איר, צי עמעץ אַנדערש ערגעץ וואו,
נאָר ער, אפילו ער, דער האָלצהעקער, וואָס אויפן הויף,
זאָל אויפהייבן זיין גאַנצע האַנט מיט אַלע פינגער —
צי וואָלטן זיי נאָך אַלץ געוואָלט מיר זאָלן — — —

האַקט זיך אָפּ און זיצט אַ דערשראָקענער פאַר עפּעס.

ר׳ באַסעווי

וואָס איז אייך, רבי ? איר זיינט בלייך געוואָרן.

מהר״ל

אַ טומל, דוכט זיך, ר׳ באַסעווי. הערט איר ניט ?

ר׳ באַסעווי

אַ טומל ? ניין, איך הער ניט, רבי.

מהר״ל

עס האָט זיך מיר אַפּנים אויסגעוויזן נאָר.

קוקט דורכן פענצטער.

יאָ, אויסגעוויזן נאָר. דער הויף ווערט ליידיק שוין.

ר׳ באַסעווי

וואָס זאָל איך איצטער זאָגן, רבי, ווען איך זע
דעם פּחד אויף אויף אייך אַן אויפגעלויכטענעם ?

מהר״ל

וואָס זאָלט איר זאָגן ? גאָרניט, ר׳ באַסעווי ; שווייגן.
פאַראַן אַ צייט פאַר שווייגן... ווייסט איר, ר׳ באַסעווי, —
די אַלע יידן וואָס אין שול, זיי וועלן אָפּדאַווענען
און וועלן זיך אַוועק אַהיים, און שטיל, ווי אַלעמאָל,
זיך לייגן שלאָפן ; אפשר וועלן זיי,
אַזוי ווי איר, קיין אויג ניט קענען צושליסן,
נאָר דאָך וועט קיינער ניט פון זיי זיך אויפהייבן פון בעט
און נאָכגעבן די שרעק...

ר׳ באַסעווי

דאָס מיינט איר מיר צו מאַכן פאָרוואורף, רבי ?

מהר״ל

ניט פאָרוואורף, ר׳ באַסעווי, ניין, פאַרשטייט מיך.

ר׳ באַסעווי

איך האָב געוואָלט פון אייך אַ טרייסט־וואָרט הערן.

מהר״ל

דאָס וואָרט פון טרייסט איז דאָ, איז דאָ,
ווייל אַלע שרעקן זיינען נאָר אומזיסטע, ר׳ באַסעווי.

ר׳ באַסעווי

אומזיסטע ?

מהר״ל

שרעקן אָן אחריות זיינען זיי.

ר׳ באַסעווי

איך וויל אייך, רבי, גוט פאַרשטיין. איך בעט אייך — מאַכט מיר קלאָר.
איר זאָגט: פאַראַן אַ צייט פאַר שווייגן,
איך פיל פונדעסטוועגן, אַז אייער פחד שווייגט ניט.
אַז אייער — — — זייט מיר מוחל פאַר די ווערטער, רבי.

מהר״ל

איך בין אייך מוחל, ר׳ באַסעווי;
און נעמט זיך גוט אַריין אין זיינען: ליגט ניט מער
די גאַנצע נאַכט אַן שלאָף ביז טאָג;
אַ איד טאָר קיינמאָל ניט פון זיך דעם שלאָף פאַרטרייבן. —
מיר זיינען ביידע אַלטע לייט שוין, ר׳ באַסעווי,
מען טאָר אָבער ניט ווערן צו אַלט ניט צו קענען
אויף זיך אַליין צו איבערטראָגן אַלע וואונדער;
פאַרנעמט איר וואָס איך זאָג אייך: אַלע וואונדער.

ר׳ באַסעווי

פון אייער מויל צו הערן, רבי; אפשר וועל איך אויך
נאָך זוכה זיין מיט אייך צוזאַמען צו דערלעבן. — — —

עס הערט זיך אַ טומל הינטערן טיר. מהר״ל עפנט און קוקט אַרויס.

מהר״ל

ווער איז דאָרט? תנחום? לאָז אים, טאַכטער.
ער מעג אַריינגיין.

ר׳ באַסעווי

תנחום? ניט צו איבערטראָגן!

מהר״ל

עס מאַכט ניט, ר׳ באַסעווי.

תנחום קומט אַריין צושויבערט, אָפּגעריסן. אויף איין לאַץ פון זיין קאַפּאָטע אַ לאַנגער קריעה־ריס.

תנחום

געזען אַ העזה! תנחום וויל צום רבין —
פאַרשטעלט מען אים דעם וועג.

מהר״ל

זיצט, ר׳ תנחום.

תנחום

ניטאָ קיין צייט צו זיצן, רבי.
איך אייל, איך אייל,
עס וואַרט אויף מיר מיין פייערדיקער רייטוואָגן.

ר׳ באַסעווי

און וויפיל איז דער שיעור צו רייסן קריעה?

תנחום

אַ שיעור? ניטאָ קיין שיעור.
ווייל אַלע לאָזן וואַרטן דאָך אויף מיר
איך זאָל זיך צורירן צו זיי.
פאַרנאַנדערריסן...
ווען ניט דער גרויסער יום טוב פסח,
וואָלט נאָך ביז היינט געלעבט מיין יוחנן,
צי זאָלן מיר דערפאַר זיך אָפּזאָגן פון פסח?
איר שווייגט? איר ווילט זיך אָפּזאָגן פון פסח?
איך שיק אויף אייך מיין פייערדיקן רייטוואָגן.

ר׳ באַסעווי

איך האָב דאָס שוין געהערט, ר׳ תנחום.

תנחום

געהערט?
אויב טויזנט מאָל געהערט
האָסטו נאָך ניט געהערט;
טויבע — ווי קאָנט איר הערן?
בלינדע — ווי קאָנט איר זען?
צי זעט איר מיין פנים אין דער מיטן נאַכט?
צי הערט איר מיין קול?
די אָרעמס צעשפּרייט איך,
די אויגן פאַרוואָרף איך,
דעם האַלז אין דער ווייט צי איך אויס...
אַריבערן דאָך פונעם טורעם,
דורך אַלע צעלעכערטע פענצטער
יאָג איך אַריין און אַרויס.
פינף איז די צאָל פון די טורעמס, —
פינף,
איינער פאַר מזרח און איינער פאַר מערב,
איינער פאַר צפון און איינער פאַר דרום,
דער פינפטער — פאַר מיר.

ווער טראָגט דעם צער פון די טורעמס? —
איך!
איך בין דער האַר פון די חורבות.

מהר"ל

רוט אָפּ, ר' תנחום, זעצט זיך.

תנחום

זעצט זיך. אָטעמט אַ מידער.

מהר"ל

ניטאָ שוין קיינער אויפן הויף, ר' תנחום?

תנחום

ניטאָ, ניטאָ. צוגאַנגען זיך אַלע.
אין שול אַריין צו מנחה.
און תנחומען געלאָזט אליין מיט אים — מיטן גזלן;
נאָר תנחום האָט ניט מורא פאַר אַ גזלן.
אָט דאָס טאַקע בין איך געקומען זאָגן אייך,
אַז תנחום האָט ניט מורא פאַר קיין האַק.

ר' באַסעווי

איר הערט, רבי?

מהר"ל

צו וואָס אַזוינע רייד, ר' תנחום?

תנחום

צו וואָס אַזוינע רייד?
אַז דו זאָלסט דאָס גאָר פרעגן, רבי! — —
פינצטערניש גייט אויף אונדז, פינצטערניש,
פון אַלע זייטן,
און קיינער קען ניט אָפּשטעלן מיין פייערדיקן רייטוואָגן,
אַפילו דו.
ווייל קיינער וועט ניט האָבן אַזאַ העזה,
ווייל קיינער איז אין אים נאָך ניט געזעסן,
און ניט געברענט זיך אין זיין פייער,
און ניט געדרייט זיך אונטער זיינע רעדער. — —
זאָלן הענט זיך שטרעקן מער צו מיר,
זאָלן העק זיך הייבן,

העלדזער שרייען; —
פאַרחלשט ווערן הענט,
פאַרראָסטעט ווערן העק,
און העלדזער ווערן שטום,
און אויב ניט שטום איז — אויפגעשניטן...

שפרינגט צו צום מהר"ל.

און ווער איז דאָ דער באַלעבאָס?
דער רבי, צי טאַדעאוש, האָ?

מהר"ל

טאַדעאוש?

תנחום

דו ווייסט ניט ווער טאַדעאוש איז?
דער רבי האָט באַדאַרפט עס וויסן.
און אַז טאַדעאוש איז געווען אין פינפער טורעם,
ווייס דער רבי?

מהר"ל

איך ווייס, ר' תנחום.

תנחום

דער רבי ווייס?

שפאַרט זיך אָן מיטן קאָפּ אָן טיש.

~~טאַדעאוש~~

ס'איז אמת טאַקע, רבי?

מהר"ל

ער וויל די אָרעמעלייט אַרויסטרייבן פון דאָרט.

תנחום

נאָר ווער איז דאָ דער באַלעבאָס? — איך, צי דו?
צי אפשר גאָר דער האַלץ־העקער?

שפרינגט ווידער אויף.

אַרויסטרייבן? וואָס וואַרט ער נאָך?
חורבות האָב איך מער נאָך וויפיל איך דאַרף,

ציין זין = פסח־קרבן

חורבות פון דער גאַנצער וועלט
וואַרטן לאַנג אויף מיר,
קוקן אויס די לעכערדיקע אויגן,
אָטעמען צו מיר,
רופן איך זאָל קומען און געוועלטיקן.
זאָל איך קומען נאָר —
ווערט אַ פרייד אין זיי,
אַ געזאַנג
און אַ טאַנץ...
זאָל איך אָפּקערן מיין פּנים און ניט הערן
דאָס געבעט?
ווער וועט אים דערהערן, אויב ניט איך?
איך —
ווייל מיין האַרץ איז פול מיט רחמים צו דער וועלט.

ער הערט אויף צו שליידערן מיט די הענט. ווערט ווי איינגע־גליווערט.

די גרויסע אויגן פון דער וועלט —
זיי זיינען פול מיט בענקשאַפט, —
ווער דערזעט די גרויסע אויגן פון דער וועלט? —
איך.
ווער קען איינשטילן די בענקשאַפט פון דער וועלט? —
איך.
ווייל מיין האַרץ איז פול מיט רחמים צו דער וועלט.

אין מיין פייערדיקן רייטוואָגן טראָג איך זיך
רונד אַרום, רונד אַרום די טורעמס,
יעדע מיטן נאַכט.
אין דעם פייערדיקן רייטוואָגן
ליגט מיין זון —
מיין פסחדיקער זון...
זיין לינקער אויג איז דורכגעשטאָכן מיט אַ שפּיז,
דאָס רעכטע — צוגעמאַכט;
זיין רעכטע האַנט איז אָפּגעשניטן ביזן אַקסל,
די לינקע — ביזן אוילנבויגן.
יעדע ערשטע נאַכט פון פסח זאָג איך צו מיין זון:
— שטיי אויף, ווער לעבעדיק,
באַקום צוריק די אויגן און די הענט,
ווייל דורשטיק איז די תאווה פון דער וועלט

און הונגעריק איר בענקשאַפט.
שטייט ער אויף,
און ער וואַרט.
ביז — מיר הערן טריט:
ז י י ...
שטעכן זיי אים ווידער דורך זיין לינקן אויג,
שניידן ווידער אָפּ זיין רעכטע האַנט ביזן אוילנבויגן,
די לינקע — ביזן אַקסל.
לייג איך אים צוריק אַריין אין רייטוואָגן,
און איך זאָג:
— ביז דעם קומענדיקן יאָר...
ווייל מיין האַרץ איז פול מיט רחמים צו דער וועלט.

תנחום לויפט האַסטיק אַרויס. מהר״ל און ר׳ באַסעווי זיצן פאַרגאַפטע. שווייגן לאַנג.

ר׳ באַסעווי

אַזוינע רייד, אַזוינע רייד.

מהר״ל

נעמט אַרומגיין הין און צוריק איבערן חדר. שטעלט זיך ביים פענצטער און קוקט אַרויס.

ר׳ באַסעווי

הייבט זיך אויף.

דער עולם, הער איך, גייט שוין מנחה דאַווענען.
אַ גוטן, רבי. (אָפּ).

מהר״ל

אַ גוטן יאָר, אַ גוטן יאָר. איך קום אויך באַלד.

גייט אַרום הין און צוריק. שטעלט זיך ווידער ביים פענצטער. שטעקט אַרויס דעם קאָפּ און קוקט געשפּאַנט. עס דערהערן זיך פון הויף אומרואיקע קולות פון יידן און ווייבער. מען לויפט פאַרביי דעם רבי׳ס פענצטער און מען שרייט: „וואו איז דער רבי? זאָל דער רבי אַרויסגיין!“ קולות פון ווייבער: „ווי איז אונדז, אַן אומגליק אויף אונדז!“ מהר״ל לאָזט זיך צו דער טיר. עס לויפט אַריין די רביצין, פירט דבורהלען פאַר אַ האַנט. ביידע טויט־דערשראָקענע. דבורהל וויינט.

מהר"ל

וואָס איז געשען?

רביצין

דער נייער מענטש, דער האַלץ־העקער — ווי איז מיר.

מהר"ל

וואָס האָט ער געטאָן?

רביצין

אַ ניי אומגליק אויף אונדז, אריה לוי, איך זאָג דיר.
אויף טויט דאָס קינד דערשראָקן. ווי איז מיר:
זי גייט אַרויס אַן עמער וואַסער אָנשעפּן,
איז לויפט ער צו און לאָזט זי ניט צום ברונען צוגיין.

דבורהל

וויינענדיק:

ער זאָגט, אַז ער דאַרף טראָגן וואַסער.

מהר"ל

און וואָס האָט ער געטאָן?

רביצין

אַ חרפּה פאַרן מויל אַרויסצוברענגען, אריה לוי.
בפרהסיא זי אַ כאַפּ געטאָן צו זיך, געקושט זי.
ווען ניט דער עולם, וואָלט ער זי דערשטיקט נאָך, חס ושלום.

מהר"ל

וואָס טוט ער איצט?

רביצין

וואָס זאָל ער טאָן? אַ גולם, ניט קיין מענטש.
ער שטייט, ווי אַ פאַרשטיינערטער, און רירט זיך ניט.

דבורהל

פאַרטרייב אים, זאָל ער גיין פון דאַנען —

מהר"ל און בײדע פרויען גייען אַרויס. פון הויף הערט זיך אַ געדרודער. ווערט שטילער. מהר"ל קומט אריין און נאָך אים דער גולם מיט דער האַק אין האַנט. ער שטייט אין מיטן חדר מיט

אַרונטערגעלאָזטע הענט אין אַ מאָדנער פאַרגליווערונג. מהר"ל באַטראַכט אים אַ לײנגערע צייט, נעמט אַרויס די האַק פון זיינע הענט. דער גולם באַוועגט זיך ניט. עס באַקומט זיך אַן איינדרוק, אַזוי ווי ער וואָלט שלאָפן שטייענדיקערהייט.

מהר"ל

דו שטייסט פאַרשטיינערט און דו זעסט ניט
ווי איך דערנעענטער זיך צו דיר.

גולם

שטייט פאַרגליווערט.

מהר"ל

הייב אויף דעם קאָפּ און אויך די אויגן,
איך וויל אַריינקוקן אין זיי.
נאָך טראָגן זיך אַרום די קולות,
וואָס דו האָסט אויפגעוועקט, די שרעק
נאָך שטייט אַהינטער דיינע אַקסלען
און קוקט אַריבער גרייט צום אָנפאַל.

גולם

שטייט אומבאַוועגלעך.

מהר"ל

און איך האָב וואונדער אויסגעבעטן
ביי גאָט פאַר דיר, דורך פּיין און טרערן;
זאָלסט קענען זען, וואו קיינער זעט ניט,
און הערן אַלץ, וואָס קיינער הערט ניט;
ניין איילן אין דער טיפעניש
דערשפּירן זאָלסטו מיט דיין טראָט;
אין פייער זאָל דיין גוף ניט ברענען,
אין טיפן וואַסער — זיך ניט טרינקען,
די ריחות פון די ווייטסטע ווינטן
דערשמעקן זאָלסטו מיט דיין נאָז;
און ווען מען דאַרף — דיין גוף זאָל ווערן
ווי שטראַלן דורכזיכטיק, ווי לופט,
און אין אַ צווייטן זיך פאַרוואַנדלען —
זאָלסט זיין אַ רואה ואינו נראה...
איך טראָג דערהייבונג פאַר דיין לעבן,
פאַר דיינע הענט — געבענטשטע גבורה;

אונ דו — דו שטייסט ווי האַלץ פאַרגליווערט,
די אויגן — טעמפּ, דאָס מויל — צעקרימט;
אויף דיינע ברייטע מויער־אַקסלען
נאָך ליגט דער טויטער צער פון ליים;
אויף דיינע הענט נאָך שלענגען זיך
פאַרלעגערטע, פאַרשטויבטע ווערים,
און פון דיין אָטעם שפּאַרט פאַר מיילן
דער ריח פון צעפוילטן שטיין.
ביסט לעבעדיק, ביסט אַלט איין טאָג,
און שוין דאָס מענטשלעכע אין דיר
געאַיילט האָט זיך אַרויסצעווייזן
מיט שינאה און מיט תאווה און מיט אומגליק;
צי דען האָב איך אַהער געבראַכט דיך
כדי זאָלסט זיין ווי אַלע מענטשן גלייך? —
זאָל זיין, עס איז אויף דיר געפאַלן
די גאַנצע פינצטערניש און שרעק
פון אונדזער אַלעמענס פאַרצווייפלונג —
נאָר וואו איז אָבער דאָס גרויטע ליכט
אויף דיין געזיכט, די גרויסע שיין
פון אונדזער אַלעמענס בטחון?
וואָס שטומסטו? ענטפער, ענטפער!
אָט הייב איך אויף אויף דיר מיין שטעקן!

גולם קומט צו זיך. שטרעקט אויס די הענט מיט פרייד צום מהר״ל.

גולם

וואו בין איך? רבי, וואו בין איך?
וואו זיינען אַלע ניט געוואָרן?
אַזוי געשריען האָבן זיי,
געוויינט, געדרייט זיך אַרום מיר,
און איך האָב ניט געוואוסט פאַרוואָס —
און מיטאַמאָל איז שטיל געוואָרן,
פאַרקלעפּט זיך האָבן מיינע אויגן, —
איך בין געשלאָפן, רבי.

מהר״ל

ביסט געשלאָפן?

גולם

איך ווייס ניט, רבי, אונטער מיר
די ערד האָט זיך גענומען וויגן.

אַ האַנט האָט מיך געטאָן אַ צי,
געטאָן אַ שלידער אין דער הייך
און נאָכדעם טיף אַראָפּגעוואָרפן.
איך בין געפאַלן. נאָר די ערד
אַ בראָך האָט זיך געגעבן פלוצלונג,
צעשפּאַלטן זיך אויף צוויי חלקים.
בין איך געפלויגן אין דעם אָפּגרונט
און ניט געהאַט אַוואו צו פאַלן...
און ווי איך פלי אַזוי, איך זע:
ערשט דו — דו זיצסט אויף מיר און שטויסט מיך
אַלץ טיפער, טיפער אינעם אָפּגרונט.

מהר״ל

רעד ווייטער.

גולם

דיין פּנים איז געווען געטאָפּלט:
אַ האַלבער — גרויס אַזוי ווי מיינער,
אַ האַלבער — קלענער נאָך פון דיינעם;
און אויגן — פיר, און אַלע טויטע;
אין איינעם נאָר אַ רויט פּינטל,
וואָס האָט געטריפט מיט הייסן בלוט.
און מיטאַמאָל איך זע: דיין קאָפּ
האָט אָנגעהייבן זיך צו וואַרפן,
אָן מיינעם זיך גענומען קלאַפּן,
און מיט דעם אויג, וואָס טריפט מיט בלוט,
אַריינגעברענט זיך אין מיין שטערן,
און ביסלעכווייז צו מיר אין מח
אַריינגעזונקען ביזן האַלדז...
און ווי דו זינקסט אין מיר — איך זע:
דיין האַלדז איז לאַנג און ווייס און בייגיק;
איך האָב דיך אָנגעכאַפּט ביים האַלדז
און שטאַרק גענומען ווערגן, ווערגן.

מהר״ל

רעד אויס אינגאַנצן דיין רציחה.

גולם

צי שלאָף איך דען? אָט זע איך דאָך שוין קיין זאַך ניט, —
ניט דיין געזיכט, ניט דיינע אויגן;

דאָס האָט גאָר עמעצער געוואָרגן מיין האַלדז.
און מיר האָט זיך געדוכט אַז דיינעם. —
אָ, זיי מיט מיר, פאַרלאָז מיך ניט.

ער ציט זיך אויס אויף דער ערד, פאַלט צו צום מהר״לס פיס.

אָ, זיי מיט מיר. אַז ניט — פאַרטרייב מיך.

מהר״ל

שטיי אויף. איך זע דיין טרויער.
איך בין דיר מוחל.

גולם

פאַרלאָזט מיך ניט.

מהר״ל

שטיי אויף.

גולם

אָ, נאָך אביסל, רבי.
לאָז ליגן מיר ביי דיינע פיס.

מהר״ל

שטיי אויף.

גולם

אָ, נאָך אַ רגע, רבי.
עס ווערט מיר גוט. עס ווערט מיר לייכטער.
עס ווערט מיר ליכטיק.

מהר״ל

מיט פרייד:

ליכטיק? וואָס זעסטו?

גולם

דיך.

מהר״ל

און איצט?

גולם

דו רירסט מיך אָן מיט דיינע הענט.

מהר״ל

איך בענטש דיך. און וואָס זעסטו איצט?

גולם

פייער! פייער!
אַ גאַנצער פלאַקער דרייט זיך, קנוילט זיך,
ער וויל מיך אָנצינדן און קען ניט.

מהר״ל

און איצט?

גולם

אַ וואַסער שטראָמט אוןווירבלט.
איך זינק און ווער דאָך ניט דערטרונקען;
און שטיינער האָגלען אויף מיין קאָפּ
און שפּרינגען אָפּ צוריק...

מהר״ל

וואָס נאָך?

גולם

און הינט פאַרסמטע רייסן מיך, —
מיין לייב ווערט ניט צעריסן...

מהר״ל

וואָס הערסטו?

גולב

טיף פון אונטער דר׳ערד
פאַרשטיקטע קולות הער איך,
געשפּרעך פון שטיינער און פון וואָרצלען,
און טריט פון איילנדיקע פיס.
איך הער אַ ווינט. ער יאָגט זיך אום.
ער רופט מיך אָן ביים נאָמען,
און איך דערשרעק זיך ניט פאַר אים.
און, רבי, זע, אָט קוקט אויף מיר
אַ פּנים דורך און דורך פון ליכט,
אַ גוף אַ ריזיקער ווי איך;
ער פלאַטערט איבער מיר

און וויגט זיך ווי אויף פליגלען צוויי;
ער וואַקסט אַרויס פון מיינע אָקסלען
און שפּרייט זיך אויס פון מיינע אָרעמס.

מהר"ל

שטיי אויף.

גולם שטעלט זיך אויף.

און איצט וואָס זעסטו?

גולם

איך זע אַ מענטש געקליידט אין שוואַרצן, —
ער גייט אַהער מיט שטילע טריט,
מיט טריט, וואָס לויערן נאָך רויב.

מהר"ל

צעעפן נאָך אַמאָל די אויגן
און נאָך אַמאָל דערזע דאָס ליכט,
די פליגלען פון דעם אינו נראה,
וואָס שפּרייטן זיך אַרויס פון דיר.
צום פינפער־טורעם לאָז זיך גיין,
און דאָרטן זיי, און דאָרטן שלאָף.

גולם לויפט האַסטיק מיט איין שפּרונג אַרויס פון חדר. מוהר"ל, אַליין אַן איבעראַשטער, פאַלט־צו מיטן פנים צו דער וואַנט. זיינע אַקסלען צוקן.

בילד פיר

בעטלער

אין פינפער־שלאָס. אַ גרויסער חרובער צימער. פון צוויי זייטן אַריינגאַנגען אין אַנדערע חדרים. איין וואַנט אַ דורכגעלעכערטע, די איבעריקע — פאַרשוואַרצטע, פאַרצויגענע מיט שפּינוועבס, דורכגענעצטע פון רעגנס. קיין טירן, שוועלן — וואַקלענדיקע. די שויבן — אויסגעבראָכן. וואו ניט וואו שטעקן נאָך איבער־געבליבענע שויבן פון פאַרשידענע קאָלירן. אין איניקע פלע־צער זעען זיך סמנים פון געוועזענע מאָלערייען. זיי זיינען אַלע פאַרשמירט, באַזעקט מיט נאַכלעסיקע קריצן און פלעקן. אין איין ווינקל זעט מען נאָך קייטלעך פון יעזוס־לאַמפּאַדעס.

אינעם חדר האַלטן זיך אויף אָרעמע־לייט בעטלער. אויפן דיל, וואו זיי שלאָפן, ליגן אָנגעוואָרפן אַלטע שמאַטעס, פעקלעך, צע־ריסענע קישנס. אויף די ווענט הענגען טאָרבעס.

אָנהייב נאַכט. דורך די לעכערדיקע פענצטער ווייעט אַ קאַלטער פרילינג־ווינט. פינצטער.

אַ קראַנקער אָרעמאַן ליגט אין אַ ווינקל אויף שמאַטעס צענויפ־געדרייט און פיבערט. די איבעריקע זיינען נאָך ניט אָנגעקומען.

קראַנקער

די ביינער מיינע ברעכן, אַלע ביינער.
גיי אויס — וועט קיינער גאָר ניט וויסן.
קאַלט איז מיר.

זעצט זיך אויף.

ניטאָ נאָך קיינער?
אַביסל וואַרעם וואַסער זאָל ווער ברענגען.
אַ גאַנצן טאָג אין מויל נאָך ניט געהאַט.
אוי, די ביינער מיינע, אוי, די ביינער.

לייגט זיך צוריק.

וואָס זאָמען זיי זיך אַלע ? וויניק גאָר
דער טאָג פאַר זיי ; די גאַנצע וועלט
אַריינגעשלונגען וואָלטן זיי. און וואָס און ווען ?
אַט הענגט מיין טאַרבע פול געפּאַקט
מיט ברויט, מיט חלה... אוי, די ביינער מיינע.

זעצט זיך ווידער אויף.

אַ פינצטערניש אַזאַ. ניטאָ קיין כח
צו שטעלן זיך און אָנצינדן דאָס לעמפּל,
מיט עפּעס וואָס די שויבן צו פאַרשטעקן.

שטעלט זיך אויף, שאַרט אין דער פינצטערניש.. פאַלט אַנידער צוריק.

אַ, גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב.

וואַרפט אויף זיך די שמאַטעס וואָס ליגן לעבן אים, טוליעט זיך אין זיי איין און פיבערט. שטיל. עס קומט אַריין דער גולם. בלייבט שטיין אין מיטן חדר. וויס ניט וואו צו קערן זיך. שווייגט.

קראַנקער
הייבט אויף דעם קאָפּ.

שוין דאַנקען גאָט געקומען ווער ? געקומען ?

גולם
שווייגט.

קראַנקער
ניטאָ קיין צונג צו ענטפערן אַ חולה ?
וואָס שווייגט איר, האַ ? ווער זענט איר ?

גולם
שווייגט.

קראַנקער
מיט וואַקסנדיקער שרעק.

ווער זענט איר ?

שפּרינגט אויף מיט אימפּעט און קוקט אויפן אַריינגעקומענעם. מאַכט גוואַלדן :

פייער ! פייער !
ווער זענט איר ? ענטפערט... וואַרט אַ רגע,
כ׳וועל אָנצינדן דאָס לעמפּל.

צינדט אָן אַ רויכערדיקן לעמפּל. זיין שרעק ווערט נאָך גרעסער.

וואָס דאַרפט איר דאָ ? וואָס רעדט איר ניט ?
אַן אָרעמאַן ?

גולם
שווייגט. זעצט זיך אַוועק אויף דער ערד.

קראַנקער
איר ווילט דאָ שלאָפן ?

גולם
ניט רעד צו מיר.

קראַנקער
פון וואַנען קומט איר ? אָן אַ טאַרבע גאָר.
דאָס ערשטע מאָל אין פּראָג ?

גולם
ניט רעד צו מיר.

קראַנקער
וואַרפט זיך צוריק אויף זיין געלעגער, קוקט מיט שרעקפולע אויגן אויפן גולם. דער גולם שטעלט זיך אויף, גייט אַריין אין צווייטן חדר, זעצט זיך ביי אַ וואַנט אַנטקעגן טיר צו, קוים וואָס מען זעט אים אַרויס פון דער טונקלקייט.
עס קומען אַריין **דער רויטער** און **דער בלינדער.**

רויטער
פאַרשטייסט ?

בלינדער
צי האָסטו גוט געזען ?

רויטער
א כומר קען מען גלייך דערקענען.

בלינדער
זאָל אמת זיין ?

רויטער
אַז אַלע ריידן מוז זיין אמת.

בלינדער
אַהינטער אונדז איז ער געגאַנגען ?

רויטער
אַ צוואַנציק טריט פון אונדז, ניט מער, —
געבויגן, שטיל, אין האַנט דער שטעקן,
און פלוצלונג אַפּגעקערט זיך אַן א זייט.

בלינדער
אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט איך זאָל ניט זען
די טויט פון דעם, וואָס יאָגט אונדז נאָך.

רויטער
געשטראָפט ? און אפשר גאָר געבענטשט.
דו ווייסט דאָך — איך בין ניט קיין ציטעריקער,
פונדעסטוועגן האָט מיר זיך אָפּגעהאַקט דער אָטעם.

בלינדער
דער פוס פון ניט קיין בעטלער האָט נאָך קיינמאָל ניט
געטראָטן אויפן וועג אַהער צום פינפער־שלאָס.

רויטער
אַ נו, פּרוביר נאָר רופן עמעצן צו גיין אַהער. —
וועט יעדער אַ פּאָר אויגן נאָר דיר אויסשטעלן.
פּאַר חורבות האָבן אַלע מורא. אַלע.

בלינדער
און מיר — מיר האָבן דען קיין מורא ניט ?
ניט מער, מיר קומען איבערשלאָפן נאָר —
פאַרשטעלט אונדז שוין דער שלאָף און היט אונדז.

רויטער
און פלוצלונג, אַז דו זעסט אויף אונדזער וועג
אַ פרעמדנס טריט אַהינטער דיר — — —
פאַרשטייסט ? וואָס קענען וועלן פרעמדע טריט ?

בלינדער
וואָס קענען וועלן ? גאָט דער לעבעדיקער ווייס ;
נאָר ער איז אונדזער פאָטער.

פלוצלונג :

מיר זיינען דאָ אַליין ?

רויטער
דער חולה ליגט דאָ. שלאָפט.

בלינדער
און חוץ דעם חולה ?

רויטער
איך זאָג דאָך דיר : דער חולה נאָר.

בלינדער
צי דוכט זיך מיר ? נו, קוק זיך גוט אַרום.

רויטער
וואָס מיינסטו ?

בלינדער
טאַפּט מיט די הענט, שלאָגט זיך אָפּ אָן דעם קראַנקן.
קראַנקער כאַפּט זיך אויף.

קראַנקער
אַביסל וואַסער. ברענגט אַביסל וואַסער.

רויטער
ניטאָ קיין וואַסער דאָ.

קראַנקער
אין צווייטן חדר דאָ דערביי. — אָ, ניין,
ניט גייט אַהין, דאָרט זיצט א פרעמדער איינער.

רויטער

אַ פרעמדער?

בלינדער

הערסטו שוין? איך זאָג אַז —

טאַפּט אָן די שוועלן פון צווייטן חדר.

אַ פרעמדער? ווער איז דאָ דער פרעמדער, האַ?

ויטער

קוקט אַריין און שפּרינגט אָפּ.

ער, ער, דער האָלץ־העקער. אָט דער — —

בלינדער

אָט דער וואָס האָט אַזוי נאָך דבורהלען — — — ?
גאָר דאָ? ווי קומט ער גאָר אַהער?

יטער

אַ ליץ אַזאַ.

לינדער

ניט שריי, רעד שטילער.
דער רב האָט דאָך פאַרזאָגט ניט רייצן זיך.

ויטער

איך רייץ זיך, וואָס? איך זאָג אַזוי.
נאָר ווער האָט אים געבראַכט אַהער?

ראַנקער

אַליין איז ער אַריינגעקומען,
אויף מיר אַ טויט־שרעק אָנגעוואָרפן.

יטער

אַזוינער קען אוּדאַי אָנוואַרפן אַ טויט־שרעק.

לינדער

זיי שטיל. ניט זיי קיין חכם.

גולם

ווייזט זיך אין טיר.

איך הער מיין נאָמען איז דערמאָנט געוואָרן דאָ.

רויטער

דיין נאָמען? ניין... איך האָב געזאָגט —
איך האָב געמיינט —

גולם

דערמאָן ניט מער.

גייט אַריין צוריק.

רויטער

פאַרשטייסט? מעגסט דאַנקען גאָט
וואָס דו ביסט בלינד און זעסט אים ניט.

בלינדער

דער רב אַליין איז אים מקרב.

רויטער

ס'איז עפּעס דאָ ניט גלאַט. דו הער מיין וואָרט.

קראַנקער

פאַרשטעקט די פענצטער.

רויטער

די לעכער, זאָג.

קראַנקער

פאַרשטעקט. מיך וואַרפט אין קעלט.

רויטער

די שמאַטעס אונדזערע — געציילטע,
די לעכער — אָן אַ צאָל; מיט וואָס פאַרשטעקן?

קראַנקער

אַ, גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב.

בלינדער

זעצט זיך אויף דער ערד, נעמט אַרויס פון בוזים אָנגעקליבענע מטבעות, וויקלט אין אַ קניפּל.

רויטער

נעמט אַרונטער פון וואַנט אַ טאָרבע, טרייסלט אַרויס פון איר ברעקלעך. צום בלינדן.

אַ סך געמאַכט? אַ סך? און איך — קיין פּרוטה.

בלינדער

פאַרוויקלט דאָס קניפּל, באַהאַלט צוריק אין בוזים.

אַ סך. פון וואַנען ווייס איך צי אַ סך?
דו פרעג די בלינדע אויגן מיינע.
דאָס קלייבן זיי נדבות. זיי — ניט איך.
אַז טאָג און נאַכט פאַר מיר איז איינס,
זאָל זיין אַ קניפּל כאָטש אין בוזים...
נו, יאָ, דו פרעג די בלינדע אויגן מיינע.

רויטער

דאָס גאַנצע ברויט שוין אויסגעגאַנגען.
נאָך פרישע חלות מאָרגן. פרייטיק מאָרגן.

פּאַקט אַריין שמאַטעס אין זיין טאָרבע, פאַרבינדט.

זאָל זיין די טאָרבע גרייט, פאַרפּאַקט...

בלינדער

וואָס רעדסטו דאָרט? איך הער ניט.

רויטער

איך רעד, — וואָס האָב איך דען צו רעדן?
זאָל זיין די טאָרבע, זאָג איך, גרייט, פאַרפּאַקט.

בלינדער

וואָס זאָגסטו ניט צו דעם, —
פאַרגעסן מעריב דאַוונען.

שטעלט זיך צו דער וואַנט.

והוא רחום יכפּר עון — — —

דאַוונט שטיל. עס קומען אַריין דער **האָרבאַטער**, די **הילצערנע פוס**, דער **הויכער** און דער **נידעריקער**. אַלע מיט אָנגעפּילטע טאָרבעס. דער רויטער גייט זיי אַנטקעגן.

רויטער

אַן אורח האָבן מיר, אַן אורח.
אַט דער וואָס אויפן שול־הויף — — —

אַלע

וואָסער אורח?

רויטער

פון וואַנען קומט איר? ניט געהערט גאָר?
דער האַלץ־העקער פון שול־הויף.

הויכער

איז טאַקע אמת? — דאָ איז ער?
עס קאָכט דאָך פראַג מיט אים.

רויטער

אָן זיצט ער. זיך פאַרשלאָגן אין דער פינצטער —
און גלאָצט דאָרט מיט די אויגן.

אַלע קוקן אַריין.

נידעריקער

אַזאַ גידול!

רויטער

ניט שריי. ער קען דערהערן נאָך. אַ מורא.

הילצערנע פוס

ער שלאָגט זיך, וואָס?

רויטער

געװנוג — ער טוט אַ קוק,
פאַלט אין דאָס האַרץ, נאָך שלאָגן דאַרף ער זיך!

הויכער

ווי רופט מען אים?

רויטער

זייער שטיל:

מען זאָגט, אַז יאָסל.

דער גולם שפּאַנט אַריין. אַלע רוקן זיך אָן דער זייט.

גולם

מיין נאָמען איז דערמאָנט געוואָרן דאָ.
דערמאָן ניט מער.

גייט אַריין צוריק.

רויטער

דאָס צווייטע מאָל שוין היינט.
און אַלץ צו מיר. געהערט אַזאַ שיגעון?
כ'האָב, דוכט זיך, שטיל געזאָגט.

נידעריקער

וואָס איז, מען טאָר שוין גאָר זיין נאָמען ניט דערמאָנען?

אַלע קוקן זיך אָן פאַרחידושט.

הויכער

אַוואַ אַ צרה — גלייך צו אונדז אין חורבה.

רויטער

דער רב אַליין האָט אים אַהער געשיקט.

אַלע

דער רב אַליין?

צעזעצן זיך און בינדן פאַנאַנדער זייערע טאָרבעס.

רויטער

באַגעגנט האָט איר קיינעם ניט?
דער כומר — — —

אַלע

ווער? טאַדעאוש?

בלינדער

דאַווענדיק מאַכט מיט דער האַנט מען זאָל ניט רעדן.

נו, נו... ששש...

אַלע שווייגן שטיל. לייגן אַרויס דאָס אָנגעבעטעלטע.

רויטער

און איך האָב שוין מיין טאָרבע איינגעפּאַקט.
און איר צעלייגט זיך ערשט...
אומזיסט די טרחה אייערע, אומזיסט די טרחה.

הויכער

וואָס רעדט ער דאָרט?

רויטער

מען זאָגט דאָך אייך — צי האָט איר ניט געהערט?
מען וויל אונדז אַלעמען אַרויסטרייבן פון דאַנען.

בלינדער

שש, אַ, שש...

הויכער

אַרויסטרייבן? פון דאַנען? פון דער חורבה?
און פראַג דורכאויס איז אונדז מקנא.
אַוואו מען קומט ניט, פרעגט מען היינט:
איז פלאַץ פאַראַן אין פינפער־שלאָס פאַר נאָך?...
פאַרשטייט איר שוין? — דער גאַנצער פינפער־שלאָס
וועט ווערן אָנגעפּאַקט מיט יידן
אַרויסגעטריבענע פון אַלע הייזער.
פאַרשטייט איר שוין — פון הייזער קען מען טרייבן,
מען קען דאָך אָבער ניט פון חורבות טרייבן.
פאַרשטייט איר שוין, פאַרוואָס דער פינפער־שלאָס
וועט ווערן אָנגעפּאַקט מיט יידן?

בלינדער

אַך, נו, ששש...

האַרבאַטער

און אַז מען וועט פון דאַנען אויך
אונדז קומען טרייבן, חס ושלום?

הויכער

מיר וועלן עפענען די טאָרבעס אונדזערע:
— נעמט־צו אינגאַנצן, נעמט.
און אַז זיי וועלן צונעמען אינגאַנצן
נו, יאָ זיי וועלן צונעמען אינגאַנצן;
די חלות און די שטיקער ברויט,
די בגדים און — וואָס נאָך? וואָס נאָך?...
נו, יאָ, זיי וועלן צונעמען אינגאַנצן.

בלינדער

ענדיקט דאַוונען, שטייט ביי דער וואַנט.

פאַראַן אַ גאָט אין הימל, יידן.

קראַנקער

זעצט זיך אויף.

פאַראַן, פאַראַן אַ גאָט אין הימל — קוקט ער צו,
ווי בעטלער זיצן נאָך אַ טאָג פון בעטלען
און קלאָגן איבער חלות, איבער ברויט.
און אַז זיי פאַלן מיד אַנידער
און מאַכן־צו די אויגן און זיי שלאָפן,
פאַרבלייבן דאָך די חלות ניט באַוואַכטע.
און יעדער קען דאָך קומען און זיי צונעמען,
אפילו ניט קיין שונא, נאָר אַ דורכגייער.
ווייל ווער עס איז אַ דורכגייער דער — שלאָפט ניט,
ער זיצט אַן אָנגעכמורעטער און שלאָפט ניט,
און בעטלער זיינען מיד און שלאָפן. —
פאַראַן אַ גאָט אין הימל, קוקט ער צו.

הויכער

וואָס איז מיט אים? וואָס רעדט ער?

קראַנקער

שוין צוויי טעג ניט געבעטלט. נו, איז וואָס?
מיין טאָרבע ליגט פאַרבונדן, ניט גערירט.
און ווער עס וואָלט געוואָלט האָט לאַנג געקענט
זי אָפּבינדן און צונעמען, אַוועקגיין.
איז קיינער ניט געקומען. נו, איז וואָס?

מען קען נאָך קומען מאָרגן, איבערמאָרגן;
ווייל קיינמאָל איז ניט שפּעט...
מען קען אפילו קומען היינט. —
פאַראַן אַ גאָט אין הימל, קוקט ער צו.

בלינדער

וואָס רעדט ער, האַ?

קראַנקער

אָט בין איך דאָך אַ גאַנצן טאָג געלעגן
און אַלץ געהערט, געזען.
און ווער עס קען אַלץ זען און הערן
דאַרף ליגן אויף איין אָרט.
און ווען איך האָב הויך גערופן —
איז יענער ניט געקומען...
און ווען איך האָב ניט גערופן —
איז יענער יאָ געקומען . . .
דאָס לעצטע ביסל וואַסער פאַר מיין גומען
איז ניט דערלאַנגט געוואָרן;
און אָנגעצונדן האָב איך פייער נאָר פאַר שרעק,
און צוגעפאַלן מיטן פנים צו דער ערד
אין ניט געשטילטן דאָרשט. —
ווייל ווען איך האָב ניט גערופן
איז יענער יאָ געקומען...

אַלע

וואָס איז מיט אים? וואָס רעדט ער?

קראַנקער

איך רעד ניט מער, איך רעד ניט מער,
זאָל רעדן יענער ווען איך האָב ניט גערופן. —
פאַראַן אַ גאָט אין הימל — קוקט ער צו...

ליגט זיך אַוועק צוריק, גראָבט זיך איין אין געלעגער. דער גולם קומט אַרויס און בלייבט שטיין ביי דער טיר. אַלע פון שרעק רירן זיך ניט. אין דעם קומט אַריין **תנחום.** מעסט אָפּ אַלעמען מיט די אויגן, דערזעט דעם גולם און שטייט אַ צוגע־שמידטער.

רויטער

עס וועט זיין פריילעך באַלד.

תנחום

גיט אויף אים אַ בייזן קוק, זאָגט גאָרנישט. גייט צו האַרט צום גולם און צעלאַכט זיך אויפן קול.

הויכער

וואָס לאַכסטו, משוגענער?

תנחום

צום גולם:

דו קאָנסט זיי?

טייטלט אויף אַלעמען מיט די פינגער.

דו וויסט ווער זיי זיינען? דו זעסט וואָס זיי טוען?
דו האָסט דאָך גרויסע הענט — דערשלאָג זיי;
דו האָסט דאָך גרויסע פיס — צעטרעט זיי;
איך האָב געזען אַ האַק ביי דיר — וואו איז זי?
דו זעסט דעם האָרב? די רויטע באָרד?
דו זעסט דעם פוס — צעשפּאַלט אים,
דו קענסט דאָך שפּאַלטן האָלץ.

גולם

זאָגט גאָרניט. גייט אַריין צוריק אין דער פינצטערניש. תנחום זעצט זיך אויף דער ערד, נעמט אַרום דעם קאָפּ.

רויטער

אַזאַ משוגענער!

הויכער

אים דאַרף מען נאָר אַ שלעפּ טאָן פאַר דער צונג.

אַלע שווייגן שטיל.

תנחום

דערווייל בין איך דער באַלעבאָס! —
די שוועלן זיינען מיינע,
די אויסגעהאַקטע שויבן זיינען מיינע,
און איך האָב אייך אריינגעלאָזט אַהער —
איך!
איך!

נאָך זיבן טעג, נאָך זיבן נעכט,
און — ער וועט אויפשטיין.
פונעם פייערדיקן רייטוואָגן אַרונטערנידערן אַהער,
דעמאָלט וועט איר אַלע מוזן גיין;
דער פינפער־שלאָס געהערט צו אים,
צו אים — מיין יורש...
צי הערט איר ניט ווי אַלע חורבות שרייען,
ווי אַלע שויבן רופן:
ווען קומט ער שוין?...
קלייבט־אויף די שמאַטעס,
פאַרבינדט די טאָרבעס,
ראָמט־אויף די וואוינונג
פון מיין יורש.

עס קומען אַריין צוויי פרעמדע וואַנדערנדיקע אָרעמעלייט, דער **אַלטער בעטלער** און דער **יונגער — אליהו הנביא** און **משיח** — פאַרשטויבטע פון לאַנגן וועג, מיט שטעקנס אין די הענט און טאָרבעס אויף די פּלייצעס. ביידע זייער מיד.

ביידע אָרעמעלייט

אַ גוט ג׳אָוונט אייך, יידן.

אַלע ענטפערן: גוט יאָר.

אַלטער בעטלער

געטראָפן גוט. נו, זעסט. יידן אומעטום.
מיר וועלן קענען איבערשלאָפן דאָ?
וואָס זאָגט איר, יידן? —

הויכער

אודאי, ויידע.

גיט שלום עליכם צו ביידע בעטלער און אַלע אַחוץ תנחומען און דעם קראַנקען טוען אויך דאָס זעלבע.

אַלטער בעטלער

עליכם שלום, יידן, עליכם שלום...
איר שלאָפט זיך אויפן דיל אַזוי, מסתמא.
נו, וועלן מיר זיך אויך אַזוי שוין צושפּאַרן.
נאָר איבערנעכטיקן די נאַכט, נאָר איבערנעכטיקן...

רויטער

איר קענט אַ פּולע נעכט דאָ שלאָפֿן, זיידע,
די חורבות זיינען גרויס גענוג פֿאַר אַלעמען.

אַלטער בעטלער

מיר דאַרפֿן דאָ נאָר איבערנעכטיקן, ניט מער,
און מיטן טאָג גלייך ווייטער לאָזן זיך אין וועג.
מיר זיינען מיד. נאָך מערער — ער.
נאָך יונג און ניט געוואוינט צום לאַנגן וועג.
דערצו נאָך זיינע פֿיס — — —

זיי וואַרפֿן אַרונטער די טאָרבעס פֿון זיך און נעמען זיך אויסזעצן.

הויכער

איך זע טאַקע — ער הינקט.

אַלטער בעטלער

עס האָבן וואונדן זיך אויף זיינע פֿיס
פֿון לאַנגן גיין אַרויסגעשלאָגן.
ער וואָלט באַדאַרפֿט זיך אויסרוען —
איז אָבער ניט געקומען נאָך די צייט דערויף.

הויכער

איר איילט אין ערגעץ ?

אַלטער בעטלער

ניין, מיר איילן ניט.
אַהערצו האָבן מיר געאיילט. די לעצטע טעג
אָן אָפּרו טאָג און נאַכט געגאַנגען זיינען מיר.
פֿון דאַנען אָבער וועלן מיר ניט אײַלן שוין...

הויכער

איר דאַרפֿט עפּעס אין פּראַג ?

אַלטער בעטלער

מיר דאַרפֿן... יאָ מיר דאַרפֿן...
וואָס הערט מען עפּעס דאָ ביי אייך אין פּראַג ?

הויכער

ניט פֿריילעך, זיידע.

אַלטער בעטלער

אַזוי ? ניט פֿריילעך ?

שטיל. דער יונגער בעטלער זעצט זיך אויף דער ערד, הייבט אָן פֿאַנאַנדערבינדן די וואונדן פֿון זיינע פֿיס. וויקלט שמאַטעס נאָך שמאַטעס און פֿאַרוויקלט צוריק.

האָרבאַטער

ער זעט ניט אויס גאָר ווי קיין בעטלער, יידן.
אַזאַ איידל פּנים —

הויכער

איר קומט פֿון ווייט, זיידע ?

אַלטער בעטלער

פֿון זייער, זייער ווייט. און דאָ איז נאַכט שוין.
מיר גייען, ערשט אַנקעגן אונדז — אַ שלאָס.
מיר זעען : פּוסטע פֿענצטער, פּוסטע טירן,
איז טראַכטן מיר : מען קען אַהער אַריינגיין...
נו, היינט שוין וועלן מיר די גאַנצע נאַכט
זיך אויסשלאָפֿן און אויסרוען.

יונגער בעטלער

אַזוי מיד בין איך, אַזוי מיד.

אַלטער בעטלער

ווייזט אויף תנחומען.

וואָס זיצט ער עפּעס ווי אַן אָבל ?

הויכער

אַביסל פֿונעם זינען, זיידע.

אַלע קוקן ווי דער יונגער וויקלט די וואונדן פֿון זיינע פֿיס.

יונגער בעטלער

זיי שלאָגן זיך אַלץ מער פֿאַנאַנדער, פּלאַצן. — —
זיי גרייכן שוין די קני... ווי מיד איך בין.
די אויגן מיינע קלעפּן זיך...
פֿאַלט־צו צו דער ערד און שלאָפֿט איין.

אַלטער בעטלער

לייגט אונטער אַ טאָרבע אונטערן יונגנס קאָפּ.

נו שלאָף, דו שלאָף.

תנחום

שפרינגט אויף.

עס קומען אורחים איבערשלאָפן דאָ —
און מיך גאָר פרעגט מען ניט;
דערווייל בין איך דער באַלעבאָס!

רויטער

זיי שטיל. דו זעסט ניט, אַז מען שלאָפט?

תנחום

ער שלאָפט? ווי קומט ער גאָר אַהערצו שלאָפן?
וואַכן דאַרף ער.
פאַנאַנדעררייסן זאָל ער זיינע אויגן!
אַהערצו קומט מען וואַכיק זיין,
ציטערן,
פיבערן,
לויערן... —
טויטע דאַרפן אויפשטיין,
און ער — גאָר שלאָפן!

רויטער

פאַרמאַך דאָס מויל, משוגענער.

טוט אים אַ שטויס, תנחום פאַלט אַנידער.

אַלטער בעטלער

ניט שלאָגט אים, יידן.

רויטער

מען קען פון אים ניט אויסהאַלטן, איך זאָג אייך.
ס׳איז אָן אים אויך גענוג דאָ צרות.

תנחום

ליגט און שרייט:

טויטע דאַרפן אויפשטיין,
און ער — זאָל שלאָפן? — —

מהר״ל

קומט אַריין אַן איילנדיקער. קוקט מיט בייזע שטרענגע אויגן.

אַלטע

פאַרוואונדערט.

דער רב! דער רב!

מהר״ל

קוקט אויפן אַלטן, דער אַלטער אויף אים. אַ לאַנג שטילשווייגן.

מהר״ל זאָגט מיט כעס:

וואָס טוט איר דאָ? וואָס טוט איר ביידע דאָ?
ווער האָט נאָך אייך געשיקט?
און ווער האָט אייך געהייסן קומען?

אַלטער בעטלער

נאָר איבערנעכטיקן, פון לאַנגן וועג נאָר איבערנעכטיקן.

מהר״ל

אליין געקומען? אליין גאָר קומען?
פאַרנעמט אויף שנעל די פעקלעך אייערע
און — גייט.
איך הייס.

אַלטער בעטלער

מיר זיינען מיד פון לאַנגן וועג.
מיר האָבן זיך אַזוי געאיילט —

מהר״ל

געאיילט?
טאָ איילט אויף שנעל צוריק. איך הייס.

אַלטער בעטלער

ער שלאָפט אַזוי געשמאַק. ניט וועק אים.

מהר״ל

איז מער קיין חורבות שוין ניטאָ?
נאָר דאָ געפעלט אייך? וועק אים אויף.

קלאַפט מיטן שטעקן.

אַליין גאָר קומען! אַליין גאָר איילן!

גולם קומט אַריין. ווי דער אַלטער דערזעט אים ווערט ער גאָר אַן אַנדערער. ער ווערט בלייך, הייבט אָן ציטערן, נעמט אויף שנעל וועקן דעם יונגן בעטלער.

אַלטער בעטלער

שטיי אויף, שטיי אויף, אַ גיכער!
מיר מוזן גיין, מיר מוזן זיין.

נעמט אויפקלייבן זיינע זאַכן.

יונגער בעטלער

פאַרשלאָפן:

אַ נאָך אַביסל שלאָפן, נאָך איין ביסל.

דערזעט דעם גולם און נעמט אויך ציטערן און איילן זיך:

קום שנעל אַוועקגיין. שנעל.

די כאַפּן אַרויף אויף זיך די זאַכן און לויפן אַרויס אין איילעניש. גולם טוט זיך אַ לאָז נאָך זיי, וויל נאָכלויפן.

מהר״ל

פאַרהאַלט אים:

וואוהין?

גולם

מיט זיי. איך וויל צו זיי.

מהר״ל

זיי דאָ. איך הייס דיר. זייער צייט
איז ניט געקומען נאָך, און איצט איז דיין צייט.

צו די יידן:

טאַדעאוש גייט אַהער, זייט וויסן.

אַלע טומלען פון שרעק.

אַלע בעטלער

וואָס וויל ער טאָן — טאַדעאוש?

מהר״ל

ער וויל אייך אַלעמען אַרויסטרייבן פון דאַנען.
דער פינפער־טורעם איז ניט אונדזערער.

אַלע כאַפּן צעגויפבינדן זייערע טאָרבעס. דער חולה און תנחום בלייבן ווי פריער.

מהר״ל

שטילערהייט צום גולם:

ווייסט וויסן וואָס דו האָסט צו טאָן?

גולם

כ׳וועל וויסן, רבי.

מהר״ל

נאָר ניט אויף טויט.

גולם

כ׳וועל וויסן, רבי.

מהר״ל

דער אינו נראה וואָס אין דיר זאָל אויפשטיין...
איצט גיי אַריין און וואַרט.

גולם גייט אַוועק צוריק צו זיין פריערדיקן פּלאַץ. מהר״ל גייט אַרויס. די בעטלער, פאַרטאָן אין זייער שרעק און אויפקלייבן די טאָרבעס, האָבן גאָר ניט באַמערקט. עס קומען אַריין **טאַדעאוש** מיט זיין באַגלייטער, **אַ מאָנאַך.**

טאַדעאוש

דו קוקסט זיי אָן די כלומרשטדיקע בעטלער —
זיי זיינען רייכער, גלייב מיר, פון אונדז ביידן;
דו זעסט דעם האָרב? דער האָרב איז אַ געפעלשטער —
צענויפגעקנוילטע שמאַטעס.

מאָנאַך

איז ער אַ קינסטלער, דער האָרבאַטער, אויב אַזוי;

טאַדעאוש

און דער, דער בלינדער, איז קיין בלינדער ניט —
מיר קענען זיי — די צוגעמאַכטע אויגן.

מאָנאַך

ווייזט אַן אויפֿן קרומען:

דאָס קענסטו, פֿאָטער, שוין ניט חושד זיין אויף אים —
זיין קלעצל שטעקט אַרויס גאַנץ אָפֿן.

טאַדעאוש

גלייב אים ניט
אַפֿילו דו זאָלסט אָנטאַפּן דאָס האָלץ.
אַזוינע קענען אָפּשניידן אַ פֿוס.
און האַלטן עס באַהאַלטן אין אַ טאָרבע,
און ווען מען דאַרף אַרויסנעמען צוריק.
זיי לעבן זיך ווי באַלעבאָטים דאָ,
אַזוי ווי זייערער דער טורעם וואָלט געווען;
די ווענט — פֿאַרשמירט, מיט נעגל אָנגעזעצט,
די לופֿט פֿאַרכאַפּט דעם אָטעם צו דערשטיקן.
און דאָ האָט עס אַמאָל געגלאַנצט דער רום
פֿון אונדזערע גבורים, אַדל־לייט און פֿירשטן;
אויף די פֿאַרלייזיקטע, צעשרויפֿטע דילן
געטראָטן האָבן קעניגלעכע פֿיס;
דו זעסט ניט, ווי עס שרייען פֿון די ווענט
די אָפּגעריבענע, פֿאַרשפּייטע מאַלערייען.
און דאָ אין ווינקל, זעסט, נאָך הענגען קייטלעך
פֿון הייליקע לאַמפּאַדעס. דורך דער שיין פֿון זיי
אַרויסגעקוקט מיט ליבשאַפֿט האָבן זיינע אויגן,
געוויט מיט טרויער האָט זיין דאָרן־קראַנץ,
וואָס זיי, די ניט געצלמטע, די שווייגנדיקע,
אַרויפֿגעשטאָכן האָבן אויף זיין שטערן;
צונישט איז אַלץ געוואָרן, ער — פֿאַרטריבן,
דאָס בוימל אויסגעלאָשן, נאָר די קייטלעך באַמבלען זיך
צום חוזק נאָר... און — טאָרבעס, טאָרבעס!...
צו די אָרעמעלייט:
וואָס גלאָצט איר מיט די אויגן און איר זאָגט קיין וואָרט?
איר לעבט צווישן אונדז פֿאַרביטערט און דערצאָרנט,
און טראָגט דעם צאָרן אייערן ווי ער — דעם האָרב.
צי האָבן מיר אייך ווייניק דען געפּייניקט,
געברענט, גערודפֿט און געפֿירט אייך צו דער שחיטה?
מיר זיינען מיד שוין לאַנג פֿון אונדזער האַס צו אייך,
פֿון אונדזער פֿלאַמיקער רציחה; און וואָס מער
איר וואַרפֿט זיך אין די אויגן אונדז מיט אייער האַרטקייט,

מיט אייערע פֿאַרביסענע, פֿאַרשטייפֿטע ליפּן,
אַלץ מער צעשטערט איר אונדזער חלום וועגן רו,
אַלץ מער צעפֿלאַקערט איר אין אונדז דעם האָס.
קיין שלום וועלן מיר מיט אייך ניט מאַכן,
ווייל אונדזער בייזער חלום זענט איר, אונדזער שרעק;
מיר קענען ניט אַרומגיין אויף איין ערד מיט אייך,
באַלויכטן פֿון איין זון און אָטעמען איין לופֿט.
די לופֿט, וואָס איי'רע לונגען אָטעמען איין,
פֿאַרוואַנדלט זיך אין סם פֿאַר אונדזער האַרץ;
און אונדזער האַרץ וויל רו און פֿרידן,
וויל אָפּרוען פֿון אייך, דערלייזן זיך פֿון אייך.
איר ליגט אויף אונדזער קאָפּ, אויף אונדזערע געוויסנס,
ווי שוואַרצע שפּינען איינגעפּלאָכטענע אין קנוילן
און שפּינט און שפּינט די נעצן פֿון קאָשמאַר...
מיר האָבן אייך גערודפֿט; ווייניק נאָך — מיר וועלן מער!
מיר וועלן אונדזער בענקעניש נאָך רו און פֿרידן,
נאָך גוטס און ליבשטפֿט שטילן נאָר אין אייער בלוט,
אין טאַנץ אַרום דעם פֿלאַם פֿון שייטערהויפֿנס.
מיר וועלן צינדן שייטערהויפֿנס מער און מער,
ביז וואַנען איר וועט אונדז פֿון אייך דערלייזן!
מיר טראַכטן, זאָגט איר, אויס אויף אייך בלבולים,
און איר — איר טוט נאָר און פֿאַרענטפֿערט זיך
און האַלט אין איין דערוויזן, אַז ס'איז ליגן, —
וואָס האָט איר ניט קיין מוט אַרויסגיין אָפֿן
פֿאַר אַלעמען, אין אַלע גאַסן שטאָלץ און ווירדיק,
און זאָגן: יאָ, מיר טרינקען בלוט אויף פּסח,
מיר האָבן אַלעמאָל געטרונקען, וועלן טרינקען!
מיר ברענען אייך אומזיסט אויף שייטערהויפֿנס —
וואָס גייט איר צו זיין פֿייער ווי צום טאַנץ?
וואָס מאַכט איר ניט קיין איבערפֿאַל אויף אונדז,
ווי מיר אויף אייך, מיט פֿאַקעלן און העק? —
און איצט, אין דער מינוט, איך רעד צו אייך,
וואָס הערט איר מיינע רייד און ענטפֿערט ניט?
זאָל איינער זיך אַרויסווייזן מיט מוט,
אַרויסטרעטן, אַרויסכאַפּן מיין שטעקן
און געבן מיר אַ זעץ איבערן קאָפּ! — איר שווייגט,
איר וואַרט שוין איך זאָל אויסשרייען: אַרויס!
אַ אייביק, אייביק זיינט איר גרייט צו גיין —
טאָ גייט!

אַלע בעטל־ער גייען אַרויס שווייגנדיקע מיט די טאָרבעס אויף די פּלייצעס. דער קראַנקער און תנחום בלייבן צום לעצט, זיי שפּרינגען אויך אויף און לויפן אַרויס ווי מען לויפט פון אַ פייער.

טאַדעאוש

אַזוינע הינט. מען הייסט זיי — גייען זיי, און שוויַג.

דערשראָקן.

דו הערסט ניט? טריט.
איז עמעצער געבליבן נאָך פון זיי?

מאָנאַך

ניטאָ דאָ קיינער, פּאָטער הייליקער.

טאַדעאוש

קוקט אַריין אין צווייטן חדר.

ניטאָ. נאָר הערסטו ניט ווי עמעץ גייט דאָ אום?

מאָנאַך

עס דוכט זיך אונדז.

טאַדעאוש

איך הער דאָך טריט. וואָס טוט זיך דאָ?
און עפּעס וויגט די לופט זיך אום.

מאָנאַך

מיר בייגן זיך די קני.

טאַדעאוש

אָ, יעזוס הייליקער, באַשיץ אונדז.

זיי צלמען זיך.

די לופט אַרום הייבט אָן צו פייפן, דרייען זיך ווי אַ שטורעם־ווינט, אַזוי ווי עמעצער וואָלט געפאָכעט מיט לאַנגע פייכטע ריטער. טריט פון ריזיקע ניט־געזעענע פיס הייבן־אָן אַרומצושפּאַנען. אויף די קעפּ פון טאַדעאוש און מאָנאַך נעמען פאַלן מוראַדיקע קלעפּ, איינע נאָך איינע. זיי דרייען זיך אום אין ווילדער שרעק, בייגן זיך צו דער ערד, לויפן צו די טירן, און וואו זיי לויפן פאַרפעלן זיי ניט די קלעפּ פון די ניט געזעענע הענט.

טאַדעאוש

ניט־גוטע זיינען דאָ, ניט־גוטע. קום אַנטלויפן.

נאָר ביי אַלע טירן ווערן זיי פאַרהאַלטן. אָפּגעוואָרפן אויף צוריק, און די קלעפּ אויף זייערע קעפּ הערן ניט אויף. פון זייערע נעזער הייבט אָן צו פליסן בלוט. זיי פאַלן צו דער ערד קרעכצנדיק פון ווייטיק און שרעק. זיי ווערן מיטאָמאָל אויפגעהייבן אין דער לופטן און ווערן אַרויסגעשמיסן דורך די פענצטער. עס הערט זיך פון יענער זייט שלאָס ווי זיי פאַלן אַרונטער מיט אַ קלאַפּ צו דער ערד. עס ווערט שטיל. דאָס ציטעריקע לעמפּל הייבט ווידער אָן רואיק צו ברענען. פונעם זייטיקן צימער שפּאַנט אַריין דער גולם. ער פיבערט פון אויפרעגונג. זיין פּנים בלייך, זיינע אויגן טיף טיף אַנגעצונדענע. ער אָטעמט שווער מיט ברייט צעעפנטע נעזלעכער. ער פאַלט־צו צו אַ וואַנט און שטייט מיט אַ פאַרוואָרפן קאָפּ.

גולם

וואו ביסטו, רבי? וואו ביסטו?

מהר״ל

איילט אַריין.

כ׳בין דאָ, כ׳בין דאָ.

גולם

אָ, רבי, רבי.

מהר״ל

רעד, איך הער.

גולם

ניט גיי אַוועק פון מיר. אַ נעם מיך פאַר אַ האַנט.

מהר״ל

וואָס איז מיט דיר?

גולם

פינצטער, פינצטער, רבי.
ניט גיי אַוועק פון דאַנען.

מהר״ל

איך מוז אַוועקגיין. לייג זיך שלאָפן איצט.

גולם

אַ, גיי ניט, גיי ניט.

מהר"ל

וועסט דאַרפֿן פֿיל נאָך אויפֿטאָן. לייג זיך.

גייט אַרויס.

גולם

אַ, רבי, זיי מיט מיר, מיט מיר.

קוקט זיך אום.

אַוועקגעגאַנגען.
פֿאַרוואָס איז שטיל געוואָרן מיטאַמאָל?
אַ פֿינצטערניש. אַ פֿינצטערניש... וואו ביסטו, רבי?

ציט זיך אויס אויף דער ערד און רופֿט:

וואו ביסטו, רבי? פֿינצטער, פֿינצטער...

בילד פֿינף

ניט־גערופֿענע

אַ פֿעלד הינטער פּראָג. נאַכט, שטיקער וואָלקן שווימען אום. **דער אַלטער בעטלער** און דער **יונגער בעטלער** זיצן בײַם וועג, וואָס פֿירט אין דער ווײַטקייט אַרײַן.

יונגער בעטלער

קיינער וויל מיך ניט דערהערן,
איך בין פֿרעמד און ניט דערקענט;
קראַנק, ווי מײַנע פֿיס, אויך ווערן
מײַנע אויסגעשטרעקטע הענט.

פֿינצטער, קאַלט, מיט טויטע טרערן
אײַלט דער מאָרגנדיקער טאָג;
קיינער וועט דעם וועג אים שטערן
פֿרײַ אַרײַנצוגיין אין פּראָג.

מיר גייט קיינער ניט אַנטקעגן,
ניט מיט פֿרייד און ניט מיט קלאָג; —
נאַכט איז שוין אויף אַלע וועגן
צו די טויערן פֿון פּראָג.

אַלטער בעטלער

שווײַגט.

יונגער בעטלער

זײַנען זעקס מעת לעת אַריבער,
היינט דער זיבעטער מעת לעת;
אַלע אין געשפּאַנטן פֿיבער
וואַרטן אויף דעם גולמס נס.

ליטוויש גראַם

פון דעם מאַן, וואָס טראָגט דעם צלם,
צו דעם בעטלער מיטן זאַק,
קומט דער אויסלייזער, דער גולם,
מיט אַ פויסט און מיט אַ האַק.

אַלטער בעטלער

רעד ניט, זון מיינס, אַזוי ביטער,
אַזוי מוז מסתמא זיין,
גאָט באַשיצטער, גאָט באַהיטער,
לייג זיך אָפּרוען, שלאָף איין.

יונגער בעטלער

קום פון דאַנען, קום אַנטלויפן,
זע, עס ציט זיך שוין דער רויך
פון די פּראַגער שייטערהויפן
צו דער אומטיקער הייך.

העלפן קען איך ניט דעם קרבן,
אויך ניט — גיין מיט אים צום טויט;
אָט דער קרבן איז געשטאָרבן,
און דער שייטער־פלאַם פאַרגייט...

אַלטער בעטלער

וועלכער קרבן? איינע שרעקן
נאָר דו טוסט און מאָלסט זיך אויס;
פרילינג־ווינט פון אַלע עקן,
די לבנה שווימט אַרויס.

יונגער בעטלער

אַך, צי הערסטו ניט פון דאַנען
אַ דערוואָרגענעם געשריי?
אין אַ הייל מיט פאַרזיכט שפּאַנען
פיס נאָך פיס. דאָס זיינען זיי.

אַלטער בעטלער

וועמעס פיס?

יונגער בעטלער

די פיס פון שונאים,
עפּעס גרייטן זיי אין הייל;

אַ פאַרשטעלטער קרומער פּנים
שרייט פון וויטן: ניט דערצייל...

אַך, פאַרמאַך מיר מיינע אויגן
און מאַך שטום מיין צונג אין מויל,
איבער מיר דהאָט זיך פאַרצויגן
ערב־פּסחדיקער גרויל.

אַלטער בעטלער

לייג זיך צו און ווער אַנשלאָפן,
דאָס איז אונדזער לעצטע נאַכט;
זעסט, אַ שיין איז דורכגעלאָפן
דיר דערלייכטערונג געבראַכט.

אָט די שיין איז דיינע אייביק,
עס באַגלייט דיך טראָט נאָך טראָט,
ווייל עס ווייס, דיין האַרץ איז גלייביק,
אויסדערוויילט פון גרויסן גאָט.

דיין פאַרצווייפלונג קומט פון טרויער,
און דיין ליבשאַפט איז דיין פּיין;
ווייל דיין אומגעדולד איז דויער,
און דיין פינצטערניש איז שיין.

קיינער, קיינער איז ניט שולדיק,
וואָס מיר זיצן אָן דער זייט,
אַז מיר זיינען ניט געדולדיק
און געקומען פאַר דער צייט...

זיצן ביידע און שוויגן.

אַלטער בעטלער

ווער איינשלאָפן. דיין צוקאָפּן
זאָלן זיין דיר מיינע קני,
ביז פון טוי די ערשטע טראָפּן
וועלן אויפגיין אין דער פרי.

אין דער שטילקייט וועל איך היטן,
היטן דיין פאַרוואָגלט שלאָף;
וויפל דו האָסט ניט געליטן,
איז דאָס אַלץ נאָך ניט קיין שטראָף.

ניט קיין שטראָף, נאָר אַ פֿאַרבאָרגן
אַ געהיימניספֿול באַרוף;
אויב ניט מאָרגן, איבערמאָרגן —
קומען וועט אַמאָל דער רוף...

יונגער בעטלער

רעד ניט, רעד ניט. קום וואָס שנעלער,
נעם אין מדבר מיך צוריק;
וואָס די נאַכט ווערט שטילער, העלער,
אַלץ דערשראָקענער מיין בליק.

הענט נאָך הענט, איך זע, פֿאַרבראָכן,
אויגן פּלאַצן, רינען אויס,
אָפּגעהאַקטע קעפּ און קנאָכן,
פֿלאַם און רויך אין יעדן הויז.

ביי די טירן פֿון די הייזער
שטייען צוויי און קוקן צו
אויף די זייגערס, ווי די ווייזער
קריכן, קריכן — איך און דו.

אַלע העלדזער אויסגעשניטן.
אין געמיש פֿון אַש און בלוט
שטייען מיר און היטן, היטן
ניט פֿאַרפֿעלן אַ מינוט.

ווייל מיר זיינען שטומע עדות
פֿון סכנות, מאָרד און טויט,
שטומע עדות, בלינדע סודות
אין דער פֿינצטערניש צעשפּרייט...

פֿאַלט־צו צו די קני פֿונעם אַלטן בעטלער.

זיי מיר מוחל, וואָס איך רייס
מיינע וואונדן ריס נאָך ריס;
זיי מיר מוחל, וואָס איך בייס
מיינע ליפּן ביס נאָך ביס.

זיי מיר מוחל, וואָס איך וואַרט
אויף דערפֿרייענדיקע רייד;
זיך אַליין גענאַרט, פֿאַרנאַרט
מיט פֿאַרגייענדיקער פֿרייד...

לאַנג שטילשווייגן.

יונגער בעטלער

ליגנדיק מיטן קאָפּ אַרונטערגעזונקען.

וויג זיך, וויג זיך
אויף מיין קייט,
אַלטע, בלינדע
אייביקייט.

ריגנען, ריגנען, —
מיינע טריט
דרייט צוזאַמען
און פֿאַרציט.

פֿון צעטומלטן
געלויף
שעהן, רגעס, —
קלייבט זיך אויף.

ווינט, פֿאַרשלעפּערט
זיך צום טויט
אויף די ריגנען
פֿון מיין קייט.

איך אַליין,
פֿאַרשטעלטערהייט,
וויג זיך, וויג זיך
אויף דער קייט.

שלאָפֿט איין, דער אַלטער זיצט איבער אים און וואַכט. הייבט אויך אָן איינצודרעמלען.

מהר״ל קומט אָן איילנדיק, אומגעדולדיק. ציטערט פֿון אויפֿרעגונג.

מהר״ל

איר זענט נאָך דאָ? איז ווייניק
אייך איין מאָל צו באַפֿעלן.

אַלטער בעטלער

כאַפּט זיך אויף פון דרעמל, דערשראָקן.

ניט בייזער זיך. די לעצטע נאַכט
מיר שלאָפן דאָ נאָר איבער.

מהר"ל

קיין איינציקע רגע, זאָג איך דיר.
קיין איינציקע רגע מער.

אַלטער בעטלער

דער וועג איז לאַנג און פינצטער.

מהר"ל

דערצייל מיר ניט פון פינצטערניש
און וועק ניט קיין רחמנות אין מיין האַרץ;
ביי וועמען בעטסטו רחמים, און פאַר וועמען?
פאַר אים? באַנוגן זיך וואָס איך
דערשטיק אין זיך מיין אייגענעם געוויין,
און שטאַרק זיך ניט צו אונטערברעכן מיינע קני,
און פאַל ניט צו צו אים און בעט ניט: האָב רחמנות...
אַז וויי וואָלט זיין צו מיר און אים,
ווען איך פאַרטרייב פון זיך מיין האַרטקייט
און עפן אויף מיין האַרץ פאַר רחמים!
דערצייל מיר ניט פון פינצטערניש... צו וואָס האָסטו
געדאַרפט נאָך אים אַהערצו ברענגען,
צום אנגעזיכט פון טויט און פון סכנה?
וואָס קען ער טאָן פאַר אונדז? וואָס זאָל ער טאָן?
צי האָט די וועלט שוין אויסגעלאָזט אויף אונדז
איר גאַנצע רשעות, אַלע שטראָפן?
צי איז שוין יעדערער פון אונדז פון לאַנד ביז לאַנד
געלעגן מיטן האַלדז אַנקעגן חלף?
צי האָט ער שוין דערהערט דעם לעצטן קרעכץ?
דערזען דעם לעצטן הייב פון שווערד?
פון וואַנען האָט ער עס געקענט דערזען, דערהערן, —
אַז אָט איז דאָך מיין האַלדז נאָך ניט דערקוילעט,
אַז אָט איז דאָך מיין גוף נאָך ניט פאַרברענט!

אַלטער בעטלער
אָ, לוי, לוי.

מהר"ל

נעם אים צו. אַנטלויף.
מיט אונדזער פּחד סם אים ניט דאָס האַרץ.
פון וואַנען זאָלן מיר אַרויסגיין אים אַנטקעגן,
אַז אַלע וועגן זיינען פול מיט הרוגים,
און אַלע טרעטן אויף דער שאַרף פון שפּיזן?
און ווער זאָל זינגען אים אַ לויב —
דעם קרבנס ניט דערשחטן האַלדז?
און ווער זאָל עפענען פאַר אים די טירן? —
די בלוט־פאַרשמירטע הענט פונעם רוצח?
און ווער זאָל לויכטן איבער אים און שיינען? —
דער פייער־פלאַם פון אָנגעצונדענע פאַרמעגנס?
ער מוז אַוועק. ער טאָר זיך ניט געפינען
אין אונדזער גבול. — צי קען ער זיינע פינגער
צעניפקלאַמערן אין פויסטן אייזערנע,
און שלאָגן מיט רציחה איבער קעפּ?
צי קען ער דאָס גערוך פון בלוט פאַרליידן,
און אויך פאַרגיסן? אויפצומאָנען צאָן פאַר צאָן
און אויג פאַר אויג און קאָפּ פאַר קאָפּ? — —
צי קענען זיינע הענט די אויסגעצערטלטע
זיך לאָזן גראַבלען אינעם שמוץ פון גריבער
און זוכן אברים, אַש פון ביינער?
ער קען ניט; אויב ער וויל עס קענען —
וויל איך ניט; ער דאַרף זיין דער לעצטער...
און ווי וועט זיין צו אים, אויב ער וויל קומען
זיך איינשטעלן פאַר אונדז מיט גוואַלד.

אַלטער בעטלער

מיר זיינען דאָך אַ קוק טאָן נאָר געקומען,
זיין האַרץ האָט זיך פאַרבענקט נאָך אייך.

מהר"ל

דערשטיקן זאָל ער טיף זיין בענקעניש...
איך האָב א צווייטן אונטער מיין רשות, —
דער איינציקער וואָס מעג זיין פינצטער,
וואָס מעג פאַרגיסן בלוט פאַר בלוט.

קיין אַנדערן באַשטראָפער איז ניט ווערט די וועלט,
און מיר דערוויל — קיין אַנדערן באַשיצער.

אַלטער בעטלער

וועקט דעם יונגן:

שטיי אויף, מיר מוזן גיין.

יונגער בעטלער

שטעלט זיך אויף

ביסט ווידער אונדז געקומען טרייבן?

מהר"ל

שווייגט.

יונגער בעטלער

פאַרוואָס פאַרפאַלגסטו אונדז?

מהר"ל

איך מוז.

יונגער בעטלער

וואָס לאָזסטו מיר די נאַכט ניט איבערשלאָפן?

מהר"ל

אַ בלוט־נאַכט איז די נאַכט.

יונגער בעטלער

די אויגן מיינע גאָרן זען די רויטע נאַכט.

מהר"ל

זיי זאָלן בעסער בלינד ווערן.

יונגער בעטלער

מיין אויער בענקט נאָך הילפלאָזע יללות.

מהר"ל

זאָל בעסער טויב ווערן דיין אויער.

יונגער בעטלער

די ליפּן מיינע בענקען נאָכצוזאָגן
דעם ווידוי מיטן שטאַרבנדיקן.

מהר"ל

זיי זאָלן בעסער שטום ווערן.

יונגער בעטלער

קיין וואָרעמערע ווערטער האָסטו ניט פאַר מיר?

מהר"ל

שווייגט.

יונגער בעטלער

דו רעדסט צו מיר מיט האַרטער שטרענגקייט,
איך נעם עס אָן פאַר ליב. איך בין געקומען
אַליין, ניט וואַרטנדיק אויף קיינעמס רוף;
מיר האָט זיך דורכגיין דורך דער וועלט געוואָלט,
אַליין פון מיינע טריט דעם אָפּקלאַנג הערן;
און אפשר, אפשר — האָט זיך מיר געהאָפט, —
דעם אָפּקלאַנג וועט אַ יעדערער דערהערן;
איך האָב זיך אין אַזויפיל אויגן איינגעקוקט,
אַזויפיל טריט געזען אויף אַלע וועגן,
נאָר אַלע אויגן האָבן ערגעץ אַנדערש וואו געקוקט;
געבליבן זיינען מיינע בליקן הענגען אין דער לופט,
און אויך די טריט פון מיינע פיס...
און איצטער וויל איך ניט קיין זאַך, — נאָר רוען,
אַוועקנעמען די אויגן מיינע פון דער וועלט,
באַהאַלטן זיי צוריק אין זיך ווי אַלעמאָל
און וויגן זיך אויף מיין פאַרוויגטער אומרו.
ווער וויס, כ'האָב אפשר איין מינוט פאַרשפּעטיקט,
און אפשר גאָר אויף איין מינוט זיך צוגעאיילט? —
ווער וויס? — אַז איך בין דאָך אַליין געקומען,
אַזוי זיך דורכגיין דורך דער וועלט געוואָלט...
צי קען די וועלט דערפאַר זיין שולדיק?
איז זי דערפאַר מחויב אָפּצושטעלן
די מאָרדן אַלע, אַלע פיינטשאַפטן,
און אויפהערן דעם פעלקער און דעם ברודער־קריג? —
אַז איך בין דאָך אַליין געקומען,
אַזוי זיך דורכגיין דורך דער וועלט געוואָלט...
איך גיי אַוועק. שוין אָפּשלאָפן וועל איך אין מדבר

פֿאַר אַלע ניט דערשלאָפֿענע געיאָגטע נעכט,
און — פֿרייד צו דיר און יעדערן פֿון אייך.

אָפּ צוזאַמען מיטן אַלטן.

מהר״ל

גיט זיך אַ ריס מיט אויסגעשטרעקטע הענט צו די אוועקגייענדיקע.

בלייבט שטיין אַראָפּגעבויגן איבער זיין שטעקן.

ניט מיט כבוד,
ווי אים פּאַסט,
אויפֿגענומען
אונדזער גאַסט.

מיט קיין דאַך אים
ניט דערפֿרייט,
ניט מיט וואַסער,
ניט מיט ברויט.

ניט פֿאַרוויקלט
אים זיין וואונד;
ניט געבענטשט אים:
גיי געזונט.

יאָגט ער ווייטער,
זיינע טריט
אומצוקערן
טאָר איך ניט.

ווייט און ווייטער,
שפּאַן נאָך שפּאַן —
אַ פֿאַרשטעלטער
אַרעמאַן.

זיינע ליפּן —
צוגעמאַכט;
איינע — טרויערט;
איינע — לאַכט.

זיינע אויגן —
אויפֿגעבערעמט;
איין אויג — גליווערט,
איין אויג — קלעמט.

אין זיין אויער —
קלאַנג נאָך קלאַנג;
אַ געיאָמער,
אַ געזאַנג.

ניט צו זען מער
זיין געשטאַלט,
ניט פֿאַר יונג
און ניט פֿאַר אַלט.

שטייט אָנגעשפּאַרט איבערן שטעקן אין טיפֿן טרויער. דער הימל האָט זיך אינגאַנצן באַדעקט מיט געדיכטע וואָלקנס. אַ שטאַרקער ווינט הייבט אָן בלאָזן. פֿאַר אַ שטורם אויסברוך.

מחר״ל

אַ אַ,
זיי זיינען שוין ניטאָ...

ער לאָזט זיך גיין צו דער שטאָט מיט אַן אַראָפּגעזונקענעם קאָפּ. דער ווינט רייסט זיינע קליידער.

מהר״ל

ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ...
ווערט פֿאַרלאָרן אין דער פֿינצטערניש, עס ברעכט אויס אַ שטורם.

בילד זעקס

אַנטפּלעקונגען

אין פינפער־טורעם. דער גולם ליגט מיטן פּנים אַרונטער און שלאָפט. דער רעגן שמייסט אַריין דורך די פענצטער. עס דער־הערט זיך אַן עכאָ פון אַ ווייטן ציטעריקן קול: „ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ"... דער גולם, ווי דער קול וואָלט אים פון שלאָף גערופן, הייבט זיך אָן וואַרפן אין אַלע זייטן מורמלענדיק עפּעס פאַר־שטיקט אין זיך, בלייבט ווידער ליגן אומבאַוועגלעך. **תנחום**, אַ דורכגעווייקטער פון רעגן, באַווייזט זיך אין טיר, שטעקט אַריין דעם קאָפּ, קומט אַריין אויף די שפּיץ פינגער, טרייסלט פון זיך דעם רעגן. ער באַמערקט ניט דעם גולם.

תנחום

פּחדנים!
ווילן מיך אין ערגעץ ניט אַריינלאָזן.
אַ שוועל איבערטרעטן;
פאַרמאַכטע טירן, פענצטער,
פאַרהאַקטע לאָדן;
תנחום קלאַפּט און קיינער ענטפערט ניט;
פּחדנים, —
זיי מיינען אַז איך זוך אַ נאַכטלעגער.

לאַכט צושטעלנדיק די הענט צום מויל.

אויסגעשטאָרבן אַלע.
זיי מיינען אַז איך ווייס ניט.
צי האָב איך ניט געקלאַפּט אין יעדן הויז,
ניט אויסגעשפּרייזט די גאַסן ביז דער לעצטער,
געקלאַפּט אין אַלע לאָדן און גערופן:
— קומט מקבל פּנים זיין!...

אויסגעשטאָרבן פּראַג,
מיר ניט, דיר ניט, פּלוצלונג,
אויסגעשטאָרבן פּראַג...

אַ דונער.

זאָל איך גיין שוין איבערטאָן זיך יום־טובדיק,
און וואַרטן?
יאָ, איך מעג זיך זעצן אָפּרוען, —
דערווײַלע ווערן צוגעקליבן אַלע חורבות
אויפגעראַמט און אויסגעפּוצט;
אַזוי האָב איך באַפוילן:
פון אונטער די פאַרבאָרגענע באַהעלטענישן
דעקט־אויף די שראַנקען די געשניצטע,
און נעמט אַרויס די זילבערוואַרג און גאָלדוואַרג,
די כוסות די געשליפענע,
די לייכטער זיבנרעריקע,
די טאַצן די געמאָלענע;
מאַכט־אויף די קופערטן,
נעמט אַרויס די קישנס
און די קיטלען,
די אויסגענייטע מענטלעך,
און טראָגט עס אַלץ אַרויף צו מיר...
פאַרשפּרייט די טישן מיט די טישטוכער,
שטעלט אויס די כוסות און די לייכטער,
שפּרייט אויס די היסב־בעט
אין גאָלע ווייסן...
די ליכט האָב איך געבראַכט מיט זיך. —
אָט זיינען זיי.
און ווײַן וועט ער אַליין שוין ברענגען,
ער — מיין לעצטער יורש;
דעם רויטסטן ווײַן דעם שטאַרלנדיקסטן,
דעם שפּיגלדיקסטן — שפּיגלדיקער נאָך פון בלוט;
און ליכט האָב איך געבראַכט מיט זיך, —
אָט זיינען זיי.

שלעפּט אַרויס פון בוזים ליכט.

צי האָב איך ניט פאַרגעסן צו באַפעלן עפּעס?
דוכט זיך — אַלץ.

ביי אַלע טירן שטייען שוין באַגלייטער,
אין שטורעם און אין פינצטערניש,
שטייען זיי געטריי,
געדולדיקע און וואַכזאַמע,
זיי וועלן ניט פאַרהיטן די מינוט...
צי דאַרף איך קיין זאַך מער ניט איבערחזרן?
— באַדינער מיינע, האָרכט, איך זאָג אייך נאָכאַמאָל:
שפרייט אויס די היסב־בעט אין גאָלע ווייסן,
אין גאָלע ווייסן.

צינדט אָן אַ ליכט, דערזעט דעם גולם, רקט זיך צו דער טיר.

דער זעלביקער,
דער איינאונאיינציקער,
דער איבערגעבליבענער...
אַז אַלע יידן זיינען אויסגעשטאָרבן,
אַז קיינער קומט ניט משמח זיין זיך —
איז ער געקומען.
אַ שלאָפנדיקער — וועט ער אויפשטיין באַלד
און זיין אַן עדות,
אַן איינאונאיינציקער...
ווייל פראָג איז אויסגעשטאָרבן,
און אים אליין געלאָזט דאָ שלאָפן
אַן איבערגעבליבענעם,
אַן אייביקן,
אַן איינאונאיינציקן.

ווייל נעמען אַרויסגיין צו די אַנדערע חדרים, ערשט דער גולם, ווי ער איז געלעגן, נעמט ווידער זיך באַוועגן אַרויסלאָזנדיק אַ משונהדיקן יאָמער דורכן שלאָף, וואַרפט זיך אין אַנגסטן און מורמלט „ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ“.

תנחום

וואָס ניטאָ? ווער ניטאָ?

גולם

וועקט זיך אויף. זעצט זיך.

ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ.
אַוועקגעטריבן האָט ער זיי,
און — שטייט אַליין און טרויערט:
ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ.

תנחום

ווייל אַרויסלייפן. גולם שפרינגט אויף און פאַרצאַמט אים דעם וועג.

גולם

אַנטלויף ניט. בלייב, מיר ווילט זיך רעדן.
אָט שטיי איך אויף, דו זעסט, אָט וואַקס איך אויס.
אָט נעמען זיך פאַנאַנדער מיינע פליגלען;
אָט שטעל איך זיך אַוועק אַנקעגן דיר
און טייל זיך פון מיין פינצטערניש אַרויס.
אָט שטרעק איך אויס די הענט צו דיר,
אָט צי איך זיי צוריק.
אָט פלעכטן זיך די פינגער מיינע אויף.
איך טאָר ניט רעדן, נאָר איך רעד.

תנחום

ווער ביסטו?

גולם

דו ווייסט ניט? דער פאַרזונקענער אין שלאָף,
דער פאַרזונקענער, וואָס האָט דערהערט דעם אויסגעשריי:
ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ.
דו ווילסט, וועל איך אַ וואָרף טאָן זיך צוריק,
נאָך טיפער אין שלאָף,
נאָך טיפער.

תנחום

זיי וואַכעדיק. איך וויל. איך האָב קיין מורא ניט.
און ווער דו ביסט — איך ווייס ניט.
אַז אַלע זיינען אויסגעשטאָרבן,
דאַרף איינער דאָך פאַרבלייבן.
זיי דו דער איינער.

גולם

איך בין, איך בין.

תנחום

און ווען דו וועסט אַן עדות דאַרפן זיין,
און — איינער אויף מיין שמחה, —
צי ווייסטו פון מיין קומענדיקער שמחה?

און אויב דו ווייסט ניט, וועסטו וויסן.
איך וועל מיט גוואַלד דיך ברייגען אויף מיין שמחה:
קיין קלעזמער וועלן דאָרט ניט זיין,
וועסטו דער קלעזמער זיין;
קיין טענצער האָב איך ניט פאַררופן,
וועסטו דער טענצער זיין;
צי קענסטו טאַנצן אויף אַ שמחה,
צי האָסטו ווען געקלאַפּט אין טאַצן,
געדרייט זיך אין אַ קאַראַהאָד?
צי ווייסטו ווי מען נעמט אַ חתן אויף,
און ווי מען רינגלט אים אַרום מיט ליכט,
צוקאָפּן און צופוסן — ליכט?

טאַנצט אַ דריידל.

איצט זעסטו, ווי מען טאַנצט?

פאַלט אַנידער אַ פאַרשווינדלטער.

גולם

דו זעסט ניט ווער איך בין? איך ווער אַן אַנדערער.
און — היט זיך, קוק ניט אויף מיין פנים.
איך בין פאַרמשפט דאָ צו ליגן —
איך וויל ניט מער.
מיך עקלט פון מיין לייב,
פון מיינע אויגן די פאַרגלעזערטע
און פון מיין שטום־לשון דעם פינצטערן.
דורך טעג און נעכט איך וואַלגער מיך אַרום,
איז רייס איך מיך פון זיך אַליין
אַהין — אין דער ווייטקייט אַריין.
די רגע איז געקומען, זע,
איך שטויס מיך אָפּ פון זיך אַליין
אַזוי ווי פון אַ וואָרעם.

תנחום

ליגנדיק אויף דער ערד, האָט מורא אויפהייבן דעם קאָפּ.

ווער ביסטו, זאָג, ווער ביסטו?
דורך אַלע נעכט, אין טורעם דאָ פאַרבראַכטע,
האָט מיר די פינצטערניש אַנטפּלעקט
די טיפסטע סודות אירע —
ביסטו אויך איינער פון די סודות?

גולם

איך בין דער סוד פון ליכטיקייט און ניט פון פינצטערניש,
ניט אַלעמאָל — נאָר איצט.
ניט קוק אויף מיר: וועסט גאָר ניט זען,
אַפילו זאָלסט פאַנאַנדעררייסן ביידע אויגן,
ווייל אַלע פינצטערנישן זיינען פאַר מיר אָפן,
און פאַר דיר — פאַרשלאָסן;
און שטימען הער איך פון דער ווייטקייט,
און געזאַנגען,
און ציטעריקן אָטעם,
און פליגלדיקע טריט.
איך גיי אַוועק. — וואוהין?
שפּרייזן אויף דער אויבערפלאַך פון טייכן,
רוען אויף דער עפענונג פון אָפּגרונטן,
נאָכגיין נאָך די טריט פון די פאַריאָגטע בעטלער.

תנחום

הייבט זיך אויף און וויל אַ קוק טאָן אויפן גולם און פאַלט צוריק אין טויט שרעק.

אַן אַנדערער, אַן אַנדערער און ניט דער זעלביקער.
אַ באַלויכטענער, אַ שטראַלנדיקער,
אַ ברענענדיקער פנים.

גולם

אַרום אים צעשטראַלט זיך אַ ליכטיקייט פונעם אינו נראה.

איך זאָג דאָך דיר — ניט קוק.
אַ צווייטן מאָל — דו הייבסט־אויף דיינע אויגן
ביסטו טויט.
דיך שלאָגן אַנגסטן, זאָג איך דיר אַ צווייטן מאָל:
ס'איז ניט קיין חלום.
צי ווייסטו ניט, אַז איך בין אייביק
און ניט פון דאַנען,
און ניט דער קלעזמער אויף דיין שמחה,
און ניט דער טענצער,
און ניט דער עדות.
אָט קער איך זיך אַוועק פון דיר,
ווייל איך בין אייביק.

תנחום

געווען אַן איינאונאיינציקער,
אַן איבערגעבליבענער —
איז גייט ער אויך אַוועק.
דאַרף איך אַליין דער איינער זיין,
איך אַליין.
אַליין — דער פּאַטער,
אַליין — דער קלעזמער,
אַליין — דער טענצער,
אַליין — דער עדות,
אַליין — דער אָבל.

גולם

איך גיי אַהין, וואו פעלדער שפּרייטן זיך,
וואוהין עס איז נאָך ניט דערגאַנגען
דער טרויער־אויסגעשריי: „ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ".
איך גיי צו מזרח־זייט,
און הער אַ קול פון מערב־זייט,
פון צפון און פון דרום.
איך גיי צו אַלע עקן פון דער וועלט,
ווייל אַלע רופן אין איין צייט,
און אַלע לויפן נאָך די טריט פון ביידע בעטלער
און רופן: קומט צוריק, צוריק, צוריק.

טוט אַ פלי דורך אַ טיר און פאַרשווינדט. תנחום שטייט מיט דעם ליכט אין האַנט, דורך די שויבן שמייסט דער רעגן. דער ווינט בלאָזט דעם פלאַם פון ליכט. **תנחום** טוליעט זיך צו אַ וואַנט. שיסט אַרויס אַ וואַנזיניקן געלעכטער.

תנחום

אָפּגענאַרט תנחומען, אָפּגענאַרט תנחומען,
און תנחום האָט זיך נאַרן געלאָזט.
און ווער איז דער אָפּנאַרער? ווער?
אַ גולם האָט אָפּגענאַרט תנחומען.

פון ווייטע חדרים פון טורעם דערהערט זיך אַ פרויען געוויין און אַ רוף נאָך הילף: ראַטעוועט! ראַטעוועט! הילכט אָפּ איבער אַלע חורבות און ווערט איבערגעריסן.

תנחום

ראַטעוועט. — ווער זאָל ראַטעווען?

דער רוף

אַ צווייטן מאָל:

ראַטעוועט!

תנחום

ווער קען ראַטעווען? ווער?
ווער וויל ראַטעווען? האַ?
ווער דאַרף ראַטעווען? ווער?

לויפט אַרויס דהאַסטיק און פאַרשווינדט. פון די ווייטע חדרים לויפן אַריין די **רביצין** און **דבורהל**. קוים זיי אָטעמען, האַלטן איינע די אַנדערע זיי זאָלן ניט פאַלן פון שרעק.

רביצין

ניט גוטע האָבן אונדז אַהער געטראָגן. ניט גוטע.
איצט ווייסן מיר ניט ווי אַרויסצוגיין.
מיר זיינען פאַרפאַלן, טאָכטער מיינע.

דבורהל

אַזויפיל טירן, היילן, ווער זאָל וויסן?

רביצין

איך פיל שוין ניט מיין קאָפּ אויף זיך,
אַזויפיל מאָל אַן וואַנט זיך אָפּגעשלאָגן.
און ווער איז שולדיק? דו. אַזאַ שגעון —
אין מיטן נאַכט זיך לאָזן גיין אַהער.

דבורהל

אַז ווער זאָל וויסן?

רביצין

אַן איינפאַל פון אַ מענטשן, האָסט געהערט? —
אַהערצו גיין דעם זיידן זוכן.
וואָס קען דאָ אין די חורבות טאָן דער זיידע?

דבורהל

אַז ווער זאָל וויסן? איצטער שרייסטו —
און דו האָסט דאָך אַליין געזאָגט, מען דאַרף אַ גיי טאָן.

רביצין

אַליין? אודאי האָב איך דאָס געזאָגט. אַז אַלע
פֿאַרהאַקט אַהינטער טיר און טויער זיצן,
שוין צוועלף דער זייגער, און דער ייִדע
איז נאָך ניטאָ פון מעריב אָן.

דבורהל

דאָס גאַנצע קלייד צעריסן אין דער פינצטער.

רביצין

און איך האָב בײדע הענט צעשטאָכן.
אַזוינע נעגל פול און פיל. עס דונערט ווידער.

דבורהל

וואָלט ער זיך אָפּגערופן כאָטש; ער שלאָפט דאָך דאָ..

רביצין

זיי שטיל. ניט רעד. מער פעלט אונדז ניט.
אָ, גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב,
דערבאַרעם זיך אויף אונדז, דערבאַרעם זיך.

דבורהל

קום זוכן נאָכאַמאָל. עס מוז דאָך זיין
דאָ ערגעץ וואו אַ טיר אַרויסצוגיין.

גייען צו די פֿאַרשיידענע טירן, טאַפּן אין דער פינצטער, זוכן
און קערן זיך אום צוריק.

רביצין

אָ וואָס זאָלן מיר טאָן, טאָכטער מיינע?
אַזאַ אומגליק.

דבורהל

וויין ניט, וויין ניט.

ויינט אַליין.

רביצין

וואָס שטייען מיר? פּרואוו נאָכאַמאָל אַ רוף טאָן.

דבורהל

שרייט מיט אַ וויינענדיקן קול:

ראַטעוועט!

רביצין

אריה לוי! אריה לוי!

דבורהל

ניט שריי, ניט שריי.

רביצין

שאַ, מען ענטפערט, דוכט זיך.

אַ ווייטער קול פון תנחום

ווער זאָל ראַטעווען?
ווער קען ראַטעווען?
ווער דאַרף ראַטעווען?
ווער? ד־האַ־אַ־האַ.

בײדע פרויען פאַלן צו איינע צו די אַנדערע, טוליען זיך אין אַ
ווינקל מיט אָפּגעפאַלענעם אָטעם.

רביצין

לאָמיר שטיל זיין. לאָמיר בעטן גאָט.

דבורהל

עס דרייט זיך מיר דער קאָפּ. איך פאַל באַלד.

רביצין

האַלט זיך אָן אָן מיר, טאָכטער מיינע, קינד מיינס.

עס איילט אַריין דער גולם מיט דער אינו־נראה־שיין איבער אים.
בײדע פרויען פאַרדעקן די געזיכטער מיט די הענט און טוען אַ
געשריי פון שרעק.

גולם

צו וואָס האָט איר אַזאַ געשריי געטאָן, אַז איך קום
אייך אויסלייזן, אייך ראַטעווען, אַרויספירן ?
דער ווינט האָט מיר דערטראָגן אייער רוף נאָך הילף,
און פון דער ווייטער ווייט האָב איך דערזען אייך דאָ.
איין שפּאַן — און אַלע וועגן שפּרינגען מיר אַנטקעגן.
די פינצטערניש צעשפּרייט זיך אין אַ ליכטיקייט פאַר מיר,
און אַלץ צו וואָס איך ריר זיך צו ווערט דורכזיכטיק,
ווערט לויטער; מיינע הענט, ווען אויסגעשטרעקט, דערגרייכן
פון איין עק וועלט צום צווייטן.

ביידע פרויען

אָ, גיי אַוועק פון אונדז.

גולם

אַוועקגיין ? איך בין אייך געקומען אויסלייזן,
און איר האָט מורא גאָר פאַר מיר. וואוהין זאָל איך אַוועקגיין ?
און ווער וועט זיין דער אַנדערער, וואָס וועט אייך ראַטעווען ?
איר מיינט, אודאי, ער, דער בעטלער, וועט נאָך קומען ?
איר האָפט אומזיסט, איך זאָג אייך. איך אַליין
בין אויפגעשפּרונגען פון מיין שלאָף דערהערנדיק
דעם טרויעריקן אויסגעשריי: ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ,
און זיך געלאָזט אים אָניאָגן, צוריקקערן.
אומזיסט געווען מיין אויפשפּרינגען, מיין איילעניש,
אומזיסט מיין לאַנגן טורעם־שלאָף צעשטערט.
אַז איך מיט גאָרנישט קער זיך אום צוריק אַהער,
היינט ווי קענט איר נאָך האָפן, ער זאָל קומען ?
דער איינציקער, וואָס קען אייך ראַטעווען, בין איך,
בין איך — —

ביידע פרויען

גיי אַוועק ! צי ביסטו דער, וואָס רופט זיך יאָסל ? זאָג.

גולם

מען רופט מיך אַנדערש איצט, ווייל יאָסל איז
אַ צווייטער היינט, אַן אַנדערער ער ליגט ניט מער
אַן אויסגעצויגענער צעשליידערט אויפן דיל
און שלאָפט ניט מער זיין אומגעוויינלעך פינצטער־שלאָף.
איך האָב זיך אויפגעהייבן שטילערהייט און בין אַוועק.

איך ווייס, דער רבי וואָלט מיך ניט געלאָזט,
האָב איך אַליין, ניט פרעגנדיק זיך, דאָס געטאָן.
איך האָב שוין לאַנג געחלומט וועגן זיך אַליין. — —
וואָס קוקט איר ביידע אַזוי טויט דערשראָקן ?
איר האָט מיך ניט דערוואַרט צו זען ? ס'איז אמת, יאָ,
אַז מיך טאָר קיינער זען און הערן,
און איך אַליין טאָר קיינמאָל ניט אַנטפּלעקן זיך, —
כ'מוז אייביק זיין דער ניט געזעענער, פאַרנעפּלטער,
ביז דער, וואָס האַלט דאָס שנירל פון מיין מזל,
זאָל זאָגן: גיי, פאַרנעם, דערהער און זע. —
צי ווייסט איר, ווער עס האַלט דאָס שנירל פון מיין מזל ?

ביידע פרויען

אָ, גיי אַוועק. דו שרעקסט אונדז. גיי אַוועק.

גולם

איר ווייסט ניט, ווער עס האַלט דאָס שנירל פון מיין מזל ?
איך וועל אייך זאָגן, אויב איר ווילט — און שרעקט זיך ניט.
דאָס איז דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאָל
אַז איך דעק־אויף מיין אויסזען, רעד צו מענטשן
און קוק זיי אין די אויגן גלייך אַריין;
אַז איך אַליין טרעט־איבער איבער אַ שוועל
און קום אַ ניט דערוואַרטעטער, אַ מיטנאַכטיקער,
און רעד אַזוינע רייד און הער אַזאַ אַ שטילקייט. —
דאָס איז דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאָל.
צי ווייסט איר, ווער עס גייט מיר נאָך און רופט,
און צווינגט מיך גיין אַהער צוריק ? און ווייסט איר, וואָס עס מיינט
דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאָל ? — — איר ווייסט ניט.
און אויב איר ווילט, וועל איך אייך אויסזאָגן. — איך ליג און שלאָף.
עס דוכט זיך אויס: איך זע אפילו ניט די שיין פון חלום,
און עפן איך די אויגן ווען — דערזע איך ניט
מיין אייגענעם געשטאַלט, און שריי איך עפּעס אויס —
דערהער איך ניט מיין אייגענעם געשריי;
נאָר אָט דערהער איך און דערזע פאַר טויזנט מייל,
דערזע מיט צוגעמאַכטע אויגן, און דערהער
מיט טויבע אויערן, און שריי און רוף
מיט אַ פאַרשטומטער צונג. צי הערט איר ניט,
אַזוי ווי איך, אַ יאָמער דורך די חורבות ?
דאָס רופט מען מיך. — — איך האָב געמיינט, מיך וועט ניט אַרן,
איך וועל די חורבות איבערלאָזן סיי ווי סיי,

און זאָל דער יאָמער אויסגיין אין דער ליידיקייט פון טורעם! — —
אַזוי האָב איך געמיינט. נאָר זעט איר, אין מיין האַרץ
האָט זיך אַ בענקשאַפט אויפגעוועקט, אַ ליבשאַפט,
און דורך מיין גאַנצן לייב לויפט דורך אַ ציטער.
איך וואַרט שוין קוים אויף דער מינוט, ווען איך וועל ווידער
אַ וואַרף טאָן זיך, זיך אויסציען און בלייבן ליגן
אַ צוגעפאַלענער, אַ צוגעדריקטער צו די דילן,
און ליגן אין דער פינצטערניש און ליידיקייט.
איך האָב אים ליב, דעם פינפער־שלאָס, איר ווייסט?

זעצט זיך אַרונטער אויף דער ערד.

כ׳וועל זיצן נאָר אַ ווײַלע, נאָר איין ווײַלע. איך בין מיד.
כ׳וועל אָפּרוען. די פינצטערניש און ליידיקייט —
זיי וועלן וואַרטן דאָך. — איך מעג זיך זעצן?

דבורהל

וואָס פרעגט ער, האַ? וואָס פרעגט ער?

גולם

האָט ניט מורא.
איך וועל אייך גאָרניט טאָן, און — קוקט אויף מיר.
וואָס טרייסלען זיך די הענט אַזוי ביי אייך, די ליפּן?
איר וועט דאָך קיינמאָל מיך ניט זען מער, קיינמאָל.
איך בין דאָך אַזאַ ליכטיקער אַצינד, דער ליכטיקסטער,
נאָך ליכטיקער פון אים, פונעם יונגן וואַנדערער,
און ליכטיקער פונעם רבי. — איר ווילט, וועל איך אייך זאָגן,
וואו טרעטן איצט די פיס פונעם יונגן וואַנדערער,
און וואו — דעם רביס. —

רביצין

האָסט געזען דעם רבין?

גולם

צי איך האָב אים געזען? איך זע אים אייביק.
די טריט פונעם וואַנדערער פאַרשווינדן, און דער דונער,
וואָס קייקלט זיך אַראָפּ פון הימל, שלינגט זיי איין;
איר מיינט, אומזיסט געקומען איז דער דונער איצט? — —
דער רבי גייט צוריק. ער גייט אַהיים. ער קומט באַלד.

רביצין

פון וואַנען גייט דער רבי?

גולם

פונעם פעלד, פון הינטער שטאָט.
איך קום דאָך אויך פון דאָרט, וואו אַלע וועגן
פאַרשלאָסן האָבן זיך פאַר ביידע וואַנדערער; —
איך האָב געזען דעם רבין ווי ער שטייט אין טרויער,
דער קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, און ער — דער וואַנדערער,
איז זיך געגאַנגען טראָט ביי טראָט מיט זיינע וואונדן־פיס
אַהין, וואו אַלע וועגן האָבן אים פאַרטריבן.
און, אָך, ווי שטאַרק איך האָב געוואָלט אים נאָכלויפן,
פאַרלויפן אים דעם וועג און דרייען זיך,
און לייגן זיך צו זיינע פיס און זיין זיין שאָטן. —
נאָר ווי האָב איך געקענט, אַז אין מיין האַרץ האָט זיך
צעברענט די בענקשאַפט נאָך מיין חורבה־טורעם.
אָ יאָ, דער רבי גייט אַהיים;
אַז איך מוז גיין צוריק — מוז ער געוויס;
דער רבי זאַמט זיך, ווייל ער גייט מיט שווערע טריט,
מיט טרויעריקן זינקענדיקן קאָפּ, און איך —
דער גאַנצער וועג פאַר מיר איז נאָר איין שפּאַן,
די גאַנצע פינצטערניש — איין אויגנבליק;
דער רבי גייט אין דונערן און בליצן איינגעהילט,
דער שטורעם־ווינט האָט אים פאַרכאַפּט דעם ערשטן,
ער שליידערט אים אין אַלע זייטן, פליקט די קליידער זיינע; —
איר הערט, דער רעגן שמייסט אריין דורך אלע לעכער.

רביצין

אָ, גאָט, דערבאַרעם זיך, דערבאַרעם זיך.

דבורהל

אַנטלויפן קום, אַנטלויפן.

גולם

גייט ניט, גייט ניט.
עס טאָר מיך קיינער ניט דערזען אין דער מינוט,
און קיינער טאָר ניט הערן מיינע ווערטער, אויסער די
פאַר וועמען איך האָב אויפגעדעקט מיין אויסזען,
און אויפגעדעקט מיט ווילן. ווייסט איר, ווער עס זיצט מיט אייך?
מיין פּנים איז אייך גוט באַקאַנט און אויך מיין נאָמען,
נאָר זען האָט איר מיך קיינמאָל ניט געזען:
און בלינד וואָלט איר געוואָרן אין איין רגע,

ווען איר וואָלט פלוצלונג אָן מיין ווילן מיך דערזען.
ווייל טויט און בלענדעניש און פייער־שיין,
און אייביקער פאַרגיין — דאָס זיינען מיינע אויגן.
איך לעב, און ווייס אַליין ניט וויפל, אויף דער ערד און אונטער איר,
מיט מענטשן און מיט חיות און מיט ווערים,
אין וואַסער און אין פייער און אין שטיינער,
און קיינמאָל זע איך ניט דעם אָנהייב און דעם סוף
פון מיר און פון מיין אייביקן פאַרגיין — —
איך בעט זיך: נעם אַראָפּ פון מיר דעם גזר פון וואונדער;
נאָר ווער דערהערט דאָ מיין געבעט? — און איצט, איך פלי
אַזוי פון פעלד אַהער, דערהער איך מיטאַמאָל
אַ מאָדנעם קלאַנג אין מיינע אויערן, און אין די אויגן
אַ ברען האָט מיר געטאָן אַ פרעמדער פייער. — —
און אפשר, ניין — וואָס רעד איך? — כ'וואָלט אַריין
אין יעדער שטוב, מיך אַרט ניט וועמענס;
ווייל יעדע שטוב וואָלט מיך מיט שרעק באַגעגנט
און יעדע שטוב וואָלט מיך מיט שרעק פאַריאָגט.

לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ און זיצט. דונערן און בליצן.

דבורהל
דערבאַרעם זיך אויף אונדז, דערבאַרעם זיך.

גולם
דו האָסט נאָך מורא אַלץ? דער רבי וועט באַלד קומען.
איך זע: ער איז שוין נאָענט. דער רעגן גיסט אויף אים
און האָט אויף אים קיין שליטה ניט.
די בליצן לייכטן אים דעם וועג. ער קומט, ער קומט.
ער טאָר ניט וויסן וואָס איך האָב גערעדט פאַר דיר.
איך זע אויף דיין געזיכט אַ מורא אַ באַזונדערע,
דו קוקסט מיר אין די אויגן גלייך, דערמאָן איך זיך אָן יענער רגע,
ווען איך האָב דיך אַ כאַפּ געטאָן צו זיך און צוגעדריקט.
איך פיל נאָך איצט דיין וואַרעמקייט אויף מיינע פינגער,
און דאָ ביי דער ברוסט נאָך הער איך איצט דיין ציטער.
נאָר דעמאָלט בין איך שטום געוואָרן, ניט געקענט
דעם אָטעם אָפּכאַפּן, און איצט איז אַנדערש,
איך וויל אפילו זיך ניט צורירן צו דיר. מיר איז גענוג
נאָר זיצן, ווי איך זיץ אַנטקעגן דיין געזיכט,
און רעדן רייד, וואָס דרייען זיך מיט לייכטקייט,
מיט לייכטקייט און מיט בלענדעניש. — ווען איך זאָל וועלן —

articulates his desire rather than acting upon it

דערשראָקענע, דערשטיינטע ווי איר בידע זיצט, —
אַ כאַפּ וואָלט איך געטאָן דיך און אַ שליידער צו דער הייך,
דערנאָך אַרונטערשליידערן צו מיינע פיס און ווידער אויפהייבן,
און דרייען דיך אַרום מיין קאָפּ מיט שווינדלענדיקן אימפעט,
און דרייען אַזוי לאַנג און שנעל, ביז דיינע הענט
אַרומגעקלאַמערט וואָלטן זיך אַרום מיין האַלדז, און דיינע ליפּן,
פאַרברענטע און צעגויפגעשלאָסענע פון פיין און ווייטיק,
אַריינגעזויגן וואָלטן זיך אין מיינע. —

בידע פרויען אין פאַרצווייפלונג פאַרשטעלן די פּנימער און ברעכן מיט די הענט.

גולם
און מערער נאָך:
איך וואָלט אַרויפגעשליידערט דיך אויף מיינע אַקסלען,
און דורך דער שטורעמדיקער, בליצנדיקער פינצטערניש
אַריינגעטראָגן וואָלט איך דיך אין איינעם פון די טורעמס,
און בידע וואָלטן מיר זיך אויפגעדרייט אין אייגעם,
זיך איינגעדעקט און איינגעגראָבן אין דער לערקייט.
און אויפגעעפנט וואָלט איך מיינע אויגן און דערזען:
די ווינטן רייסן און צופליקן דיינע קליידער,
די בליצן דעקן־אויף די ווייסקייט פון דיין לייב,
און אָנגעטרונקען ווערט די לערקייט מיט דיין וואַרעמקייט. —
אַריינגעביסן וואָלט איך זיך אין דיינע גלידער,
אַריינגעזויגט אין זיך דיין ווייסן לייב. — און ווידער שטיל.
דער רעגן שמייסט אַריין דורך אַלע לעכער,
די בליצן פלעכטן זיך און פלעכטן זיך פאַנאַנדער,
און ציגל פאַלן איינס נאָך איינס און זינקען.

שטעלט זיך אויף.

אָט פיר איך אייך אַרויס. איך פיל, מיך עקלט
פון אייער שרעק, און מערער נאָך פון מיין אַנטפלעקן זיך;
איך האָב זיך שוין גענוג דערנידעריקט דערמיט אַליין,
וואָס איך האָב ניט געקענט פאַרבייגיין אייך אינגאַנצן
און ניט דערמאָנען זיך אָן יענער וואַרעמקייט אויף מיינע פינגער;
וואָס איך האָב אויסגעזאָגט פאַר אייך אַזויפיל סודות,
פאַר אייך, דערשראָקענע, פאַרבלאָנדזשעטע צוויי ווייבער.

גייט צו דער טיר און שטעלט זיך אָפּ.

. . . ס'איז שטיל געוואָרן מיטאַמאָל דער יאָמער אין די חורבות:
איך האָב געגעבן נאָר איין טראָט, האָט שוין די רו
צעשפּרייט זיך איבער אַלע ווענט און היילן,
ווייל יעדער טראָט פון מיינע פיס איז פרייד,
און יעדער בייג פון מיינס אַ האַנט איז רואיקייט.
אָט ציטערט איר — און אייערע געזיכטער זיינען ווייס,
פאַרחלומט, איינגעשלאָפן. — איך אַליין, ווי איר,
פאַרגעס אָן אַלע מיינע רייד און פיל ווי מיינע ברעמען
פאַרמאַכן זיך, פאַרמאַכן זיך. איך וואָלט געקענט
אַנידערלייגן זיך אָט דאָ און איינשלאָפן; איך טו עס נים.
איך קען מיין שלאָף אַריבערטראָגן ערגעץ אַנדערש;
נאָר איר קענט ערגעץ ניט אַוועקגיין, ערגעץ ניט.
פון אַלע זייטן קומט אויף אייך דאָס לאַנג דערוואַרטעטע
מיט שאַרפע העק און צוגעגרייטע פייערן;
און אין דעם האַרץ פון נאַכט שוין גיסן זיך אַריין
נאָך וואַרעמע, אָט אָט פון שווערד אַראָפגערונענע,
די ערשטע רויטע טראָפּן. איינס נאָך איינס. און מיטאַמאָל —
די טראָפּן ווערן אויפגעברויזט אין שטראָמען,
צו יעדער טיר אַ שטראָם — און אָט צו אייער טיר.
אָט טראָגן אייך אַוועק די רויטע שטראָמען ווייט און ווייטער;
עס ברענען הייזער, און זיי פאַלן און פאַרלעשן זיך,
און מיט די הייזער — קעפּ פאַרברענטע און דערנאָך דערטרונקענע.
זיי רינגלען אייך אַרום און שווימען מיט די שטראָמען. — —
עס קלינגען מאָנאַסטירן־גלעקער. צלמים גליען.
און מיילער, רויטער נאָך פון פייער, כאַפּן־אויף די גלעקער־קלאַנגען
און שלינגען זיי אַריין אין זיך, און וואַרפן זיי אַרויס צוריק
אין לאַנגע שלענגלדיקע צונגען, דרייען אייך אַרום, דערטרינקען אייך,
און שלעפּן אייך אַרויס צוריק, דערטרינקען ווידער. — —
און איר — איר זיצט זיך, אָט אַזוי ווי איצט, פאַרחלומטע
און איינגעדרעמלטע אין רו — אין מיינער.
איר זעט פאַר זיך נאָר שרעק און טרויער; זאָג איך אייך:
הייבט־אויף דעם קאָפּ און זעט, ווי ווייט און הויך
איך שפּרייט פאַנאַנדער מיינע הענט, ווי גרינג איך אָטעם;
אָט גיב איך מיינע פיס אַ הייב און ריר ניט אָן דעם דיל,
ווי פליגלען טראָגן מיך די שפּאַנען מיינע — — —
וואַכט־אויף און גייט. איך פיר אייך.

ביידע פרויען זיינען פאַר דער צייט אַזוי ווי פאַרחלשט געוואָרן פון שרעק, האָבן זיך אַרונטערגעזעצט צו דער ערד און געזעסן מיט פאַרדעקטע געזיכטן. זיי רירן זיך ניט פון אָרט.

גולם

וואַכט־אויף, איך ווייז אייך אָן דעם וועג אַרויסצוגיין,
פאַרבלאָנדזשעטע, פאַרלאָרענע, איך פיר אייך.

ער נעמט זיי פאַר די הענט און שטעלט זיי אויף.

ביידע פרויען

ווי גערירט גייען־נאָך נאָך אים.

גולם

ניט האָט קיין מורא, וואָס איך ריר אייך אָן —
דאָס פיר איך אייך, דאָס ווייז איך אייך דעם וועג.

פירט זיי אַרויס. קערט זיך אין אַ רגע אַרום צוריק, זעצט זיך אַוועק אין אַ ווינקל און וויגט זיך מיט די הענט פאַרלייגט אויפן האַרצן.

גולם

ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ.
וואָס שווייגט איר, ווענט,
מיינע ווענט?
וואָס שלאָפט איר, היילן,
מיינע היילן?
וואָס פרעגט איר ניט,
פון וואַנען קום איך?

אויפגעשטאַנען, אויפגעלויכטן,
אָפּגעבונדן אַלע ווערטער,
אויסגערעדט זיי אין דער לערקייט.
איצט — ווי פריער —
קלאַפּט דער רעגן
אויף די שטיינער פון מיין שלאָס.

האָט מיך עמעץ
דען געהייסן
גיין זיך יאָגן נאָך דעם שאָטן
פון די צווייַ? —

קיינער, קיינער, קיינער.

אַז מען האָט
נאָך הילף גערופן —
האָט מען דען
צו מיר גערופן ?
האָט מען דען
אויף מיר געהאָפט ?

וואָס שווייגט איר, ווענט,
מיינע ווענט ?
וואָס שווייגט איר, היילן,
מיינע היילן ?

תנחום

שלייכט זיך אַריין.

ווער זאָל ראַטעווען ? ווער ?
ווער קען ראַטעווען ? ווער ?

גולם

איך.

תנחום

מיט אַ הילכיקן געלעכטער :

האַ, האַ, האַ, ער !
ווער ביסטו ? ווער ?

דערשטוינט.

ביסט דאָ צוריק ? ווי שנעל.
דער זעלביקער.
געווען ניט לאַנג אַן אַנדערער,
און שוין צוריק דער זעלביקער.

מיט כעס :

אָפגענאַרט תנחומען, אָפגענאַרט תנחומען.

גולם

ווערט טונקעלער און טונקעלער.

תנחום

פון אַלע עקן פון דער וועלט
צוריק געקומען.

האַ, האַ, האַ, —
וואָס טוט זיך עפעס אויף די עקן פון דער וועלט ?

גולם

זיי שטיל. דו דערהערסט ? —

תנחום

איך הער, אודאי הער איך.

גולם

רוק זיך צו צו מיר. נעענטער.

תנחום

רוקט זיך צו האַרט צום גולם.. זיצן ביידע.

גולם

אַט בין איך דאָך צוריק געקומען, זעסט.
אַ רגע פריער, שפעטער, — אין אַ נאַכט
פון איינע דונערן און שטורעם־רעגן,
פון ניט דערגאַנגענע און ניט דערגרייכטע ווייטקייטן —
וואָס מאַכט עס אויס צי פריער מיט אַ רגע אָדער שפעטער ?

תנחום

וואָס מאַכט עס אויס ? אודאי.

גולם

ווי היימלעך מיר איז דאָ. דיר אויך ?

תנחום

אודאי, יאָ.

גולם

איך האָב די היימלעכקייט געפילט נאָך דאָרט,
אין פעלד און וואַלד זיך יאָגנדיק,
אַלץ זעענדיק און הערנדיק.
איך האָב געוואוסט, אַז ערגעץ זיינען דאָ פיר ווענט — —
דו ווייסט עס אויך ?

תנחום

אודאי ווייס איך, יאָ.

גולם

און וואָס וואָלט זיין, ווען ליכטיק דורכזיכטיק
עס וואָלטן זיין אויך די פיר ווענט ?
וואוהין וואָלט איך געקענט אַנטלויפן פון דאָס אַלץ געזעענע ?
און וואו וואָלט איך גענומען האַרטקייט פאַר מיין לייב,
און קאַלטן ציטער, שטעכעדיקע פינצטערניש,
און אָפּגעצאַמטע, אָפּגעגרענעצטע פאַרלאָזנקייט ?
איך האָב געַרעדט, אַוועקגייענדיק פון דאַנען,
מיט בייזע רייד צו דיר; נאָר האָסטו ניט געהערט
אין מיינע בייזע רייד אַ וואונק אויף מיין צוריקקער,
אַן אָנזאָג אויף מיין בענקעניש און ליבשאַפט ?

תנחום

איך האָב געהערט, געהערט, אַודאי.

גולם

איך האָב מיר אויסגעגעסן שוין די אויגן פון מיין ליכטיקייט,
און אַלע מענטשן, וואָס איך האָב באַגעגנט דורך דער נאַכט,
צוזייט געוואָרן זיינען אין מיין ליכטיקייט;
זיי וועלן אָבער זיך געפינען; יעדערער פון זיי
האָט ערגעץ וואו אַן אָפּגעצאַמטן ווינקל,
וואו צוצופאַלן מיטן קאָפּ און צודריקן דעם שטערן,
מיט בײדע אויגן זיך אַריינגראָבן און שווייגן.
ר' לוי דהאָט אַ חדר, און דער יונגער וואַנדערער —
דעם שטיינער־נעסט אין מדבר. נאָך אַ נאַכט, און נאָך אַ נאַכט.
ער יאָגט אַהין און ער וועט קומען,
אַזוי ווי איך אַהער: און אויך, ווי איך, מיט פרייד
זיך וואַרפן קושן די פאַרשפּיצטע שטיינער,
וואָס וועלן אים אַרומכאַפּן מיט זייער שטעכיקייט,
אַרומהאַלזן מיט זייער האַרטקייט און פאַרלאָזנקייט. — —
ר' לוי זיצט שוין אין דער היים ביי זיך און זעט
אַנטפּלעקטע וואונדער און אַנטפּלעקטע שרעקן.
אָט פאַלט ער צו צום טיש און ווערט אַנטשוויגן
אַ גליקלעכער, ווי איך, אין זיין פאַרשטיינערונג;
אָט שטעלט ער זיך און גייט. ער גייט אַהער, ווי איך,
צו זוכן היימלעכקייט אין די פיר ווענט, וואו ער
איז שטענדיק זיכער צו געפינען איינעם — מיך —
וואָס וואַרט אויף אים און איז אויף אייביק זיינער.

תנחום

דיינער ?

גולם

ניט פרעג. רוק נעענטער זיך צו מיר.

תנחום

דו שלאָפסט, צי וואָס ?

גולם

ניט פרעג, ניט רייד. — פאַרלעש זיך, ליכטיקייט,
באַהאַלט זיך, שיין פון מיינע אויגן,
פאַרשווונקטער דיל, דערנעענטער זיך צו מיר.
שיק דורך דיין קעלט דורך אַלע מיינע גלידער.
זאָל הערן זיך דער אָטעם נאָר פון דונערן,
און זאָל דער ווינט אַריינשמייסן דעם רעגן. — —
דערווייטער זיך פון מיר, דערווייטער זיך.

פאַלט, ציט זיך אויס מיטן פּנים אַרונטער אין דער זעלבער פּאָזע ווי ער איז געלעגן גאָר אין אָנפאַנג. תנחום, פול מיט שרעק, רוקט זיך פון אים אַלץ ווייטער און ווייטער אויף די שפּיצן פינגער. קומט צו אַ טיר און פאַרשווינדט האַסטיק. זיינע האַסטיקע דערשראָקענע טריט הילכן אין די ווייטע חדרים פון טורעם. שטיל־ער, שטילער און פאַרגייען. שטאָק פינצטער. עס קומט אַריין מהר"ל מיט אַ לאַמטערן אין האַנט.

מהר"ל

באַלויכט דעם גולם מיט דער לאַמטערן.

קיין ענדערונג. דער זעלביקער.

שווייגט.

דער גאַנצער רעגן שמייסט אויף אים.
שטיי אויף. שוין צייט. שטיי אויף.

גולם

זעצט זיך אויף.

מהר"ל

גענוג געשלאָפן.

גולם

רבי.

מהר״ל

שלאָפסט שוין צוויי מעת־לעת.

גולם

איך האָב שוין לאַנג געוואָלט זיך אויפכאַפּן.
שוין וויפל מאָל זיך אויפגעזעצט און ניט געקענט
פאַנאַנדערעפענען די אויגן. נאַס איז מיר און קאַלט.

מהר״ל

דער רעגן גיסט אויף דיר די גאַנצע צייט.

גולם

אין שלאָף האָב איך דעם רעגן ניט געפילט.
וואו בין איך, רבי?

מהר״ל

ווייסט דען ניט? אין פינפער טורעם.

גולם

און מיר האָט זיך געחלומט אַלץ, אַז איך
בין ערגעץ ווייט אַהינטער שטאָט, איך שפּאַן אַרום
אויף גרויסע שאָטנדיקע פעלדער, שפּאַן און שפּאַן.
עס קומען־אָן אַזוינע מענטשן מיר אַנטקעגן.
איך לאָז זיך גיין צו זיי. זיי ווערן נעענטער;
איך טו אַ שפּרונג און וויל זיי זען אין פּנים,
נאָר ווי איך דריי זיך ניט, פון וואָסער זייט איך קוק ניט —
איך זע קיין פּנימער, נאָר נאַקנס.
קיין אויגן, שטערן, נעזער — איינע נאַקנס;
קיין מיילער — און פונדעסטוועגן איך הער זיי רעדן.
איך פרעג: ווער זענט איר? ענטפערן זיי „דו״;
פון וואַנען קומט איר? — זאָגן זיי: „פון דיר״;
איך פרעג: צו וועמען גייט איר? — זאָגן זיי: „צו דיר״...
און ווי זיי זאָגן דאָס אַרויס גיבן זיי זיך מיטאַמאָל אַ דריי
און נעמען יאָגן איינער נאָכן צווייטן גלייך אַהער
צום פינפער טורעם. איך נאָך זיי. און ווי איך לויף
דערזע איך ערשט: זיי זיינען פינף אין צאָל,
דריי מענער און צוויי פרויען. אָט האָב איך זיי אָנגעיאָגט

און איינעם אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט, איך טו אַ קוק,
ערשט — דו.

מהר״ל

איך?

גולם

דו ביסט געווען אינגאַנצן נאַס, דערפרוירן.
די קליידער צוגעקלעפּט צום לייב, די באָרד צעפלאָסן,
די הענט, ווי אָפּגענומענע, — געבאָמבלט זיך אין אַלע זייטן,
און דאָ, וואו ס'האָט באַדאַרפט דיין פּנים זיין — צוויי גרויסע שניטן,
איין שניט פון שטערן ביז אַראָפּ, דער צווייטער אין דער ברייט,
און ביידע האָבן זיי געגליט ווי רויטע פלאַמען,
געגליט, פאַרלאָשן זיך, געוואָרן שוואַרץ.
דו ביסט געפאַלן אויף די קני פאַר מיר, גענומען וויינען:
— אָ, ראַטעווע מיך, יאָסל, פון דעם צלם,
אָ ראַטעווע מיך, יאָסל, פון די שניטן,
איך טראָג זיי אויף מיין פּנים שוין פון טויזנט יאָרן,
זיי ווערן קיינמאָל ניט פאַרצויגן מיט קיין הויט.

מהר״ל

וואָס ווייטער?

גולם

אַלע איבעריקע, ווי זיי האָבן נאָר דערזען:
דו ליגסט און וויינסט — אַרויפגעפאַלן זיינען זיי אויף מיר,
געוואָרפן צו דער ערד, געשפּיגן מיר אין פּנים;
און איינער, מיט צעוואונדיקטע, צעביילטע פיס, אַ יונגער בעטלער,
אַרויפגעטראָטן איז אויף מיר און אויסגעשריען: גולם!
אַ שפּרונג האָב איך געטאָן פון אונטער זיי, און אָנגעכאַפּט
דעם אויסשרייער פאַר ביידע הענט, אַרויפגעשליידערט אין דער הייך,
געוואָלט אַ זעץ טאָן אים אָן ד'ר'ערד און — פאַרטיק,
ערשט, אומגעריכטערהייט, האָסטו מיט אַזאַ כעס
אַ שניט געטאָן מיר מיט דיין שטעקן איבערן קאָפּ און אויסגעשטאַמלט:
— צי ווייסטו וועמען דו ווילסט שלאָגן? גולם! — —
אַ פינצטערניש האָט מיך אַרומגעכאַפּט. איך בין געפאַלן.
פאַר הענט און פיס האָט איר מיך זאַלבאַפינפט
גענומען טראָגן, שלעפּן, צוגעשלעפּט מיך צו אַ גרוב,
אַריינגעלייגט, און מיט די הויפנס איינער נאָכן צווייטן
געשאָטן ערד אויף מיר... אָט בין איך שוין פאַרשאָטן.
א האַלבער קאָפּ נאָך שטעקט אַרויס. דערהער איך מיטאַמאָל
ווי איינע פון די פרויען, דבורהל — —

מהר"ל

ווער ?

גולם

איך האָב דערקענט איר קול. צעווײנט האָט זי זיך שטאַרק,
אַרויפגעפאַלן אויף מײַן האַלבן קאָפּ, אַרומגעכאַפּט
מיט בײדע הענט, מיך צוגעדריקט צום האַרצן און געוויינט. — —
זי וויינט, און אַלע וואַרפן ערד אויף מיר און וואַרפן.
און דו, איך הער, זאָגסט ווידער מיט דעם זעלבן קול:
— צי ווייסטו וועמען דו באַווײנסט ?
אַ גולם דאַרף מען ניט באַווײנען.

מהר"ל

גענוג. דו הערסט ? איך בין אַליין דאָ. איך אַליין.
איך קום אין האַלבער נאַכט צו דיר, דו זעסט.
איך ברענג דיר רו און פרידן. צוויי מעת־לעת האָסטו
געשלאָפן נאָכאַנאַנד. ניט אײן מאָל שוין בין איך
אַהער געקומען זען דיך, רופן עסן, טרינקען.
נאָר דו האָסט ניט געהערט.

גולם

איך בין נאָך אַלץ ניט הונגעריק.
און פריער איז מיר קאַלט געווען, און איצט שוין ניט,
ווײַל דו ביסט דאָ.

מהר"ל

לייגט אַרויף זײַנע הענט אויפן גולמס אַקסלען.

וועסט גיין מיט מיר. איך דאַרף דיך.

גולם

כ'בין גרייט שוין, רבי, רוף מיך.

מהר"ל

די האַלבע נאַכט דאַרף אונז באַגעגענען ניט דאָ,
נאָר אין דער טיפעניש פון פינפער־טורעם, טיפער נאָך
פון אַלע גריבער, וואָס דו האָסט געזען אין חלום;
און הער דאָס וואָרט, וואָס איך וועל דיר אַנטפּלעקן,
פאַרנעם אים גוט, דערזע זײַן רויטקייט,
דערשפּיר זײַן וואַרעמקייט, זײַן ציטער און זײַן שאַרפקייט,
דאָס וואָרט הייסט — בלוט.

גולם

בלוט.

מהר"ל

זאָג־איבער נאָכאַמאָל, נאָר העכער.

גולם

בלוט.

מהר"ל

און נאָכאַמאָל, נאָר שטילער.

גולם

בלוט.

מהר"ל

איך רוף דיך. קום.

זיי גייען בײדע צו די ווײַטערדיקע אַרײַנגאַנגען פון טורעם.
תנחום שלײַכט זיך דורך מיט אָנגעצונדענע ליכט אין די הענט.

תנחום

פאַרגייט זיך:

ראַ־טע־ווע־ט !
ווער וועט ראַטעווען ? ווער ?
ווער קען ראַטעווען ? האָ ?
וו־ע־ר ק־ע־ן ראַ־טע־ווען ? וו־ע־ר ?

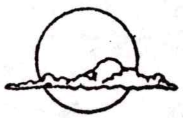

בילד זיבן

אין הייל

אין די אונטערערדיקע היילן פון פינפער־שלאָס, אַ פינצטערניש אָנצוטאַפּן מיט די פינגער. **טאַדעאוש** באַגלייט פונעם **מאָנאַך** באַווייזן זיך פון דער טיפעניש פון הייל. דער **מאָנאַך** טראָגט אַ קליינעם פאַקל. זיי אָטעמען ביידע אָפּ מיד פון לאַנגן קריכן אונטער דער ערד.

טאַדעאוש

דיין האַנט אַהער. ניט וואַקל זיך. ווען ניט די לופט
די שטיקענדיקע און די שטאַרקע פינצטערניש,
וואָלט לאַנג שוין אויסגעפירט געווען די שליחות,
וואָס גאָט און יעזוס אונדזער קעניג האָבן אונדז
געשיקט צו אויספירן. דו זעסט, די הייל איז לאַנג,
פאַרלאָזן און פון קיינעם ניט באַטראָטן,
פונדעסטוועגן האָט אונדזער האַרץ זיך ניט געשראָקן,
און אונדזער האַנט האָט ניט געציטערט. גאָט אַליין
האָט אונדז מיט גלייכע טריט געפירט צו זייער שול.

מאָנאַך

אָט פאַל איך, האַלט מיך, פּאָטער.

טאַדעאוש

גלייך זיך אויס
און אָטעם אָפּ. די לופט איז לייכטער דאָ.

מאָנאַך

כ׳האָב אַלץ געטאָן, וואָס דו האָסט מיר געהייסן,
און ניט געשראָקן זיך, געהאַלטן פעסט
דאָס מעסער אין דער רעכטער האַנט, און מיט דער לינקער

צונויפגעדריקט דעם האַלדז . . . קיין איין געשריי, קיין צאַפּל . . .
די פלעשלעך האָב איך גוט פאַרקאָרקעוועט, אַוועקגעשטעלט.
נאָך פיל איך אויף מיין האַנט די וואַרעמקייט. —
אָ, האַלט מיך צו, מיך שווינדלט ווידער.

טאַדעאוש

האָסט מורא? פּחדן! זעסט ניט, ווער עס פירט דיך?
דו זעסט מיין גרויע באָרד, מיין עלטער־שטעקן,
די נעכט די ניט דערשלאָפענע — אין מיינע אויגן?
פאַר וועמען האָב איך ניט דערשלאָפן? מיר צוליב?
אויף וועמען שפּיגלט זיך די שיין פון צלם —
אויף מיר אַליין? צי מערער נאָך אויף דיר?
און ווער האָט מער געשאַרפט דאָס מעסער, איך צי דו?
און ווער האָט מער אַריינגעזאַפּט די הייסע וואַרעמקייט,
כאָטש איך בין אָן דער זייט געשטאַנען, איך צי דו?
געטאָן האָב איך, ניט דו, און וואַקלען זיך
האָב איך באַדאַרפט; ווייל דו האָסט גאָרנישט ניט געטאָן, —
אַ פיר נאָר מיט דער שאַרף געגעבן . . .

מאָנאַך

פאַרגיב מיר, פּאָטער.

קושט אים די הענט.

טאַדעאוש

איך פאַרגיב דיר, איך בין גוט.
מעגסט רואיק קומען אין דיין צעל און שלאָפן.
און איך בין מער ווי רואיק, איך בין גליקלעך.
ווייל, קוקנדיק ווי דו גיסט אָן מיט בלוט די פלעשלעך,
געזען האָב איך אַזוינע זעאונגען פאַר מיינע אויגן,
וואָס קיינער, אויסער אים, האָט ניט געקאָנט גאָר זען.
און ער, שוין הענגענדיק אַ צוגענעגלטער צום קרייץ,
און זעענדיק די זעלבע זעאונגען וואָס איך,
האָט אויפגעמאַכט איין ווינקל פון אַ ברעם
און שטיל מיט ליבשאַפט צוגעשיקט אַ קוק אַהער;
ווייל דאַן נאָך איז די הייל געווען שוין גרייט פאַר דעם,
און אויך דאָס מעסער. גלאַנציק, שטראַלנדיק און שאַרף
אַ שיין געטאָן האָט פון דער הייל אויף אים דאָס מעסער.
אַ שיין געטאָן, אַ גלעט געטאָן זיין אויפגעמאַכטע ברעם,
און גלאַנציק, שטראַלנדיק האָט זיך זיין אויג פאַרמאַכט.

דו מיינסט: נקמה? ניין, נאָר איינע ליבשאַפט,
ווייל בלוט — איז ליבשאַפט, בלוט פון קינדער,
ווייל ער איז אויך געווען א קינד. און יעדער מעסער
פון דעמאָלט אָן געוואָרן איז געבענשט;
און קיינמאָל וועלן זיי, די קרייציקער, ניט קענען צונעמען,
אַוועקרויבן פון אונדז די הייליקייט פון מעסער;
ווייל קיינמאָל טאָר ניט אויפהערן צו גיסן זיך
דאָס בלוט פון די, וואָס האָבן ניט געקענט דערזען
די שטילע שיין פון זיין פאַרמאַכטער ברעם.

מאָנאַך

אַ, פאָטער, דאַכט זיך, אַז מען גייט אַהער.

טאַדעאוש

דיר דוכט זיך אַלץ, דו פחדן איינער. ווער
וועט גיין אַהער? ווער ווייס דעם סוד פונעם אַריינגאַנג?
איך זאָג דיר נאָכאַמאָל, ניט האָב קיין מורא. —
עס הערן טריט זיך, יאָ, — דאָס זיינען זיינע טריט.
אַ שטילער, אַ פאַרבענקטער שוועבט ער אום
און אָטעמט שטאַרק און טיף אין זיך דעם רויטן ריח.
ער ווערט אַ לעבעדיקער ניט נאָר אויפן הימל,
נאָר אויך מיט אונדז אָט דאָ. אָט קומט ער. —
עס רויטלען זיך די בלייכע באַקן זיינע,
און פון די אויגן שטראָמט זיין ליבשאַפט־פרייד,
זיין קינדערישע באַרעמהערציקייט און צערטלעכקייט;
ער טראָגט דעם קרייץ אויף זיינע אַקסלען, טאַנצט מיט אים,
ער זינגט מיט אים, ער לעבט מיט אים, ער שפּילט זיך.
אָט איז ער — יעזוס אונדזער האַר,
אָט איז ער דאָ, דו זעסט? הייב אויף די אויגן!

מאָנאַך

מיט שרעק צלמט זיך און פאַלט צו דער ערד.

אָ, קום, כ׳האָב מורא, מורא!

טאַדעאוש

איצט זעסטו שוין?

מאָנאַך

אָ, יעזוס באַרעמהערציקער, דערבאַרעם זיך.
אַ, נעם מיך צו פון דאַנען, פאָטער ד׳הייליקער!

טאַדעאוש

אַוועק! אַוועק פון מיינע אויגן!
איך הייס דיר זען — און דו ביסט טויב און בלינד.
אַוועק!

מאָנאַך לאָזט זיך לויפן און טאַדעאוש פאָלגט אים נאָך. פאַר־שווינדן. עס קומען פון אַן אַנדער זייט מהר״ל און דער גולם, מהר״ל טראָגט אַ לאַמטערן, דער גולם — אַ האַק און אַ רידל.

מהר״ל

בלייב שטיין און קוק זיך צו. וואָס זעסטו?

גולם

איך זע די גאַנצע לענג פון הייל פון עק ביז עק.
צו רעכטס — אַ שמאָלער וועג, צו לינקס — אַ ברייטער.
אַ הונדערט טריט פון דאַנען טיילט זיך אָפּ
אַ דריטער וועג קוים דורכצוגיין דורך אים.

מהר״ל

וואו ענדיקן זיך בײדע ערשטע וועגן?

גולם

דער שמאָלער פירט צו דער שול, דער ברייטער פירט צום כומר.

מהר״ל

הער גוט זיך צו און זאָג מיר וואָס דו הערסט?

גולם

אַ לעצטן אָטעם הער איך שוין אָן אויסגעגאַנגענעם.

מהר״ל

וואָס שפּירסטו מיט דער נאָז?

גולם

ציטערט אויף.

דאָס וואָרט, דאָס וואָרט, וואָס דו האָסט מיר פאַרטרויט!
אַ רויטס, אַ שאַרפס, אַ וואַרעמס און אַ שטילס,
איך שפּיר עס און איך הער עס און איך זע עס.

מהר״ל

נעם איין דיין ציטער, זאָג עס.

גולם

בלוט.

מהר"ל

פון וועלכער זייט ?

גולם

פון רעכטס, פון שמאָלן וועג.

מהר"ל

קום גיין אַהין.
מיר דאַרפן איינער צו דעם צווייטן מער ניט רעדן.
צו זיך אַליין נאָר אָן הפסקות זאָגן :
דורך טויט און בלוט און לעצטן אָטעם.
און טראָט נאָך טראָט, אויף הינטער ניט אַ קוק טאָן.
הייב אָן צו גיין און זאָג וואָס איך :
דורך טויט און בלוט און לעצטן אָטעם.

גולם

דורך טויט און בלוט און לעצטן אָטעם.

זיי נעמען גיין, ערשט עמעצער אַן אומזעבאַרער גיט אַ שטויס דעם מהר"ל אויף צוריק און פאַרצאַמט דעם וועג.

מהר"ל

דאַרפסט גיין אַליין. ניט־גוטע פון דער הייל —
זיי ווילן מיר דעם וועג פאַרשטעלן ; גיי אַליין,
ווייל דו ביסט ניט אין זייער שליטה.
נעם־מיט דאָס רידל און די האַק. קיין פייער דאַרפסטו ניט.
זוך־אויס דאָס אָרט פון אונטערן שול,
און וואָס דו וועסט געפינען, טראָג עס איבער
צו וועמען דאָס באַלאַנגט. דיין שפּאַן איז גרויס,
דיין אויג איז ליכטיק.

גולם

דו לאָזט מיך איבער, רבי ?

מהר"ל

האָסט מורא ? וואָס ?

גולם

אָ, ניין, נאָר קום צוזאַמען.
וועסט זען, זאָל עמעץ נאָכאַמאָל אַ פּרוּוו טאָן
פאַרשטעלן דיר דעם וועג !

מהר"ל

איך טאָר ניט.
מיט טויזנט אויגן זוכט אַן אויסרייד די סכנה ; —
איך הייס דיר גיין אַליין.

גולם

אָ, אַלעמאָל, ווי נאָר
דו קומסט צו מיר, פאַרלאָזטו מיך די רגע.
אין טורעם אויבן טעג און נעכט בין איך געלעגן,
געוואַרט אויף דיר זאָלסט קומען זיין מיט מיר.
אין יעדן שאָרך האָט מיר געדוכט זיך אַז איך הער
אָן אָנזאָג אויף דיין אָנקומען. דו האָסט געהייסן
איך זאָל ניט ריידן גאָרניט, ערגעץ גיט אַרויסגיין ;
איך האָב געשוויגן ; נאָר געהערט האָב איך אין זיך
מיט יעדער רגע, וואָס פאַרגייט, אַזוינע אויסגעשרייען,
אַזוינע ווערטער אַנדערע פון פריערדיקע, אַז איך האָב
מיין מויל געמוזט פאַרשטאָפּן ניט צו אויסשרייען ;
די פיס האָב איך געמוזט צוזאַמענבינדן, אונטערבייגן,
זיי זאָלן זיך אַליין ניט אויפהייבן און נעמען לויפן, —
אַזוי האָט מיך געצויגן גיין פון דאָרט, געטריבן.
און דו, ווי נאָר דו גיסט אַ קוק אויף מיר, רעדסט אויס
אַ פּאָר געציילטע ווערטער, גלייך פאַרקערסטו זיך
און לאָזט מיך ווייטער זיין אַליין. ניט גיי אוועק.
איך זע דאָס גאַנצע פינצטערניש ווי דורך אַ שיין,
איך זע די היילן אין דער לענג און אין דער ברייט,
איך הער די שטיינער רעדן, רירן זיך, פון אַלע שפּאַלטן
די שאָטנס נעמען זיך באַוועגן, אומפּויזען ווי שלאַנגען,
עס נעענטערט זיך אַ בילעריי, אַ וואָיען, אַ קריצן מיט די ציין.
איך האָב קיין מורא ניט, נאָר זיי מיט מיר ; איך וויל
דיין נאָענטקייט, רבי, נאָר דיין נאָענטקייט.

מהר"ל

מיר גייען אויף די שפּורן איצט פון יענע וועגן,
וואָס הערשן איבער זיך אַליין. זיי זוכן אַלע מיטלען

פאַרדרייען אונדז די טריט, אראָפּפירן, פאַרפירן.
זיי וועלן אָנרייצן אויף דיר נאָך מערער שרעקן;
נאָר דו, פאַרבלייבנדיק אַליין, וועסט מוזן דורכגיין.
וועסט מוזן, ווייל דו ביסט געשיקט, געצוואונגען.
זיי ווייסן, וואָס דו זאָלסט ניט זען און הערן,
איז ניט פאַר דיינע אויגן, דיינע אויערן;
דורך דאָס געזעענע, געהערטע זע און הער
דאָס אַנדערע, דאָס ווייטע, וואָס דו מוזט אָנטפּלעקן. —
פאַרבלייב אַליין.

גולם

אָ, נאָך איין רגע, רבי.

מהר״ל

מיט יעדער רגע ווערט אַלץ גרעסער די סכנה,
און דו — וואָס ביסטו אין איר אָנגעזיכט, אַז דיר צוליב
זאָל זיך פאַרשפּעטיקן אפילו מיט אַ האַלבער רגע
די ישועה פון אַ גאַנצן פאָלק?

גולם

שוין וויפיל מאָל,
ווען נאָר דו דאַרפסט מיך ערגעץ שיקן, דעמאָלט קומסטו,
דערוועקסט מיך פון מיין שלעפעריקייט, פון מיין שטילקייט,
פאַרוואַנדלסט מיך אין גאָר אַן אַנדערן. דו מיינסט, איך ווייס ניט?

מהר״ל

דיין גאַנץ לעבן איז נאָר איין דערוואַרטונג
אויף יענע רגעס ווען דו ווערסט מיר נויטיק;
אָט האָסטו זיך דערוואַרט און פילסט אַליין ניט
ווי גרויס עס ווערט דער זין פון יעדן טאָג דיינעם,
וואָס האָט געהאַט די זכיה אויף דעם אַלץ צו וואַרטן.
דאָס צופעליקע פון דיין לעבן גייט אַוועק פון דיר,
דיין איבעריקייט; טאַט און גבורה רופן דיך,
דיין לעבן ווערט באַווייליקט; זע, עס שפּרייט אויף דיר
איר שוץ פון אירע פליגלען די השגחה.

מהר״ל פאַרלאָזט אים. פינצטער. ביסלעכווייז הייבט אָן אַ שטילע ליכטיקייט אַרומצורינגלען דעם גולם. זיינע אויגן ווערן ברייט און גלאַנציק, זיין פּנים — שאַרף, זיין גאַנצער קערפּער — בייגיק, טיגעריש, גרייט צום שפּרונג.

גולם

די ווייטקייט און די טיפעניש — איין שפּאַן,
איין שפּרונג, איין בליק, איין פלאַטער
דורך בלוט און טויט און לעצטן אָטעם.

ער וויל מאַכן אַ שפּרונג, ערשט עס ווערט אַ גרויס גערודער איבערן הייל. פון ערגעץ האָבן זיך אַרויסגעריסן ווינטן און צעלאָזט זיך מיט אַ סיפּערײַ. פון אויבן און פון אונטן נעמט דהאָגלען מיט שטיינער. זיי פאַלן איבער דעם גולמס קאָפּ, ער שליידערט אַרונטער דעם באַרג פון זיך און טרעט אָפּ אויף צוריק. ווי ער טרעט אָפּ ווערט דער שטורעם איינגעשטילט. ער וואַקסט עטלעכע רגעס און טוט ווידער אַ שפּאַן פאָראויס. מיט אַ ווילדן אויסרוף:

דורך בלוט און טויט און לעצטן אָטעם.

עס הייבט זיך אויף אַ מוראדיקע בילערײַ, אַ טופּעריי פון הינטישע פיס. די גאַנצע הייל יאָמערט און רייסט זיך. דער גולם וואַרפט אין אַלע זייטן מיט דער האַק. דאָס בילעריי ווערט שטיל. עס רייסן זיך אַרויס פון ערגעץ פלאַמען און וואָלקנס רויך, קנוילן זיך און וויקלען אים אַרום, זיינע קליידער הייבן אָן צו ברענען. ער ראַנגלט זיך ווי אַ וואַנזיניקער, אַרויסלאָזנדיק פאַרשטיקטע קולות. ער פאַלט צו דער ערד. די פלאַמען פאַרשווינדן. ער ליגט און אָטעמט שווער. ער שפּרינגט אויף א צעררייצטער. זיינע קליידער זיינען פאַרברענט, נאָר ער אליין — ניט געריררט.

גולם

וואו ביסטו, רבי, וואו ביסטו? קום אַהער!

ער זעצט זיך אַרונטער אויף די קני. אין דעם ליכט אַרום אים הייבן אָן צו באַוועגן זיך אַלערליי שאָטנס, הייל־רוחות, טאַנצן און דרייען זיך, פלעכטן זיך איבער זיין קאָפּ.

גולם

וואו ביסטו? קום און זע, ווי אַלץ האָט זיך
מיט צאָרן אויפגעוועקט אַנטקעגן מיר:
דאָס פייער איז שוין אויסגעלאָשן און דער שטורעם
איז איינגעשטילט; איצט הייבן אָן אַרויסצוקריכן
פון זייערע באַהעלטענישן שטילע שרעקן,

זיי פלעכטן זיך, זיי דרייען זיך און האַלדזן זיך,
און רינגלען מיך אַרום אין זייער מיטן;
זיי שטעכן דורך דעם קוק פון מיינע אויגן
מיט בלענדעניש, מיט צווייענדיקע פייערן,
און מיינע אויערן — מיט צווייענדיקע קלאַנגען,
די גאַנצע הייל איז אויך געוואָרן צווייענדיק;
עס טונקלט זיך די שיין אַרום מיין קאָפּ.

ער וויל נעמען גיין און ווייס ניט וואו אַ טראָט צו טאָן. ער
דרייט זיך אַרום אויף איין אָרט, און אַרום אים אַ שווינדלדיקער
קאַרעהאָד פון רוחות.

הייל־רוחות

רונד אַרום,
רונד אַרום.
ווער איז דער וואָס אין דער מיט?
ווער באַצייכנט זיינע טריט?
ווער באַשיצט אים און באַהיט?
— קיינער ניט,
קיינער ניט.

ער איז ניט אין אונדזער מאַכט;
אין דער ערב־פּסח־נאַכט
ווער האָט אים אַהער געבראַכט
אין דער מיט,
אין דער מיט?

רונד אַרום,
רונד אַרום.
ער אַליין האָט אונדז דערוועקט,
פון דער שוואַרצקייט אויפגעדעקט;
ווער איז דער, וואָס האָט געמעגט? —
— קיינער ניט,
קיינער ניט.

וויגט זיך, פלעכט זיך אין דער קייט,
זינגט דאָס ליד פון אַנגסט און טויט,
דרייט אים, דרייט אים און פאַרדרייט
אין דער מיט,
אין דער מיט.

גולם

שטייט אַ צוגעשמידטער.

דאָס פייער האָט מיך ניט געברענט,
די שטיינער — ניט דערשלאָגן;
צערייס זיך, דרייענדיקע ראָד,
צעברעך זיך, צווייענדיקער טאַנץ,
איך בין געשיקט צו גיין
און ניט צו שטיין אין מיטן.

הייל־רוחות

שלענגלט זיך אין צווייען,
פלעכט זיך דריי אין דריי,
ביז איר וועט פאַרדרייען,
ביז איר וועט דערהיטן
דעם, וואָס שטייט אין מיטן,
נעמט אַליין זיך דרייען,
טיילן זיך אין צוויי.

ער איז אַ פאַרבליקטער, —
כאַפּט אים און דערשטיקט,
זאָל ער אַ דערשטיקטער
פאַלן דאָ אין מיטן,
העלפט אויף העלפט צעשניטן; —
ער איז אַ געשיקטער,
ווער האָט אים געשיקט?

האָסט אַ האַק גענומען —
שפּאַלט דיין קאָפּ און שוין,
אידער ס׳איז געקומען
דער, וואָס האָט געהייסן
דיך אַהער פאַרשטויסן,
און די האַק פאַרנומען
אין זיין האַנט אַליין.

מאַכט אַ וועג, מיר הערן
נאָענט שוין זיינע טריט;
בלייכע שיינען ווערן
בלוטיק־רויט געצונדן

אין אַ זייל אַ רונדן, —
זאָל זיי אויך דערהערן
דער, וואָס אין דער מיט.

שלענגלט זיך צו צווייען
און צערייסט די קייט,
שטעלט זיך אויס אין רייען
שטום און טויט־געשלאָסן
בלוטיק־רויט באַגאָסן, —
זאָל אַליין זיך דרייען
דער, וואָס איז שוין טויט.

דער טאַנץ פון די רוחות שליסט זיך אויף. די הייל ווערט באַגאָסן מיט אַ רויט־בלוטיקער שיין. שטיל. גולם טוט אַ פאַל צו דער ערד אין טויט־שרעק פון דעם, וואָס זיינע אויגן דערזעען מיטאַמאָל: פון דער אַנטקעגנדיקער זייט, וואו ער האָט באַדאַרפט זיך לאָזן שפּאַנען, קומט אַרויס אַ געשטאַלט, וואָס איז ענלעך דורכאויס צום מהר״ל. דאָס פּנים — מוראדיק קאַלט, בייז ביז רציחה, די אויגן — שטעכיק, דאָס מויל — צענויפגעפּרעסט. ער גייט מיט איינגעהאַלטענע שטייפע טריט אַ באַגאָסענער מיט רויטער שיין. מיט יעדן טראָט, וואָס ער מאַכט, גיט ער אַ קלאַפּ דעם שטעקן אָן באָדן, און יעדער קלאַפּ הילכט אָפּ פון אַלע זייטן.

געשטאַלט

דו האָסט פריער מיך גערופן — ניין?

גולם

הייבט אויף דעם קאָפּ.

ווער ביסטו?

געשטאַלט

ווער בין איך? קענסט מיך שוין ניט, קענסט מיך ניט?

גולם

אָ ניין, אָ, ניין. דו ביסט ניט רבי.
דו ביסט אַן אַנדערער, ניט ער.

געשטאַלט

ניט ער?

לאַכט בייז.

אַ חוצפה! האָסט געהערט! צי ווייסטו ניט,
אין וועמענס הענט דו ביסט? אין מיינע הענט. —
צו וואָס האָסטו גערופן מיך? איך פרעג דאָך.

גולם

אָ, גיי אַוועק פון מיר, אַוועק, כ׳האָב מורא.
דו ביסט אַן אַנדערער, ניט רבי —

געשטאַלט

רעדסטווידער חוצפּהדיק. פּרואוו נאָכאַמאָל
מיט מיר אַזוי צו רעדן, — זעסט דעם שטעקן.

גולם

אָ, האָב רחמנות.

געשטאַלט

איך בין רבי.

גולם

האָב רחמנות.
וואָס ווילסטו טאָן מיט מיר? עס האָט מיך עמעצער
פאַרפירט אַהער. דער רבי. דו.

געשטאַלט

וואָס אַרט עס מיך? איך וועל פון דאַנען שוין
דיך קיינמאָל ניט אַרויסלאָזן. וועסט אייביק דאָ
פאַרבלייבן, אייביק.

גולם

וויל נעמען לויפן ערגעץ, דאָס געשטאַלט פאַרשטעלט דעם וועג.

געשטאַלט

לויף ניט. שטיי. פאַרפאַלן.
פון דאַנען גייט מען ניט אַרויס צוריק.

גולם

איך וויל ניט. הערסט — איך וויל ניט. לאָז מיך.

געשטאַלט

נעם איין דיין חוצפּה, זעסט דעם שטעקן ?
אָט נעם איך דיינע האָר און פליק זיי אויס,
און קלאַפּ דיר אַלע ציין אַרויס פון מויל,
פאַר יעדן וואָרט אַ צאָן.

גולם

אַוועק פון מיר, אַוועק.

וואַרפט זיך מיט די פויסטן און שפּרינגט אָפּ צוריק.

געשטאַלט

דו הייבסט דיין פויסט אויף מיר, אויף מיר — דיין רבין,
העי, קומט אַהער, אַהער, איר אַלע,
רייסט אויס זיין צונג, ער זאָל ניט קענען רעדן,
צוהאַקט אים זיינע פיס, ער זאָל ניט קענען לויפן ;
אַנידער צו דער ערד, צעבייסט זיין לייב,
דעם גאָרגל שניידט אים איבער !

גולם

וועמען רופסטו ?
ניט רוף, ניט רוף.

געשטאַלט

זיי שטום ! איצט זעסטו שוין,
אַז איך בין רבי.

גולם

יאָ, איך זע.

געשטאַלט

איצט ווייסטו שוין
אַז איך האָב דיך געבראַכט אַהערצו —

גולם

דו, דו.

געשטאַלט

טאָ הער און שווייג. איך בין דיין האַר, איך קען
טאָן אַלץ מיט דיר, וואָס נאָר מיין האַרץ פאַרגלוסט ;

איך טו דיר גאָרניט, ווייל איך שפּיל זיך נאָר מיט דיר,
מיט דיר און מיט דיין שרעק און מיט דיין טרויער ;
און ווייטער דאַרף איך דיך אויף גאָרניט.
וואָס קוקסטו, גולם דו, שטיק פלייש, פאַרטעמפּטער מח ?
פאַרמאַך די אויסגעגלאָצטע אויגן דיינע,
פאַל־צו צו דער ערד און ליג. פאַל־צו און ליג !

גולם לאָזט זיך אַרונטער צו דער ערד.

אַזוי. דער קאָפּ אַרונטער. נידעריקער, נידעריקער,
דאָס פּנים צו דער ערד נאָך טיפער, טיפער ;
אין דרייען דריי זיך אויף און זיץ
דורך טאָג און נאַכט, דורך טאָג און נאַכט !

גולם רוקט אַריין דעם קאָפּ צווישן די קני. דאָס געשטאַלט פאַרשווינדט. די הייל־רוחות קריכן אַרויס, ציען זיך אין רייען, טראָגן זיך לייכט, קוים אָנרירנדיק דעם באָדן.

הייל־רוחות

לעשט דעם פלאַם
מיט שטורעם־ווינט ;
אויף דעם שטורעם
רייצט די הינט.

שליידערט שטיינער
אויף די הינט,
אַן די שטיינער
וואַרפט דאָס קינד.

אין אַ זעקל
ליגט דאָס קינד, —
נעמט דאָס זעקל
און צעבינדט.

קוקט אין זעקל
טיף אַריין,
דאָרטן ליגן
פלאַשן וויין.

לאָמיר טרינקען
פלאַש נאָך פלאַש
נאָך דעם איינגעשטילטן
רעש.

ער וועט שוין
זיך וויגן דאָ
אין זיין אומזין
שעה נאָך שעה.

אָפּ. גולם זיצט אַליין. הייבט אויף דעם קאָפּ און קוקט זיך אַרום.

גולם

וואו בין איך? וואָס איז דאָ געשען?
ווי קום איך אין דער טיפֿעניש אַהער?
מיט וועמען האָב איך זיך געדרייט אין טאַנץ?
איך דאַרף דאָך ערגעץ גיין — וואוהין? צו וואָס?
פֿאַרוואָס איז אַזוי שטיל געוואָרן מיטאַמאָל?
און וואָס איז דאָס? אַ האָק? אַ רידל?
וואו בין איך? ווער האָט מיך געבראַכט אַהער?

לאָזט אַרויס אַ משונהדיקן קלאַנג, פֿאַרגייט זיך אין אים.

איך שריי און קיינער ענטפֿערט ניט. ניט שרייען?
אַנידערלייגן זיך און ליגן און ניט רופֿן מער?
אָ, עפּעס האָט געבלאַנקט פֿאַר מיינע אויגן.

ער טוליעט זיך צו דער ערד און בלייבט ליגן. איבער אים אַנטפּלעקט זיך דער **אינו נראה**, *נעמט אים אָן פֿאַר די אַקסלען און טרייסלט אים.*

אינו נראה

דערזע מיך. איינמאָל און פֿאַר אַלעמאָל
דערזע מיך.

גולם

שפּרינגט אויף מיט אויסגעשטאַרטע אויגן.

אינו נראה

לויף ניט. וואו דו זאָלסט ניט גיין,
וועל איך דיר נאָכגיין. קוק אויף מיר און פֿריי זיך,
דיין פֿריערדיקע שרעק האָט דיך צעטומלט,
דער טאַנץ האָט דיך פֿאַרדרייט; איך האָב עס צוגעזען,
און איצט דערזע אויך דו.

גולם

ווער ביסטו? זאָג — — —
ווי קען עס זיין?

אינו נראה

ניט פֿרעג. דערזע, און ווייטער גאָרניט.

גולם

דיין פּנים שיינט ווי מיינער פֿריער,
און מיר איז פֿינצטער איצט.

אינו נראה

עס האָט געמוזט געשען, דו זאָלסט כאָטש איינמאָל
אויף זיך אַליין אַ קוק טאָן. איינמאָל און מער קיינמאָל.

גולם

וואָס טו איך דאָ? איך ווייס ניט. אפֿשר ווייסטו?

אינו נראה

דו ביסט געקומען זען דעם טאַנץ פֿון אומזין,
דו האָסט געזען דעם אָנפֿאַנג ערשט ניט לאַנג,
און איך וועל דיר אַנטפּלעקן אויך דעם סוף,
דעם גאַנצן אומזין. האָלסט אין האַנט אַ האָק, אַ רידל,
דו דאַרפֿסט זיי ניט. די פֿלאַשן שטייען אָנגעגרייט.
שטרעק אויס די האַנט און ווייטער גאָרניט.

גולם

אָ, יאָ, איך ווייס שוין. איך דערמאָן מיך.

אינו נראה

צו וואָס דערמאָנען זיך?
וואָס אַרט דיר, אַז דו האָסט פֿאַרגעסן? ס'איז אַלץ איינס.
דו וועסט דייך שליחות אָפּטאָן סיי ווי סיי;
ווייל וואָס זאָל אַנדערש אַ שליח טאָן, אויב ניט
זיין שליחות? פֿריער, שפּעטער, דאָ צי דאָרטן —
אַלץ איינס, און אָפּגעטאָן — געענדיקט. אַלץ געענדיקט.
פֿאַר עמעצן, קען זיין, אַז דו פֿאַרשפּעטיקסט; אָבער דו,
פֿאַר זיך אַליין, וואָס קענסטו דאָ פֿאַרשפּעטיקן?
שטרעק אויס די האַנט פֿון דאַנען, נאָר די האַנט,
עס לוינט זיך ניט קיין טראָט אפֿילו געבן.

גולם

פון דאַנען ?

אינו נראה

יאָ, פון דאַנען. וואָס איז ווייטקייט ? גאָרניט.
פאַרבאָרגענישן זעען זיך פון אויבן אויף
פון אייביק אָן, און אַלע וועגן זיינען נאָר איין טראָט,
און שטערונגען — דאָס זיינען נאָר אַ שפּיל פון די,
וואָס ווילן אויף איין רגע כאָטש זיך אָפּקערן פון אומזין.
און וואָס איז בלוט און טויט און לעצטער אָטעם ?

גולם

נאָ, איצט דערמאָן איך זיך אינגאַנצן שוין.

אינו נראה

און וואָס ביסטו אַליין ? און איך וואָס כ׳בין ווי דו ?
ניט בלוט, ניט טויט, ניט לעצטער אָטעם.
פאַרשטייסט, אפילו לעצטער אָטעם ניט. שטרעק אויס אַ האַנט,
און אויב עס ליגט באַהאַלטן עפּעס וואו, וועט עס אַליין
זיך אויפהייבן, זיך צוקלעפּן צו דיינע פינגער ;
ווייל דאָס, וואָס איז פאַרבאָרגן אין דער טיף פון דהייל,
האָט לאַנג זיך שוין פון זיך אַליין אַנטפּלעקט פאַר אַלע אויגן.
אָט ליגט עס, בייג זיך איין און נעם עס. זעסט ?

גולם

גיט אַ קוק אַרונטער און דערזעט: לעבן זיינע פיס ליגט אַ פאַרבונדן זעקל.

פאַרוואָס האָב איך עס פריער ניט געזען ?

אינו נראה

האָסט זיך אַליין אויך פריער ניט געזען.

גולם

איך זאָל עס אויפהייבן ?

אינו נראה

צו וואָס ? זאָל ליגן.

גולם

דו שפּאַסט פון מיר. זעסט אויס ווי איך און שפּאַסט פון מיר.

אינו נראה

דו ווילסט איך זאָל אַוועקגיין ?

גולם

יאָ. כ׳האָב מורא.
עס הייבט זיך ווידער אָן די הייל צו דרייען.
אָ, ניין, פאַרבלייב.

אינו נראה

צובינד דעם זאַק און דאַן
פאַרלאָז איך דיך.

גולם בינדט אויף דעם זאַק, נעמט אַרויס צוויי פלאַשן אָנגעפילט מיט רויטער פליסיקייט.

אינו נראה

איצט זעסטו ?

גולם

שרייט אויס :

בלוט ! בלוט !

אינו נראה

צו וואָס נאָך שרייען ? שטעל אַוועק, זאָל שטיין.

פאַרשווינדט. די הייל ווערט באַגאָסן מיט אַ געלבלעך־וועקסענע ליכטיקייט. דער באָדן פון הייל עפנט זיך אויף און עס הייבן זיך אַרויס די **אונטערערדיקע**, זיי האַלטן אין זייערע דאַרע אויסגעצויגענע הענט אָנגעצונדענע גרויסע ליכט. זייערע קליידער, פון לאַנגן קבר־שלאָף, זיינען צופוילט און פאַנאַנדערגעפאַלן. זיי גייען אַ שטילן קאַראַהאָד אַרום די פלאַשן, קוים וואָס זיי רירן זיך. די הענט מיט די ליכט אויסגעשטרעקט פאַראויס. דער גולם טוליעט זיך צו אַ וואַנט, קוקט מיט געשפּאַנטקייט אויף אַלץ, וואָס ער זעט.

ערשטער אונטערערדיקער

מיט אַן אויסגעלייטערט קול
זינגען מיר צום ערשטן מאָל.

אויפגעשטאַנענע פון שלאָף
צו דערנעענטערן דעם סוף.

אויפגעלויכטענע אין פריידן
אין דעם אָנגעזיכט פון טויט.

אַלע איבעריקע

וואַרטן לאַנג די ליכט געגרייטע
אויף די אויפגעוועקטע טויטע,
ביז זיי ווערן אויסגעברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

ניט מיר וויינען, ניט מיר קלאָגן,
נאָר מיר טראָגן, טראָגן, טראָגן
ליכט, וואָס ווערן אויסגעברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

אַז מיר זינגען אָפּ די לידער
פאַלן מיר צוריק אַנידער
מיט די ליכט, אויב ניט דערברענט,
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

ערשטער

ציילט די טריט און ניט פאַרציילט,
ווייל דאָס אָרט איז אויסדערווײלט.

זיבן מאָל ארומגעדרייט
מיט דעם זיגל־שנור פון טויט.

ווען קומען באַלד אַהער, —
ווייסט איר דאָך מסתמא ווער.

אַלע

יאָ, מיר ווייסן ווער דאַרף קומען,
האָבן מיר דערפאַר גענומען
ליכט, וואָס ווערן אויסגעברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

אַז מיר ווען זיי דערהערן —
זאָלן ליכט פאַרלאָשן ווערן,

זאָלן ווערן אויסגעברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

ווייל מיר ווילן גאָרניט זאָגן,
נאָר מיר טראָגן, טראָגן, טראָגן
ליכט, וואָס ווערן אויסגעברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

ערשטער

נייגט צום לעצטן מאָל דעם קאָפּ
צו דעם גרענעץ־שנור אַראָפּ.

קערט זיך אום צו אייער שלאָף,
ווייל עס נעענטערט זיך דער סוף.

אַלע

יאָ, מיר האַלטן שוין ביי זיבן,
און אונדז זיינען נאָך פאַרבליבן
ליכט אינגאַנצן ניט דערברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

ערשטער

אָ, איך הער שוין פון דער נאָענט:
זייער נאָמען ווערט דערמאָנט.

זייער נאָמען גייט פאַרביי,
ווייל זיי זיינען איינס אין דריי.

איינער הערט שוין דאָ פון לאַנג
אונדזער ליכטיקן געזאַנג,

אָט דאָ שטייט ער, קוקט זיך צו, —
ווייס ניט וואָס און ווייס ניט וואו.

זעט, זיין קלייד פאַרברענט אויף קויל,
גאָר אַ פרעמדער דאָ אין הייל.

אַלע

זאָל דער פרעמדער שטיין און קוקן
ווי עס צוקן, צוקן, צוקן

ליכט, וואָס ווערן אויסגעברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

ווייל מיר שווערן מיט זיין שאַרבן:
ער וועט שטאַרבן, שטאַרבן, שטאַרבן. —
ליכט, פאַרלעשט זיך ניט דערברענט
אין די אויסגעשטרעקטע הענט.

פאַרלעשן די ליכט און זינקען אין צוריק, פון וואַנען זיי זיינען אַרויס.

גולם

אַז איך בלייב שוין אייביק דאָ,
וועל איך זיצן אין דער מיט
פון דעם אויסדערוויילטן אָרט
אין די אויסגעציילטע טריט.

קיינע ריחות הער איך מער,
נאָר איין איינעם — פון די ליכט;
ליגט דער טויט אויף מיינע הענט
און די הענט — אויף מיין געזיכט.

זעצט זיך אין דעם אַנגעצייכנטן רינג. אַן אומזעבאַרע האַנט שטויסט אַריין אין הייל דעם יונגן בעטלער אַ צוגעשמידטן צו אַ לאַנגער קייט. דער שטויס איז אַזוי גרויס, אַז דער בעטלער פאַלט צו דער ערד. ער ליגט אַ ווײַלע און שטעלט זיך אויף.

יונגער בעטלער

ענדלעך בין איך דאָ,
ענדלעך בין איך פריי,
אין דער לעצטער שעה
איינער פון די דריי.

פלאָנטער מיינע פיס,
רינגלדיקע קייט,
יעדער וואונדן־ריס
נעענטערט מיך צום טויט.

ווייל איך קום אַריין
ניט אַרויסצוגיין,

אין דער לעצטער פיין
טרייסטן זיך אַליין.

ווייטאָג פון מיין לייב,
גראָב זיך איין אין שטיין;
איך פאַרבלייב, פאַרבלייב
טרייסטן זיך אַליין.

טאַפּט אין דער פינצטערניש.

וואו זענט איר? רופט זיך אָפּ,
מיר דאַרפן זיין דאָ דרייען, דרייען,
דרייען,
דערנענטערן זיך קאָפּ צו קאָפּ,
די פריינטשאַפט צו באַנייען.

די וועלט — באַזונדער, מיר — באַזונדער,
קיינער ניט אין מיטן,
דער אומזין פון די לעצטע, לעצטע, לעצטע
וואונדער
וועט אַליין אונדז היטן.

וואו ביסטו, הער מיין קול,
גענעגלטער צום צלם;
מיר מאַכן פרידן, פרידן, פרידן
היינט אויף אַלעמאָל, —
און דו וואו ביסטו, גולם?

ער שלאָגט זיך אָפּ אַן גולם.

גולם

אַוועק פון מיר, איך זיץ אין מיטן,
ווייל איך בלייב אויף אייביק דאָ.

יונגער בעטלער

נעם מיך אויך צו זיך אין מיטן,
איך בלייב אויך אויף אייביק דאָ.

גולם

זעץ זיך, נו. און וואו איז ער —
דער וואָס דאַרף דער דריטער זיין?

יונגער בעטלער

באַלד וועט אָנקומען אויך דער
ווער עס דאַרף דער דריטער זיין.

גולם

רעדסטו איבער מיינע רייד,
ווי איך זאָג זיי וואָרט נאָך וואָרט.

יונגער בעטלער

דיינס אַ וואָרט איז מיינס אַ וואָרט —
זאָג איך איבער וואָרט נאָך וואָרט.

גולם

וויקלסט אַלץ נאָך דיינע וואונדן?

יונגער בעטלער

יאָ, איך בינד נאָך אַלץ די וואונדן.

גולם

פוי, אַ פוילקייט טראָגט פון דיר.

יונגער בעטלער

יאָ, אַ פוילקייט טראָגט פון מיר.

גולם

שרייט:

שטילער!

ביידע זיצן און שווייגן.

יונגער בעטלער

כ'האָב מיין גומען דעם פאַרדאַרטן
ניט באַנעצט שוין צוויי מעת לעת.

גולם

טרינק, אָט וואַרטן
אָנגעפּולטע פלאַשן צוויי.

יונגער בעטלער

כאַפּט אַ פלאַש, עפנט אויף, וויל טרינקען און שרייט אויס דערשראָקן:

בלוט!

גולם

צו וואָס נאָך דאָס געשריי?
שטעל אַוועק צוריק, זאָל שטיין.

אַן אומזעבאַרע האַנט שטויסט אַריין דעם מאַן מיטן גרויסן קרייץ אויף די אַקסלען. ער בייגט זיך אונטערן לאַסט פונעם קרייץ.

דער מאַן מיטן קרייץ

ענדלעך בין איך דאָ.
ענדלעך בין איך פריי.
אין מיין לעצטער שעה
איינער פון די דריי.

דריק מיך צו דער ערד,
ווי פון אייביק אָן;
איך האָב שוין געהערט,
וואָס איך דאַרף דאָ טאָן.

טאַפּן אָן די ווענט
אויסגעלייזט צו זיין,
וואַרטן אויף דער ענד
אין דער לעצטער פּיין.

נעגל פון די הענט,
דאָרן פון מיין קאָפּ,
קריצט זיך אין די ווענט
ביז איר קריצט זיך אָפּ.

טאַפּט אין דער פינצטער און רופט:

וואו זענט איר, רופט זיך אָפּ;
איך בין אַליין, אַליין, אַליין —
פאַרשטויסן.
ניט וואַרף פון זיך דעם קרייץ אַראָפּ —
מיין האַר האָט מיר געהייסן.

געבענטשט זאָל זיין זיין מויל דערפאַר,
איך קען נאָר בענטשן, בענטשן, בענטשן

און פֿאַרגעבן;
מײַן קנעכט געוואָרן איז מײַן האַר,
מײַן קעניגרײַך דאַנעבן.

שלאָגט זיך אָפּ אָן די זיצנדיקע צווײ.

גולם

שטײ. מיר זיצן דאָ אין מיטן,
ווײַל מיר בלײַבן אײביק דאָ.

דער מאַן מיטן קרײַץ

נעמט מיך אויך אַרײַן אין מיטן,
איך בלײַב אויך אויף אײביק דאָ.

גולם

זעץ זיך, נו. מיר זײַנען דרײַ,
זײַנען מיר שוין אַלע דאָ.

יונגער בעטלער

זײַנען מיר שוין אַלע דאָ.

דער מאַן מיטן קרײַץ

אַז מיר זײַנען דאָ אין דרײַען
זײַנען מיר שוין אַלע דאָ.

גולם

רעדסטו אויך אַזוי ווי ער,
זאָגסט מיר איבער וואָרט נאָך וואָרט.

דער מאַן מיטן קרײַץ

דײַנס אַ וואָרט איז מײַנס אַ וואָרט —
זאָג איך איבער וואָרט נאָך וואָרט.

גולם

טראָגסט נאָך אַלץ אויף זיך דעם קרײַץ?

דער מאַן מיטן קרײַץ

יאָ, איך טראָג נאָך אַלץ דעם קרײַץ.

גולם

פֿוי, אַ טויטקײט טראָגט פֿון דיר.

דער מאַן מיטן קרײַץ

יאָ, אַ טויטקײט טראָגט פֿון מיר.

גולם

שטילער, זיץ און שווײַג.

דער מאַן מיטן קרײַץ

דורשטיק בין איך.

גולם

טרינק, אָט שטײען
אָנגעפּילטע פֿלאַשן צווײ.

דער מאַן מיטן קרײַץ

נעמט צום מויל און שרײַט־אויס:

בלוט!

גולם

וואָס שרײַסטו? קענסט ניט טרינקען?
שטעל אַוועק, זאָל שטײן.

די הײל־רחות קומען און דרײען זיך אַרום זײ אין אַ באַנײַטן טאַנץ.

הײל־רוחות

נאָכאַמאָל
און נאָכאַמאָל. —
זײַנען אַלע דרײַ שוין דאָ,
אויפֿנעמען די לעצטע שעה,
אויסער זײ איז מער ניטאָ
קײנער ניט
קײנער ניט.

ליגט דער צלם אויף דער האַק,
און די קײטן אויפֿן זאַק;
נעענטער, נעענטער, באַק צו באַק,
אין דער מיט,
אין דער מיט.

רונד אַרום,
רונד אַרום.
נאָכאַמאָל און נאָך און נאָך.
מיר פאַרטאַנצן אייער בראָך;
ווער מיר זיינען, ווייסט איר דאָך: —
קיינער ניט,
קיינער ניט.

זיינען גוט באַוואַכט, באַהיט
אייערע געטויטע טריט,
זיצט געהאַלדזטע זאַלבאַדריט
אין דער מיט,
אין דער מיט.

זייער טאַנץ ווערט שווינדלדיקער און שווינדלדיקער.

אַ, דערלייזער, איר דערלייזער,
זייט דערלייזט!
הערט, מיר זיינען אויף אייך גוזר
מיט אַ האַנט ניט צו פאַרברעכן,
זיך אַן אויג ניט אויסצושטעכן
פון גרויס טרייסט.

ענדלעך זיך אַהער דערשלאָגן,
ענדלעך רוט;
אייער יאָך האָט איר דערטראָגן,
און וואָס קענט איר מער נאָך ברענגען? —
זיצט און קוקט, ווי מיר פאַרהענגען,
מיר צעגיסן, מיר צעטראָגן
טויטע בלוט.

אייער קעניגרייך פון דאַנען
איז געקרוינט;
מיר, ווי טרייע אונטערטאַנען,
רינגלען אייך אַרום אין מיטן
און פאַרווילן אייך אין היטן
ניט באַלוינט.

נעמט, באַזאַלבט די קעפּ, דערלייזטע,
זיך אַליין.

בוקט זיך צו דער ערד, געגרויסטע,
דריקט ביז אָנמאַכט זיך די שלייפן,
ביז אַ פייער וועט פאַרלויפן
אייער קרוין.

הייל־רוחות אָפּ. עס קומען אַרויף די **אונטערערדיקע** מיט די ניט דערברענטע ליכט אין די הענט, גייען אַרום די דריי אַ קאַרע־האָד מיט דער זעלבער שטילקייט וואָס פריער.

ערשטער

מיט אַן אויסגעלייטערט קול
זינגען מיר צום לעצטן מאָל.

אויפגעשטאַנענע פון שלאָף
צו דערנעענטערן דעם סוף.

זעט, זיי זיצן זאַלבעדריט,
רירן זיך ניט, רעדן ניט.

ווער זיי זיינען, ווייסט איר דאָך —
זינגט דאָס ליד פון זייער בראָך.

אַלע

מער ניטאָ שוין וואָס צו זינגען.
ליגט דער קרייז — נאָר ניט צום טראָגן,
ליגט די קייט — נאָר ניט צום קלינגען,
ליגט די האַק — נאָר ניט צום שלאָגן.

זינגען מיר דאָס ליד פון גאַרניט.

מיר פאַרשליסן קיינעמס ברעמען, —
סיי ווי ווערן זיי פאַרשלאָסן;
קיינעמס טרערן מיר פאַרנעמען, —
סיי ווי ווערן זיי פאַרגאָסן.

זינגען מיר דאָס ליד פון גאַרניט.

אונדזער פוס אויף קיינעמס וועגן,
ניט מיר וועקן, ניט מיר טייטן;

גייט אונדז קיינער ניט אַנטקעגן,
און אויך קיינער ניט באַגלייטן. —

זינגען מיר דאָס ליד פון גאָרניט.

האָבן מיר ניט וואָס צו זאָגן,
דרייען זיך ווי שטיל מיר קענען,
און מיר טראָגן, טראָגן, טראָגן
ליכט, וואָס קענען שוין ניט ברענען. —

זינגען מיר דאָס ליד פון גאָרניט.

ערשטער

קיין געשריי און קיין געוויין, —
זיצן ווי געהאַקט פון שטיין.

טויטע ווערים פויזען אום
אין דעם האַרץ פון זייער רום.

ניט דערפרייט און נאָר גענאַרט
דעם, וואָס האָט אויף זיי געוואַרט.

ניט באַלוינט און נאָר באַשטראָפט
דעם, וואָס האָט אויף זיי געהאָפט.

נאָר אַן אויסרייד, נאָר אַ שפּאַס
פאַר דעם לעצטן נאַר פון גאַס.

אַלע

אַז זיי זיצן שטום געזונקען
פלאָנטערן זיך ביי אונדז די צינגער,
ערגעץ וואַלטן מיר געוואונקען —
גליווערן ביי אונדז די פינגער.

זינגען מיר דאָס ליד פון וואַנזין.

אַלץ, וואָס האָט זיך אָנגעפאַנגען,
האָט שוין לאַנג זיך אויסגעלאָזן;

וואו אַ פוס איז ניט געגאַנגען
האָט דער ווינט שוין לאַנג פאַרבלאָזן, —

זינגען מיר דאָס ליד פון וואַנזין.

דיהענט, וואָס ברעכן זיך אין צאָרן,
בלייבן ווי געווען פאַרבראָכן;
ווייל דערפילט איז שוין געוואָרן
אַלץ, וואָס איז געווען פאַרשפּראָכן. —

זינגען מיר דאָס ליד פון וואַנזין.

ערשטער

לאַנגזאַמער די טריט פאַרהאַלט,
דאָס געזיכט אין זיך באַהאַלט.

קיינמאָל וועלן מיר שוין מער
קומען דרייען זיך אַהער.

איינגעהאַלטענער דאָס קול,
ווייל דאָס איז דאָס לעצטע מאָל.

טוט אויף אַלע ליכט אַ שפּיי
און פאַרלאָזט די שטומע דריי.

אַלע

שפּייען וועלן מיר ניט דאַרפן,
ווייל דער פלאַם אַליין פאַרגייט;
נעמען מיר און מיר צעוואַרפן
אויף די דריי דעם טויטן קנויט. —

גייען מיר צוריק אין קבר.

טרייסלט, טרייסלט אָפּ די פינגער,
מאַכט אַ שפּאַן און דרייט זיך אום,
גיט אַ צי צום האַלדז די צינגער,
ווערט אויף עולם ועד שטום, —

גייען מיר צוריק אין קבר.

די ליכט גייען אויס אין זייערע הענט. פינצטער. אַלץ פאַר־שווינדט. עטל־עכע רגעס גייען דורך. עס דערהערן זיך טריט און ס'באַוויזט זיך אַ שיין. מהר״ל איילט אַריין מיט דער לאַמטערן אין האַנט. גולם זיצט איינער אַליין און וואַכט איבער די צווי פלאַשן. זיינע אויגן זיינען ברייט צעעפנט און דיין גאַנצער פנים זעט אויס ווי וואַנזיניק. ער גיט ניט קיין ריר מיט קיין אבר.

מהר״ל

דו זיצסט גאָר? ווי, וואָס טוט זיך דאָ?
וואָס שווייגסטו?

דערזעט די פלאַשן.

אויסגעפונען? גיכער טראָג עס אָפּ.
וואָס זיצסטו?

גולם

קערט ניט אָפּ דעם קאָפּ. שטום.

מהר״ל

ענטפער, רעד.
וואָס איז געשען?

גולם

ענטפערט ניט.

מהר״ל

דו זעסט ניט ווער עס רעדט צו דיר?

טרייסלט אים פאַר די אַקסלען.

איך הייס דיר רעדן,
דערקענסט מיך ניט? ביסט שטום געוואָרן?

גולם

טוט אַ קוק אויפן מהר״ל. לאָזט ווידער אַרונטער דעם קאָפּ.

וועס ביסטו? גיי אַוועק.

מהר״ל

דו ווייסט ניט ווער איך בין?

גולם

איך ווייס ניט. גאָרניט. לאָז מיך.

שפּרינגט־אויף מיט אַ געשריי:

ביסט ווידער דאָ מיך פּייניקן? אַוועק, אַוועק.

מהר״ל

וואָס איז מיט דיר? ביסט שוואַרץ, צעברענט.
וואָס טוסטו ווידער?

גולם

לאָזט זיך אַראָפּ צו דער ערד.

לאָז מיך, לאָז מיך.
ניט רעד צו מיר. — איך ווייס ניט. עפּעס האָט געברענט,
געבילט, געשטורעמט און געטאַנצט,
געזונגען און געשטאַרבן. נעם דאָס בלוט אַוועק!
נעם צו, נעם צו פון דאַנען!

מהר״ל

נעמט אים פאַר אַ האַנט.

באַרויִק זיך. דערזע מיך. קום צו זיך.

גולם

זינקט אין זיין פאַרגליווערונג.

מהר״ל

דערקענסט מיך אַלץ נאָך ניט?

גולם

ווער ביסטו?

מהר״ל

איך, דער רבי.

גולם

דער רבי? ווער איז דאָס אַזוינס דער רבי? — — ווילסט זיך זעצן?
מען טאָר ניט. גיי ניט צו צו מיר. ניט ריר מיך אָן.
דאָס אָרט איז אָפּגעצייכנט, אָפּגעצאַמט, אַרומגעדרייט
פאַר מיר אַליין און מער פאַר קיינעם.

מהר״ל

אויב וואַנזין האָט אַזוי צעקרימט דיין פּנים,
זאָל אָפּטאָן זיך פון דיר דער וואַנזין. הער, פאַרנעם,
דו שפּילסט זיך מיט דיין לעבן. האָסט דיין שליחות
נאָך ניט דערפירט צום סוף און שוין ביסטו
אין שרעק און משוגעת איינגעזונקען, אומגליקלעכער דו!
וואָס האָסטו מיט דיין ליכטיקייט געטאָן און מיט דיין פרייד?
וואו האָסטו זיי צוזייט, צעוואָרפן?
אַ פינצטערניש, אַ ווילדע שרעק אויף דיר; —
וואַך־אויף! אויב דיינע אויגן זיינען בלינד געוואָרן,
גיי זוך מיט בלינדע אויגן, ברייננג צוריק
די ליכטיקייט, וואָס איך האָב דיר געגעבן.
וואַך־אויף!

גולם

אָ, וועק מיך ניט. עס איז מיר גוט אַזוי.
איך וועל זיך לייגן און וועל ליגן. שוין. איך ליג שוין.

ליגט זיך און דרייט זיך אויף.

מהר״ל

איך הייס דיר אויפשטיין, זיין דער זעלביקער וואָס פריער,
זאָל אָפּטאָן זיך דאָס בלענדעניש פון דיינע אויגן,
און דאָס צעקרימעניש פון דיין געזיכט זאָל ווערן אויסגעגלייכט.

גולם

אָ, ווער דו זאָלסט ניט זיין, ניט פייניק מיך.

מהר״ל

גיי שנעלער, ענדיק דיין שליחות.

גולם

וועלכע שליחות?
דו ביסט אַ פרעמדער דאָ, וואָס קען איך טאָן פאַר דיר?
דו זעסט, אָט דרייט זיך ווידער אַלץ אַרום.
אָט ווערט מיר גוט, אָט ווערט מיר ליכטיק. זע,
איך האָב שוין מער קיין מורא ניט. איך ווייס שוין אַלץ.
אָט שעפּט זיך אויס דער אָטעם פון מיין האַרץ. —

מהר״ל

דיין שליחות מוזטו ענדיקן. דו מוזט.

גולם

ניט רוף מיך. לאָז מיך איבער דאָ. אויף אייביק.

מהר״ל

דיין שליחות מוזטו ענדיקן, דו מוזט.

גולם

אָ, שטילער זיי. אָט גייען זיי, אָט קומען זיי.
צו מיר אַליין.

מהר״ל

ווער קומט?

גולם

צי זעסטו ניט, צי הערסטו ניט?
זיי שטילער, שטילער, שטילער.

שטעלט זיך פלוצלונג אויף, צעעפנט זיינע אויגן, פאַלט צו צום מהר״ל.

אָ, רבי, רבי, דו ביסט דאָ? רבי מיינער!

בילד אַכט

די לעצטע שליחות

אין פּאָלוש פון דער אַלטער שול. פרייטיק צו נאַכט צו קבלת שבת. דורך דער אַנטקעגנדיקער אָפענער טיר זעט מען אַ טייל פון דער שול: ארון קודש, הענגלייכטער און דעם אָנקומענדיקן שבתדיקן עולם. לינקס אַ טיר צום הויף. דער גולם ליגט אויף אַ באַנק. ער זעט אויס אָפּגעלאָזן, פאַרוואָקסן, אויסגעדאַרט און פאַרשלאָפן. איין פוס געשוכט, דער צווייטער באָרוועס. דער צוריסענער שוך וואַלגערט זיך אויפן דיל.

גולם

שפרינגט אויף מיטן גאַנצן כח, מאַכט צו די טיר פון שול. פאַלט צו צוריק צו זיין געלעגער.

שמש

קומט אַריין.

געהערט אַ זעץ! וואו, מיינסטו, ביסטו?
וואָס אַרט דיך אַז די טיר איז אָפן?

גולם

אַז איך פאַרמאַך, זאָל זיין פאַרמאַכט. און זיי —
זיי טוען נאָר און עפענען און עפענען.
פאַרמאַכט — זאָל זיין פאַרמאַכט.

שמש

געזען אַביסל — ער פאַרמאַכט! ווער ביסטו דאָ?
געהערט אַ העזה?

גולם

מורמלט:
פאַרמאַכט — זאָל זיין פאַרמאַכט, זאָל זיין פאַרמאַכט.

שמש

וואָס מורמולסטו? רעד העכער.

גולם

זייער דאגה.

קערט זיך אום מיטן פּנים צו דער וואַנט.

שמש

און וויפל איז דער שיעור צו ליגן?
שוין באַלד קבלת שבת און דער רב
קומט אויך שוין באַלד, און דו האָסט נאָך
די שיך ניט אָנגעטאָן אפילו.

גולם

וועלכע שיך?

שמש

וואָס מיינסטו — וועלכע? דיינע שיך, ניט מיינע.

גולם

איך טראָג דאָך איינעם, זעסט ניט?

שמש

אומזיסטע רייד מיט דיר, אומזיסטע רייד.

גולם

דערלאַנג מיר — וועל איך אָנטאָן.

שמש

דערלאַנגען דיר?

גולם

דו ווילסט ניט, דאַרף מען ניט. אַוועק פון מיר.

שמש

מען טאָר ניט אומגיין באָרוויס אין אַ שול.

גולם

שווייגט.

שמש

דו הערסט ניט, וואָס מען רעדט צו דיר? ביסט טויב?
מען דאַוונט דאָך שוין באַלד.

גולם

איך קען ניט דאַוונען.

שמש

ביסט ווילד, מען דאַרף דיך דורכטרייבן פון דאַנען.

גולם

דער רב איז נאָך ניטאָ? ניטאָ?

שמש

וואָס איז?

גולם

אַזוי. גיי זאָג אים, אַז איך רוף אים.
גיי, זאָג, ער זאָל מיר צוטראָגן דעם שוך.

שמש

דעם שוך? דער רב?

גולם

וואָס פרעגסטו איבער? הערסט ניט?

שפּרינגט אויף.

גיי, זאָג, אַז איך רוף אים, יאָסל רופט אים.

שמש

אַזאַ מין העזה; האָסט געהערט? משוגענער.

גולם

איך זאָג דאָך: גיי.

וואַרפט זיך צו אים.

שמש

לויפט צו דער טיר, שרייט:

איר הערט, יידן, יידן!

גולם

פאַלט צוריק אויף זיין געלעגער.

שמש

ביי דער טיר:

דער מענטש איז ניט ביים זינען. אַנדערש ניט.
די גאַנצע צייט געוואַלגערט זיך אין פינפער־טורעם,
געזאַלט אַ דהעקער זיין, אַ וואַסער־טרעגער;
אַז אָך און ווי שוין, ווען איך וואָלט באַדאַרפט
אויף זיינע האַלץ און וואַסער וואַרטן. איצטער נאָך
אין פּאַלוש אים אַריינגעזעצט, אַ באַנק געגעבן,
און עסן, טרינקען. — אָפּגעהיט; און ער — ווי גאָר ניט,
אַט שלאָפט ער אָן אָן אויפהער צוויי מעת לעת,
און אַט שוין דריטע נאַכט אַז ס׳נעמט אים ניט קיין שלאָף.
אַ מורא, כ׳לעבן.

גולם

היינט וועל איך ניט שרייען.
כ׳וועל שטיל זיין.

שמש

וועסט שטיל זיין? יאָ, האָסט נעכטן אויך אַזוי געזאָגט,
און דאָך אַ גאַנצע נאַכט געדעוועט, ניט געלאָזט
קיין אויג פאַרמאַכן קיינעם. פול דער הויף געווען.

גולם

כ׳וועל שטיל זיין היינט. כ׳וועל שטיל זיין.

שמש

נעם וואַש זיך בעסער איין, טו אָן די שיך.
דאָך שבת אויף דער וועלט, און וואָס נאָך פאַר אַ שבת!

גולם

אַוועק פון מיר.

הויכער

אַ סוד ? אַ מענטש אַ גולם, ווייטער גאָרניט.

רויטער

גערענקסט די צוויי — די וואַנדערנדיקע בעטלער ?

הויכער

צי איך געדענק !

רויטער

און זייער שרעק פאַר אים.
ווי נאָר זיי האָבן אים דערזען — קיין וואָרט ניט מער,
אַרויסגעלאָפן ווי פאַרכאַפטע.

הויכער

ווער קען וויסן ?
דער רב אַליין האָט דאָך געהייסן זיי אַוועקגיין.
מסתמא האָט דער רב זיי שוין געקאָנט פון פריער
און ניט געוואָלט זיי זאָלן בלייבן דאָ אין פראג.

רויטער

דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר דערציילן ? —
טאַדעאושן האָט ער געשלאָגן, ער.

הויכער

ער ?
ער איז מיט אונדז צוזאַמען דאָך אַרויס פון טורעם.

רויטער

איך זאָג דיר ער, — איז ער.

הויכער

פון וואַנען ווייסטו ?

רויטער

איך ווייס. ווייל יענע נאַכט האָט מיר
די אויגן אויפגעעפנט. וואָס און ווער — איך ווייס ניט.
איך ווייס נאָר : עפּעס האָט זיך אָפּגעשפּילט אין פראג.
ווען אַלע זיינען מיר, אַרויסגעטריבענע, געגאַנגען
פון פינפער־טורעם מיט די טאָרבעס אויף די פּלייצעס,

געגאַנגען שטום, געדענקסט, גאַס איין, גאַס אויס,
און ניט געוואוסט אין וועמענס טיר אַ קלאַפּ טאָן, —
און ער אַהינטער אונדז — אַ ריזיקער, אַ שווערער,
מיט ליידיקן, די הענט אַראָפּגעהאַנגענע אַרונטער,
די פיס — ווי האַמערס צוויי — אָט דאָ אין האַרץ
האָט מיר געזעצט אַ יעדער טראָט פון זיינע פיס — — —
און ווען מיר האָבן פלוצלונג זיך אַרומגעקוקט
און אים דערזען אַן אָפּגעשטאַנענעם אַהינטער אונדז —
געדענקסט ?

הויכער

ס'איז גוט געווען, וואָס ער איז אָפּגעשטאַנען.

רזיטער

און קיינעם איז ניט איינגעפאַלן גאָר צו רופן אים ;
מיר דוכט, ער שטייט נאָך איצט אַזוי אַן אָפּגעשטאַנענער
אין מיטן גאַס, די הענט אַראָפּגעהאַנגענע אַרונטער,
און הערט און זעט, ווי עפּעס שפּילט זיך אָפּ אין פראג.

חויכער

אַ נאַכט געווען, אַ נאַכט.

רויטער

און ער איז דאָך צוריק אַוועק אין פינפער־טורעם,
און דאָרט פאַרבליבן, ווייסטו ?

חויכער

יאָ, מען זאָגט אַזוי.

שמש קומט אַריין.

שמש

מען דאַוונט באַלד. דער רב איז שוין געקומען.

גולם

ווי ער איז געלעגן די גאַנצע צייט מיטן פּנים צו דער וואַנט,
שפּרינגט אויף.

גקעומען שוין ? געקומען ?

שמש

יאָ, וואָס איז ?

שמש

צי האָסטו ניט געהערט פון גרויסן נס?

גולם

פון ווּעלכן נס? פון ווּעלכן נס? אַ, לאָז מיך.

ציט זיך אויס מיטן פנים אַרונטער און ליגט.

שמש

משוגע אויף אַן אמת.

עפנט די טיר אַרויסצוגיין.

גולם

רופט:

שיק דעם רב אַהער. ר׳ לוין שיק.

שמש

שטיי אויף און קום אין שול אַריין. וואָש אָפּ דאָס פנים.

גולם

אַז ער וועט קומען וועל איך אויפשטיין, וועל זיך איינוואַשן —
אַז ער וועט קומען.

שמש

האָסט געהערט אַזוינס?

גולם

אַ גאַנצע וואָך אַז איך בין דאָ, און ער איז נאָך
קיין איין מאָל ניט געקומען זען מיך.

שמש

ער צו דיר זאָל קומען?

גולם

אַוועקגעוואָרפן האָט ער מיך, אַוועקגעוואָרפן,
אַריינגעזעצט אַהער און קומט ניט.
און איך האָב זיך אַזוי ביי אים געבעטן:
ניט פיר מיך פון דער הייל אַרויס און פון דער פינצטערניש.

שמש

פון וועלכער הייל?

גולם

דו ווייסט ניט? יענע הייל.

שמש

איך ווייס ניט, וואָס דו רעדסט.

גולם

איך טאָר ניט אויסזאָגן, דערציילן. שטום בין איך.
אַוועק פון מיר. איך טאָר ניט רעדן. שטום בין איך.

שמש אָפּ אין שול. לאָזט אָפן די טיר. יידן רוקן אַריין די קעפּ,
קוקן אַריין און פאַרשווינדן. דער הויכער און דער רויטער
קומען אַריין, שטייען ביי דער טיר.

הויכער

איך זאָג דיר — ער, ער איז ער. דער זעלבער יאָסל.

רויטער

דערמאָן אים ניט ביים נאָמען. שאַ.

הויכער

עס מאַכט ניט. זעסט? ער גיט זיך ניט קיין קער אָפילו?

רויטער

געדענקסט, ווי דאָרט פלעגט ער אַריינשפּרינגען
ווי נאָר מען פלעגט אַרויסריידן זיין נאָמען?

הויכער

צי איך געדענק? אודאי.

רויטער

וואָס, ער שלאָפט?
ער קען נאָך באַלד אַ שפרונג טאָן.

הויכער

מען זאָגט, ער שלאָפט אַ גאַנץ מעת לעת אָן אויפהער.

רויטער

געדענק מיין וואָרט: ס׳איז עפּעס דאָ פאַראַנען.
איך זאָג דיר נאָכאַמאָל: אַ סוד איז דאָ, אַ סוד.

הויכער

דערשראָקן

ס'איז גאָרניט ער. אַן אַנדערער געוואָרן.

רויטער

אויסגעדאַרט, פֿאַרוואַקסן.
ער זעט אונדז ניט. צי ער דערקענט אונדז ניט?

גולם

איך דאַרף זיך אָנטאָן, גיכער! מיינע שיך!

געפֿינט דעם שוך, נעמט אָנטאָן און טוט אים צוריק אַ שליידער.

אַ־הערצו זאָל ער קומען — וועל איך אָנטאָן.
דעם רבין שיק אַהער. איך וואַרט.

שמש

איר הערט אַ משוגעת?

רויטער

און אפֿשר דאַרף ער אים? ווער ווייסט?

גולם

איך וויל אים זען.

רויטער

אין שול אַריינגיין האָט איר מורא?

גולם

אַז ער האָט מיר געהייסן דאָ זיין שטענדיק,
אַריינגעשפּאַרט אַהער און וויל ניט קומען זען מיך.

זיצט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

הויכער

מסתמא האָט איר עפּעס שלעכטס געטאָן.

גולם

ברומט עפּעס אויס.

רויטער

דערלאַנגען אייך דעם שוך?

גולם

אַוועק פֿון דאַנען!

רויטער

מיר זיינען דאָך אין שול און ניט אין טורעם.

גולם

שטעלט זיך אויף. די אויגן געווענדט צום רויטן.

אין טורעם?

הויכער

די זעלבע אויגן, זעסט ניט? קום אַוועק.

רויטער

אָט שטייט ער ווידער, ווי אין גאַס דאָרט,
די הענט אַראָפּגעהאַנגענע אַרונטער, שטייט און הערט
ווי עפּעס שפּילט זיך אָפּ אין פּראַג.

שמש

וואָס רייצט איר זיך מיט אים?

רויטער

איך רייץ זיך ניט. איך וויל אים נאָר דערציילן:
דער טורעם שטייט שוין לער אינגאַנצן.

גולם

לער?

רויטער

און אַלע טירן זיינען צוגעקלאַפּט מיט ברעטער.
און אויך די פֿענצטער.

גולם

וועל איך זיי צוריק פֿאַנאַנדערוואַרפֿן.

רויטער

וועט עמיצער זיי נאָכאַמאָל פֿאַרקלאַפּן.
אַז שלאָפֿן שלאָפֿט דאָרט קיינער סיי ווי סיי ניט מער.

גולם

איך גיי צוריק אַהין. איך וויל ניט זיין דאָ.

רויטער

ווער לאָזט אייך ניט?

גולם

דער רבי לאָזט ניט.

מיט קולות:

גייט שיקט דעם רבין!

קלאַפּט אין וואַנט:

שיקט דעם רבין!
און איר, וואָס דאַרפט איר דאָ? ווער זענט איר?

מיט חידוש:

פון דאָרט געקומען? צוגעקלאַפּט די טירן און אַוועק?
געלאָזט אַליין דעם פינפער־טורעם, האָ? געלאָזט אַליין?
און דער, וואָס זיצט דאָרטן און וואַרט אויף מיר,
קען קיינמאָל ניט אַרויסגיין שוין אַנטקעגן מיר?

רויטער

ווער וואַרט דאָרטן אויף אייך?

גולם

וואָס מיינסטו — ווער?
אַז איך בין דאָ, איז ער דאָרט איין־אַליין.
איך הער די גאַנצע צייט — ער רופט מיך קומען,
ער רופט מיך מיט אַ שטיקענדיקן קול,
אַזוי ווי עמיצער וואָלט אים ביים האַלדז געוואָרגן.
איך ווייס שוין איצט: די טירן זיינען צוגעקלאַפּט.
אַוועקט פון מיר! ארויס פון דאַנען!

וואַרפט זיך צו זיי מיט די פויסטן. אין דעם קומט אַריין מהר״ל.

מהר״ל

ניט הייב קיין האַנט!

גולם

דרייט זיך צוזאַמען. ער שפירט אויף זיך מהר״לס בליקן און בייגט אַרונטער דעם קאָפּ. פלוצלונג — מיט פרייד:

אָ, רבי.

מהר״ל

אויף וועמען הייבסטו דיינע הענט?

גולם

שטאַמלט:

אָ, זיי מיר מוחל, רבי.

מהר״ל

צו ד יידן:

גייט אין שול אַריין.

די יידן אָפּ.

דער שמש זאָגט — דו ווילסט מיך זען.

גולם

שווייגט.

מהר״ל

וואָס שווייגסטו? רעד. דו ווילסט עפּעס?

גולם

וואָס זאָל איך וועלן!

מהר״ל

האָסט דאָך מיך גערופן.
און — באָרוועס גאָר!

גולם

דו ווילסט, איך זאָל זיך אָנטאָן, רבי?

מהר״ל

צי איך וויל?

גולם

אַז דו האָסט מיך פאַרלאָזט.

מהר"ל

אַזוי פאַרוואַקסן, חשך, ניט אַרומגעוואַשן.
דער שמש זאָגט — דו שלאָפסט ניט גאַנצע נעכט.

גולם

איך קען ניט שלאָפן. איך האָב מורא.

מהר"ל

פאַר וועמען?

גולם

אַ גאַנצע נאַכט האָט נעכטן מיך געשראָקן
מיין רעכטער אַקסל.

מהר"ל

פאַרוואָס דער רעכטער?

גולם

איך ווייס ניט, רבי. אָט האָב איך מיט ביידע אויגן
זיך אָפגעקערט צום לינקן אַקסל; מיטאַמאָל
איך זע, דער רעכטער נעמט זיך הייבן, הייבן,
וואַקסט אויס און קריכט אַריבער אויף דער צווייטער זייט;
איך פאַל אַנידער מיטן פנים צו דער ערד,
באַהאַלט די אויגן, ליג, — און ווידער הער איך
ווי עמעץ טוט אַ ריס דעם קאָפ מיר פון דער ערד,
און צווינגט מיך ווידער קוקן אויפן אַקסל.

מהר"ל

און וואָס דערנאָך?

גולם

איך זע, איך קען זיך ניט באַהאַלטן.
מיין אַקסל פלוצלונג נעמט און רייסט זיך אָפ
און ווערט אַ לאַנגע האַנט פון דאַנען ביזן טורעם.
די פינגער, אויסגעבויגענע, פאַרוואַרפן זיך אַרום מיין האַלדז,
ווי עמעצער וואָלט וועלן מיך אַרומנעמען און קושן.

אָט ציט זיך אויס די האַנט און נעמט מיך רופן,
און אַלע פינגער ווינקען, ברעכן זיך און קנאַקן,
און ווינען נעמען אַלע פינגער, יאָמערן,
און דאָס געוויין איז לאַנג פון דאַנען ביזן טורעם.

מהר"ל

און דו האָסט נאָך געוואָלט דאָרט איבערבלייבן. —

גולם

אַז דו האָסט דאָך געוואָלט זיין ווייט פון מיר.

מהר"ל

פון וואַנען ווייסטו?

גולם

דו דאַרפסט מיך מער ניט האָבן.

מהר"ל

פון וואַנען ווייסטו דאָס?

גולם

איך האָב שוין אַלע דיינע שליחות אָפגעטאָן.

מהר"ל

דו ווייסט אַז אַלע?

גולם

דו רופסט מיך מער אין ערגעץ ניט און קומסט ניט.
זיי דאָ מיט מיר.

מהר"ל

אָט בין איך דאָ.

גולם

זיי אַלעמאָל מיט מיר. ניט גיי צו זיי —

מהר"ל

צו ווייסטו וואָס די ליפן דיינע רעדן?

גולם

שפרינגט אויף.

איך ווייס!

מהר"ל

וואָס שפּרינגסטו? שטיי!

גולם

דו פּייניקסט מיך. פאַרוואָס?

מהר"ל

איך האָב דיך פריי געלאָזט, געזאָגט צו דיר:
קאָנסט גיין וואוהין דו ווילסט.

גולם

און מיך אַריינגעזעצט אַהער.

מהר"ל

אַז איך האָב דיר דערלויבט אוועקצוגיין, ביסטו פונדעסטוועגן
געבליבן דאָ.

גולם

וואוהין האָב איך געזאָלט אַוועקגיין?
אַז דו האַלטסט פעסט אין דיינע הענט מיין לעבן.

מהר"ל

פון וואַנען ווייסטו דאָס?

גולם

איך ווייס שוין אַלץ.
דיין האַנט איז איבער מיר, נאָר דו ביסט ניט מיט מיר.

מהר"ל

ווי זאָל איך זיין מיט דיר?

גולם

אָט דאָ אין פּאַליש זיי מיט מיר אויף אַלעמאָל.
איך וועל די באַנק דיר אָפּגעבן צום שלאָפן,
און איך אַליין וועל ליגן אויפן דיל צופוסן דיר.

מהר"ל

אַזויפיל אומרו אין דיין האַרץ, אַזויפיל שנאה;
אַזויפיל שוואַרצע תאוה, קאַלטע בייזקייט
און אומבאַהאָלפנקייט אין דיינע אָדערן פליסט אום.
זאָלסט שולדיק זיין אין דעם? קיין מוטערס אָטעם

האָט ניט געשפּרייט זיך איבער דיר אין קינדער־יאָרן,
קיין מלאכס פליגל האָט ניט אָנגערירט דיין וויג.
און איך האָב שוין געמיינט — דו וועסט זיך ראַטעווען,
וועסט רו געפינען, אָנהייבן ווי אַלע לעבן,
ווי יידן לעבן.

גולם

רבי, רבי.

מהר"ל

דו קענסט פון דיין פאַרלאָרנקייט זיך ניט באַפרייען,
און איבער קיין זאַך קענסטו ניט דערהייבן זיך,
און אויך ניט — איבער זיך אַליין. וואָס איז פון דעם
וואָס עפּעס האָסטו יאָ באַגריפן, יאָ פאַרנומען,
אַז אַלץ, וואָס האָט זיך פאַר דיין אויג אַנטפּלעקט,
האָט אויף אַ האָר דיין לעבן ניט געלייטערט, ניט געשטילט
דיין אומרו, אויף דיין מויל קיין שמייכל ניט געבוירן.
די גאַנצע וועלט זאָל איך אַוועקוואַרפן, פאַרלאָזן
און בלייבן דאָ מיט דיר, — און וואָס וועט דעמאָלט זיין?

גולם

מיין אומרו וועט אַוועק פון מיר.

מהר"ל

דיין אומרו איז דיין מזל. האָסט אַליין,
דערזעענדיק צום ערשטן מאָל גאָטס וועלט,
מיט דיינע הענט דיין מזל אָנגעצייכנט:
עס האָט דיין מויל קיין שמייכל ניט געגעבן.
איז ווייניק, וואָס דו גייסט אַרום האַלב באָרוועס
און האַלב געשוכט און הערסט ווי יידן דאַוונען?
איז ווייניק דאָס פאַר דיר?

גולם

שטייט מיט פאַרדעקטן געזיכט.

מהר"ל

עס איז דיר שלעכט. איך ווייס. פּרואוו איין מאָל, צוויי מאָל
אַריינגיין גלייך מיט אַלעמען אין שול און צוהערן,
פאַרנעמען. איך האָב דיר געהייסן שטיל זיין,
זיך האַלטן פון דער זייט, נאָר ניט דערוויטערט;

און דו, ווי נאַר דו האָסט פאַר מענטשן זיך באַוויזן,
אַזוי אַ שטעל געטאָן די פיס דו־האָסטו, אַזוי אַ קוק געטאָן,
אַז אַלע זיינען זיך אין שרעק צעלאָפן. —
ווי אַלץ וואָלט זיך צו דיר דערנעענטערט, ווען דיין מויל
וואָלט געבן נאָר איין שמייכל.

גולם

שטייט געקלעמט.

מהר״ל

וואָס שוויגסטו ?

גולם

פאַרלאָז מיך ניט.

מהר״ל

אַ עדה יידן שטייט און וואַרט אויף מיר,
און איך זאָל זיך אַוועקזעצן מיט דיר.

גולם

טאָ לאָז מיך גיין צוריק אין פינפער־טורעם.

מהר״ל

דער פינפער־טורעם איז פאַרשלאָסן.

גולם

אויף אַלעמאָל ?

מהר״ל

אויף אַלעמאָל.

נעמט גיין אין שול אַריין.

גולם

ניט גיי אַוועק פון מיר.

כאַפּט אָן דעם מהר״ל פאַר אַ האַנט.

מהר״ל

זיי שטיל, געַנוג.

גולם

אויפפּאָדערנדיק :

איך זאָג : פאַרבלייב !

מהר״ל

אַזוי גאָר, דו באַפעלסט ?

גולם

איך באַפעל.

מהר״ל

מיט דיינע ליפּן רעדסטו דאָס ?

גולם

מיט מיינע.

מהר״ל

אַזוי ? מיט דיינע ?

גולם

מיט מיינע, יאָ ! דו זעסט די האַנט —
די האַנט איז אויכ'ט מיינע !

פאַרמעסט זיך מיטן פויסט איבער מהר״לס קאָפּ.

מהר״ל

טוט ניט קיין ציטער. ער דרינגט נאָר דורך דעם גולם מיט די אויגן. דער גולם, ווי ער האָט זיך פאַרמאָסטן מיט זיין האַנט, בלייבט אַזוי ווי פאַרגליווערט מיט דער אויפגעהייבענער האַנט אין דער לופטן.

מהר״ל

וואָס שטייסטו ? קענסט די האַנט אַרונטערלאָזן שוין.

גייט אַריין אין שול, פאַרמאַכנדיק די טיר אַהינטער זיך.

גולם

לאָזט זיך אַרונטער צום דיל. פאַלט אַנידער אַרומכאַפּנדיק דעם קאָפּ. ער נעמט פון זיך רייסן די קליידער, די האָר. ציט זיך אויס מיטן פּנים אַראָפּ, פאַרגייט זיך אין אַ פאַרשטיקטן יאָמער.

שטיל. דורך דער טיר הערט זיך ווי מען דאַוונט קבלת־שבת. די ליכט אויפֿן קליינעם עמוד פֿון פּאָליש שפּריצן און וויגן זיך אין אַלע זייטן. דער גולם הייבט זיך אויף פֿון דער ערד קריכט צו אויף אַלע פֿיר צו זיין געל־עגער און טוט זיך אַ וואַרף אויף אים. פֿון צייט צו צייט גיט זיך אָן עפֿן די טיר, עס קוקן אַריין קעפּ און פֿאַרשווינדן צוריק. דער גולם שטעלט זיך אויף, כאַפּט דעם שוך, וויל אָנטאָן, זיינע הענט אָבער ציטערן. ער וואַרפֿט אַוועק צוריק דעם שוך. ער געפֿינט שטיקלעך ברויט און נעמט קייען. עסט און קרימט זיך, טרינקט וואַסער און שפּריצט זיך איבערן פּנים.

מיטאַמאָל כאַפּט ער אַרויס אַ האַק פֿון אונטערן צוקאָפּנס, די האַק מיט וועלכער ער פֿלעגט שפּאַלטן האָלץ, שטעלט זיך אַוועק לעבן טיר, עפֿנט זי ביסלעכווייז און קוקט־אַריין אין שול. עפֿנט און פֿאַרמאַכט. קענטיק, אַז ער דאָט פֿאַרטראַכט עפּעס שרעקלעכעס. האַלט אויסגעשטרעקט די האַק אין דער הייך. פּלוצלונג שפּרינגט ער אָפּ פֿון טיר צום פֿענצטער צו, טוט אַ זעץ מיט דער האַק אין די שויבן, שפּרינגט אַרויס דורכן פֿענצטער אין גאַס אַריין.

קלאָר הערט זיך יעצט יעדעס וואָרט פֿון חזן. ער הייבט אָן זאָגן „מזמור שיר ליום השבת”, און דער עולם פֿאָלגט אים נאָך, — ווי מיטאַמאָל דערהערן זיך פֿון גאַס גוואַלדיקע געשרייען, געוויינען פֿון פֿרויען און קינדער. אַ קנאַקעריי פֿון שויבן און איינגעפֿאַלענע ווענט. דער גאַנצער עולם פֿון שול נעמט לויפֿן אין אַ שרעקלעכער מהומה, מען לויפֿט אַריין אין פּאָליש. קיינער ווייסט ניט ,וואָס עס האָט פּאַסירט. דער גאַנ־צער עולם לאָזט זיך אַרויס אין גאַס.

מהר״ל

לויפֿט אַריין טויט בלאַס, גיט אַ קלאַפּ מיט די הענט.

ניטאָ אים. ניטאָ אים.

וויל אַרויסלויפֿן, ערשט מען לויפֿט אים אַנטקעגן. יידן, אידע־נעס, קינדער, אַלע ברעכן מיט די הענט און וויינען.

מהר״ל

וואָס איז געשען?

אַלע

— דער משרת! דער גולם. מיט אַ האַק.
— שוין צווייען איבערן קאָפּ געטראָפֿן.
— ער מאַכט חרב פּראַג!
—ער שליידערט הייזער!

אַלע נאָכן מהר״ל אָפּ. די טירן אָפֿן. מען הערט דאָס געלוי־פֿעריי און געשרייען.

תנחום

מיט אַ צעבלוטיקטן קאָפּ לויפֿט אַריין, נאָך אים יידן. כאַפּן אים פֿאַר די הענט און פֿירן אים אין שול אַריין.

תנחום

מיין קאָפּ! מיין קאָפּ!
ווער וועט ראַטעווען, האַ?

לויפֿן אין שול אַריין. די מהומה פֿון גאַס דערנעענטערט זיך אַלץ מער. מהר״ל פֿירט אַריין דעם גולם פֿאַרן האַנט, אין וועלכער ער, דער גולם, האַלט אַ פֿאַרבלוטיקטע האַק. דער עולם רייסט זיך אַריין, וואַרפֿט זיך צום גולם. פֿרויען וויינען. מהר״ל, מיט איין האַנט האַלט ער דעם גולם, מיט דער צווייטער באַשיצט ער אים פֿון דעם עולם.

מהר״ל

אין שול אַריין גייט אַלע. איך הייס אייך.

עולם

— פֿאַרגאָסן בלוט.
— יידיש בלוט.
פֿאַרשטיינט אים!

מהר״ל

איך הייס אייך אַלעמען אין שול אַריינגיין.

דער עולם גייט אַריין אין שול. מהר״ל מאַכט צו ביידע טירן. דער גולם שטייט אין מיטן חדר. די האַק איז אין זיין האַנט ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן, אַרונטערגעלאָזט זיך אַרונטער.

מהר״ל

אָ, וואָס האָסטו געטאָן? צי ווייסטו? זאָג.

גולם

אַט האָב איך זיך שוין אויסגעצויגן, רבי.
וועסט אָבער נישט אַוועקגיין, רבי, — יאָ ?

מהר"ל

מאַך צו די אויגן.

גולם

וועסט בלייבן דאָ מיט מיר אויף שטענדיק, יאָ ?
אַט האָב איך זיי שוין צוגעמאַכט.

מהר"ל

כ'בין גוזר : זאָלן דיינע הענט און פיס, דיין קאָפּ,
דיין גוף מיט אַלע דיינע אברים, גידים
זיך אומקערן צוריק צו זייער רו.
הויך־אויס דיין לעצטן אָטעם, אָמן.

גולם

באַוועגט זיך נישט מער. דאָס צאַנקענדיקע ליכט אינעם עמוד פאַרלעשט זיך.

מהר"ל

שטייט איבערן געשטאָרבענעם אַ לענגערע צייט, גיט זיך אַ ריר פון אָרט, גייט־צו צו דער טיר פון שול, עפנט און זאָגט אַריין :

רופט דעם שמש צו.

דער שמש קומט־צו צו דער טיר.

מהר"ל

צום שמש :

לאָזט קיינעם ניט אַריין אַהער ביז איבער שבת.
און איצט רופט־אויס צו זאָגן נאָכאַמאָל
פון אָנהייב : „מזמור שיר ליום השבת" —

גייט אַרויס און פאַרמאַכט פעסט די טיר.

[אַרויסגעלאָזט די לעצטע רעדע פֿונעם
איננו נראה]

די גאולה־קאָמעדיע

דער גולם חלומט

1932 — 1930

איצט וועל איך שוין קיין טראַט ניט קענען טאָן אָן דיר.
וועל זיצן דאָ, וועל שלאָפן דאָ. אַ גוטער איינפאַל.

גולם

נוּיט פרייד:

וועסט זיין מיט מיר אויף אַלעמאָל?
שוין ניט פאַרלאָזן מיך? וואָס קוקסטו בייז אַזוי?
וואָס האָב איך שלעכטס געטאָן דיר? זעץ זיך, רבי.
צי אפשר ווילסטו זיך גאָר צושפּאַרן? — ביסט מיד.
ס'וועט קיינער ניט אַריינקומען אַהער.

מהר"ל

ס'וועט קיינער ניט אַריינקומען אַהער. און דאָרט —
אַ גאַנצע עדה שטייט און וואַרט.

זעצט זיך אויף דער באַנק, נעמט אַרום דעם קאָפּ, לאָזט אים אַרונטער מידערהייט. גולם שטייט לעבן אים אַ דאַנקבאַרער, אַ צופרידענער.

גולם

וועסט ניט אַוועקגיין, רבי?

מהר"ל

מיט דיר, מיט דיר. כ'וועל ניט אַוועקגיין.
כ'וועל דאָ זיין. שלאָפן דאָ און עסן דאָ.
מיט איין געשוכטן פוס און ניט געוואַשן פּנים.
און דאָרט וועט שטיין דער עולם און וועט וואַרטן.
אין מיטן מזמור שיר ליום השבת.
און איך וועל ניט אַרויסקומען צום עולם.

גולם

וואָס רעדסטו, רבי? זע, דו פאַלסט באַלד.
וואָס איז דיר, רבי?

מהר"ל

עס וועט זיי נמאס ווערן וואַרטן — וועלן זיי
אַליין דאָס דאַווענען ענדיקן, אַהיים אַוועקגיין.
און איך וועל בלייבן דאָ מיט דיר, מיט דיר.
אַט וועלן באַלד די ליכט זיך אויסלעשן,
וועט ווערן פינצטער. גאָר ניט ווי אום שבת.
וואָס זאָגסטו, יאָסל? זאָגסט עפּעס?

גולם

איך שוויַיג דאָך, רבי.

מהר"ל

וועט ווערן פינצטער — וועלן מיר צוזאַמען
אַזוי־אָ זיצן. דו — מיט דיין פאַרבלוטיקט האַק,
און איך — —

זינקט אַרונטער ניט פאַרענדיקנדיק זיינע ווערטער. פון שול דערטראָגט זיך אַ טומל. עמעצער רייסט זיך צו דער טיר. די טיר פראַלט־אויף און עס לויפט אַריין דבורהל. עמעצער פון שול פאַרמאַכט די טיר צוריק.

דבורהל

זיידע, זיידע.

ווײנט.

גולם

מיט פרייד:

אָ, רבי, זע, — דברהל!

מהר"ל

הייבט קוים אויף דעם קאָפּ

וואָס איז דיר, טאָכטער?

דבורהל

כ'האָב מורא. קום אַרויס פון דאַנען, זיידע.
די באָבע וויינט און אַלע וויינען; קום אַרויס, —
וואָס איז דיר, זיידע?

גולם

דער רבי בלייבט מיט מיר. ניט וויין. ביסט אויך געקומען?
וועסט אויך פאַרבלייבן, דבהרל? בלייב, בלייב.

דבורהל

וואָס רעדט ער? זיידע, ענטפער.

מהר"ל

ניט וויין, מיין טאָכטער.

ה. לייוויק: אידיש און דו, פּאָעט. אידישיזם און דוד איינהאָרן. די — אַהן טראַדיציע.

אינזל (נ"י 1918)

די — אַהן טראַדיציע

רוסלאַנד.

פון דער ישיבה פון טעלז זיינען אַרויסגעקומען עטליכע יונגע לייט מיט כתבים אונטער'ן אָרים. זיי זיינען געוועזן אויסגעצערט פונ'ם לאַנגיאָהריגען ישיבה־לעבען, בית־המדרש־לופט, נאָר אין זייערע אויגען האָט געלויכטען עפּעס אַ מאָדנער פייערל אַ נייער, אַ ניט פּאַסיגער פאַר ישיבה־בחורים. זייערע קליידער האָבען עדות געזאָגט אַז זיי קלייבען זיך אַוועקפאָהרען. ווער האָט געקענט וויסען, וואָס אין זייערע כתבים טהוט זיך. זיי האָבען עס געהאַלטען פעסט אונטערן אָרים

און יעדעס מאָל מיט ציטער אָנגעכאַפּט זיך אָן זיי מיט די הענט, טאָמער כאַפּט עס עמיצער אַרויס פון זיי. זיי האָבען אַ קוק געטהון דאָס לעצטע מאָל אויף דער ישיבה און זיינען פאַרשוואונדען געוואָרען.

די צייט איז זיך מיט איהר שטייגער געגאַנגען. די ישיבה איז פון טאָג צו טאָג קלענער געוואָרען. געבליבען זיינען נאָר קליינע איינגלעך. דער ראש הישיבה האָט ניט געקענט פאַרשטעהן, וואו זיינען עס אהינגעקומען די גרויסע בחורים, די עלוים, די מתמידים? אַזאַ גמרא קאָפּ ווי שלום יעקב, אַזאַ חריף ווי יהודא לייבוש, אַזעלכע מתמידים ווי חיים נחום, ווי דער קוידענאַווער?

אָבער אין לאַנד, צווישען דעם נייעם דור, האָבען זיך מיט אַמאָל גענומען הערען נעמען פון נייע ישיבות, נייע תנאים און טשיקאַווע מסכתאות.

ישיבה דרבי מענדעלי מוכר ספרים, מסכתא „קליאַטשע“; בית־פּרץ און בית־ביאַליק; רב דינענזאָן און תנא שלום עליכם.

ס'איז געווען אַן איבעראַשונג, אָבער אַן אַנגענעהמע איבעראַשונג.

דער מהלך פון טעלז, מיר, וואָלאָזשין צו וואַרשאַ, ווילנא און אָדעס איז ניט געווען קיין ווייטער און דער השכלה'דיגער, לשון־קודש'דינער, יור־בעלזענער עולם האָט זיך אַ לאָז געטהון אהין.

מען האָט גענומען איליאַדאָ ניט לעזען נאָר לערנען; ראָנטען לייענען אויפ'ן דאַף און אויף אַלץ פרעגען: ואם תמצא לומר; צו־ שרייבען אַ שטיקעל מהר"שאַ צו דאָסטאָיעווסקי'ן, און אויף פּושקינען אַ תוספות פאַרפאַסען. ווער רעדט די איינענע שרייבער האָט מען מיט'ן נגון ווי מיט שטורם גענומען.

ס'איז געווען זעהר היימיש. וויפיעל שטות און רמזים האָט מען אויסגעזוכט אין דער „גילדענער קייט“, וויפיעל מדרש־הייליגקייט האָט מען געפונען אין „יודעל“; וויפיעל פּשט'לעך אויף ישראַליק'ן. —

אויפ'ן זייגער, אויפ'ן רעגען האָט מען געפרעגט: מאי קא משמע לן; דער פאַרליעבטער האָט געערדט צו זיין מיידעל מיט דעם נגון פון אמר אביי.

און אַלץ אַרום האָט זיך אַזוי צוגעפּאַסט צו דער פאַנטאַזיע פונ'ם נייעם אידישען שרייבער, אָדער, בעסער געזאָגט, מחבר און זיינע פאַרעהרער־לעזער.

די גאַנצע נאַטור האָט אויסגעזעהן ווי אַ גרויסער, פאַרשיעדענאַרטיגער שול־הויף מיט חסידישע און מתנגדישע שולען; דער הי־

מהר"ל

קיין צווייטער טאָר ניט זען ווי דו ריכסט אָפּ דיין שליחות.

גולם

שליחות? וועלכע שליחות? האָב איך דען
ניט אַלע דיינע שליחות אָפּגעטאָן?

מהר"ל

די לעצטע שליחות. זעסט, עס לעשן זיך
די ליכט שוין אויס. נאָר איין און איינציק ליכט
דאָס לעצטע, פינקלט נאָך, און באַלד וועט אויך
דאָס לעצטע זיך פאַרלעשן. דאַרפסט זיך אײַלן.

גולם

וואוהין זאָל איך זיך אײַלן, רבי?

מהר"ל

אַרויסגיין פון דער פינצטערניש. געציילטע רגעס
פאַרבליבן זיינען נאָך, געציילטע רגעס.
אַז ניט וועט פינצטער ווערן גאָר אינגאנצן, יאָסל —
וועט זיין שוין שפּעט די לעצטע שליחות טאָן.
איך הייס דיר אײַלן זיך.

גולם

וואָס דאַרף איך טאָן?

מהר"ל

אָ, פרעג ניט, פרעג ניט. אַלץ איז שוין
פאַרשלאָסן און פאַרחתמעט און פאַרגעבן.
איך האָב שוין אָפּגערוט.

גולם

איך פאָלג דיך, רבי. רוף מיך, וועל איך גיין.

מהר"ל

דו דאַרפסט ניט גיין. אָט דאָ פאַר מיינע אויגן
וועסטו מקיים זיין דיין לעצטע שליחות. לייג זיך צו דער ערד.

גולם

ווי דאַן? דאָס אויער צולייגן, זיך איינהערן?

מהר"ל

וועסט גאָרניט הערן היינט. די ערד איז שטום.
זי רוט. ס'איז שבת היינט. וועסט אויך גיין רוען.

גולם

וואָס ווילסטו טאָן מיט מיר?

מהר"ל

דו הערסט דאָך: רו דיר געבן, שבת־רו.
דיין גאַנץ לעבן שרייט־אַרויס נאָך רו.
איך הייס דיר: לייג זיך אויף דער ערד אַוועק.

גולם

לייגט זיך אַוועק אויפן דיל.

אָט ליג איך, רבי.

מהר"ל

צי אויס די פיס.

גולם

אָט האָב איך זיי שוין אויסגעצויגן, רבי.

מהר"ל

צי אויס די הענט.

גולם

זעצט זיך אויף אין ציטערניש.

וואָס ווילסטו טאָן מיט מיר? וואָס ווילסטו טאָן?

מהר"ל

ניט פרעג.

גולם

ציט זיך מיט די הענט צום מהר"ל.

ניט הייס מיר לייגן זיך, ניט דהייס מיר, רבי, רבי.
וואָס ווילסטו טאָן מיט מיר?

מהר"ל

ניטאָ קיין ענטפער. צי זיך אויס אַ צווייטן מאָל.

מאָל איז געווען איבערגערעקט מיט אַ פּרכת; די וועלדער האָבן געדאַווענט דריי מאָל אַ טאָג און ניט פֿאַרפֿעלט אויף קריאת־שמע לייענען, און אין אלול־צייט האָבן זיי געזאָגט סליחות און געבלאָזן שופר; די לבנה האָט אַלע מאָל אויסגעזען ווי אַ כּלה צו דער חופּה און די שטערן ווי אונטערפֿירער, אָדער — ווי אַן אלמנה, און די שטערן — ווי יתומים'לאַך... די ערד איז אין פֿרילינג־צייט געווען מעוברת מיט אַלערליי פּלאַנצן און אין האַרבסט איז זי געזעסן שבֿעה און געזאָגט קדיש...

דער שרייבער און זיינע לעזער האָבן זיך געהאַלטן אין איין מחיה זיין, אין איין הנאה האָבן, אין איין קוויקן זיך; אין די טייכן האָבן זיי געוואַשן די הענט און געמאַכט ברכה, און אַלע ימ'ען האָבן זיי געזען, ווי זיי גיסן זיך אַריין אין ים סוף... וואָס פֿאַר אַ וואונדערבאַרע, מחיה נפֿשות'דיקע אידיליע! ווער האָט עס געוואָלט שטערן דעם נייעם שדוך פֿון דעם אידישן לעזער מיט זיין שרייבער און פֿון זיי ביידן — מיט דער טבֿע, יצירה — נאַטור בלע"ז? ווער האָט עס געוואָלט צוטרייבן די כּלי זמר, די מחותּנים, צעוואַרפֿן די דרשה־געשאַנק?

און אייראָפּאַ?

קען דען דער משוגענער בטלן ניט זיין קיין האַמלעט? קען דען פּישקע דער קרומער ניט פֿאַרנעמען דעם אָרט פֿון'ם „מענטשן וואָס לאַכט"? איז דען מאָניש ניט קיין „דעמאָן"? —

איז דאָך, דאַכט זיך, גוט. אַלע זיינען רינגען פֿון איין קייט. דער רמב"ם, יהודה הלוי, אַלפֿסי, אַבֿרבנאַל, בעל שם טובֿ, פּרץ, מענדעלע, שלום עליכם, אַש, רייזען ביז מנחם'ן — אַלע זיינען איין גרויסע ישיבֿה, איין משפּחה.

און די קייט דאַרף מען ציִען נאָך לענגער; ווערן אָנגעשלאָסן נאָך און נאָך רינגען, אַלע גייען אַריין אין דער משפּחה; ווער ס'קען נאָר אַביסל האָניק אויף די ליפּן ברענגען, אַ פּאָר קדושה־ווערטער אויסטראַכטן, אַ שמע־ישׂראל־גראַם אויסדיכטן — אַלע, אַלע געפֿינען שוץ אונטער דעם דאַך פֿון דער נייער פּמבדתּא.

און ס'איז גרויס די ליעבע צווישן אַלעמען, עס הערשט פֿריעד און התפּעלות אין דער משפּחה; יעדן טאָג ווערן געקריינט תּנאים, ווערט גענעבן סמיכה, קבלה. —

ביז מיט אַמאָל האָט עפּעס אַ שאָטן פֿאַרדעקט דעם הימל פֿון

דער משפּחה, און צווישן איהר מיט'ן לעזער איז אַ שוואַרצע קאַץ דורכגעלאָפֿן....

— — אַרום און אַרום איז דאָס לעבן געגאַנגען מיט אַן אויסערגעוועהנליכער האַסטיגקייט. ענדערונג נאָך ענדערונגען. שטרייטיגקייטן, ווידערשפּרוכן. קריגן צווישן פֿאָטערס און קינדער, טריפֿה ליעבעס צווישן בחורים און מיידלאַך, און מיט אַלע קאָלירן איז געווען געפֿאַרבט דער הימל אין אָוונט, און מיט אַלע שרעקן איז געווען פֿול די מיטערנאַכטיגע שטונדע. דאָס לעבן אַרום האָט אויסגעזען ווי אַן אָנגעצויגענע סטרונע, אַלע האָבן די אָנגעצויגענקייט געזען, און אַלע האָבן מיט שפּאַנונג און איינגעהאַלטענעם אָטהעם געקוקט אויף יעדן וואָס האָט געוואַגט צו דער סטרונע זיך צוריהרן. —

און דאָ זיצען זיך מענטשן ריינע און פֿרומע מיט דעם שמייכעל פֿון אַ ניט הינען אויף די ליפּן, און שאַפֿן זיך שפּונגען, גרויסע שפּרונגען, אויביגע שפּרונגען... און אויף אַלץ דער גלאַנץ פֿון דער זיידענער קאַפּאָטע, פֿון דער סאַמעטענער יאַרמולקע...

האָט געטראָפֿן, אַז דער לעזער, דער אָנגעזעטיגטער מיט שלמה נגיד'ס יום טובֿ'דיגע פֿיש, מיט טובֿיה דעם מילכיגענס בלינצעס, מיט דעם הינטער וועלדעל'דיגען טראַ־לאַ־לאַ, איז זיך אומגעגאַנגען איבערן נאַס און אַזוי זיך געקוקט אין אַלע זייטן. אָוונט צייט. די נאַכטשאָטנס זיינען אַזוי שנעל אָנגעקומען, אַרומגעכאַפּט דעם אָרימען לעזער'ס נשמה, אַז זי האָט זיך מיט אַמאָל אַזוי ווי אַ שפּאַלט געטהון, אַ בראָך געגעבן און מאָדנע פֿונקען, קאָלירן האָבן גענומען זיך דרעהען אַרום זיינע אויגען. ער האָט מיט אַמאָל גאָר אינגאַנצן פֿאַרגעסן זיין ביז אַהעריגע וועלט־אַנשויאונג. ער האָט זיך אָבגעשטעלט און מיט אַזאַ נייגעריגקייט גענומען קוקען אויף אַ פּראָסטער, פֿאַרשטויבטער נאָר וואָס אָנגעצונדענער לאַמטערן. ער האָט דערפֿיהלט אַזאַ שווערע נאָגעניש אונטערן האַרצען און מאָדנע פֿאָרשטעלונגען האָבן איהם אַרומגעכאַפּט. ער איז געשטאַנען און געוואונדערט זיך: שוין אַזויפֿיעל יאָהרען אַז ער זעהט די זעלביגע לאַמטערן, וואָס האָט זי מיט אַמאָל אַזוי אויפֿגערודישט זיין געמיט? ער האָט ניט געקענט פֿאַרשטעהן, נאָר איין זאַך האָט ער יע פֿאַרשטאַנען: עס וועט שוין אַלע מאָל שטעהן איהם אין וועג אָט די פֿאַרשטויבטע לאַמטערן... און אַלץ

האָב איך זיך שוין אויסגעצויגן, רבי.
ט אָבער נישט אַוועקגייען, רבי. — יאָ?

צו די אויגן.

ז בלייבן דאָ מיט מיר אויף שטענדיק, יאָ?
האָב איך זיי שוין צוגעמאַכט.

גוזר: זאָלן דיינע הענט און פיס, דיין קאָפּ,
גוף מיט אַלע דיינע אבֿרים, גידים
זומקערן צוריק צו זייער רו.
אויס דייך לעצטן אָטעם, אָמן.

באַוועגט זיך נישט מער. דאָס צאַנקענדיקע ליכט אינעם עמוד
פאַרלעשט זיך.

שטייט איבערן געשטאָרבענעם אַ לענגערע צייט, גייט זיך אַ
ריר פון אָרט, גייט־צו צו דער טיר פון שול, עפנט און זאָגט
אַריין:

דעם שמש צו.

דער שמש קומט־צו צו דער טיר.

צום שמש:

קיינעם ניט אָריין אַהער ביז איבער שבת.
ויצט רופט־אויס צו זאָגן נאָכאַמאָל
אָנהייב: „מזמור שיר ליום השבת" —
גייט אַרויס און פאַרמאַכט פעסט די טיר.

די גאולה־קאַמער
רער גולם חלומט

1932 — 1930

און אליין דאך געבענקט נאך זיי, און אפט מאל פון אונטען ארויף נאך געקוקט, מישטיינס געזאגט: איך — אפרייטער.

זיין אריגינעלען שוואונק און טעמפעראמענט ניט אויסנעהיט פון דער אויסגעדראשענער מליצה; זיין סארקאזם ניט בעפרייט פון רעטאך־ביטערקייט, פון חריין־געריך, און מיט'ן ווילנער זשעסט ניט געוואוסט ווי צו בעגעהן זיך.

איז ארויסגעקוכיען א געמיש פון וואונדערבארען ריטם מיט בטלנות; א כזריות'דיגער נאדעל־שטאך מיט א קריץ פון א געגזיען־פעדער; הייסער פאטהאס און בדחן־גראמעריי; שנאה און פעראכטונג געמיישט מיט איכה־זיפין און סליחות־אוי; פינסטערע פערצווייפלונג — און ניט רעליגיעזער סעזאן־געדיכטעטער משיח־טרוים.

און ניט איינגעפאלען איז איהם, אז נאכגעבענדיג דעם פרעמד־אידישיסטישען, איסט־בראדוויי־פאהרווערטסיסטישען, דאון־טאון־פעליעטאניסטישען סענטיכיענט — התמ'עט ער אליין זיין אורטהייל, ברעכט ער איבער אליין אויף צווייען זיין מזל, געהט אוועק אויפ'ן וועג פון וואקעל, פון בומעריי און דערנידערונג, פון רוהם און פארגעסענהייט, פון נאסען־לויב און פארלארענקייט. —

און נאך מעהר האט ער ניט פארשטאנען, אז שפעטער וועט אויפשטעהן דער נייער דור שריפטשטעלער, וואס וועט יע וואגען די אימפארטירטע קייט איבערשניידען און וועט ניט מורא האבען איבערצוטרעטען דעם שוועל פון זייער איינזאמקייט, און פאר איהם, פאר'ן נייעם דור, וועט ער זיך מוזען פארענטפערען פאר דעם גאנצען ליטעראַרישען מישמאש, חוזק און אבגעלאזענקייט, פאר דער גאנצער געשמאקלאזיגקייט און באנאליטעט, מיט וועלכע עס איז פול געוועזן דאס גאנצע אידישע לעבען דא ביז היינטיגען טאג.

און ער איז געקומען, דער נייער שריפטשטעלער. שוויינענדיגערהייט, נעדולדיגערהייט דורכגעריסען זיין וועג: בעגלויט מיט שפאט און אייפערזוכט, וויצען און קיבעץ, סטאר־סיסטעם און רעדאקטארבאסיסזם; פון אנפאנג ניט זיכער און ציטעריג, איינגעהאלטען און ווינקעלמעסיג, און נאכדעם זיכערער און פעסטער א קוק געטהאן פאראויס. ער איז מיט קיין באנאזש ניט געקומען, נאר מיט זיך אליין, און אפען פראקלאמירט:

מיר ווארפען אראב פון זיך דעם פארשטויבטען זייד, מיר ווילען קלאנגע. ייאנגען, געטראנקען, אלערליי פארבען, אלערליי ווערטער

ניט פון ביכער, ניט פון דרשות, נאר פון אונז, פון אונזער לעבען, פון אונזער אומעט, וועהמוט, אונמוט. —

פארפלאנטעט און פינסטער איז דער וועג פונ'ם נייעם אידישען שרייבער אין אמעריקא; די פינסטערניש איז אויפגעגאנגען איבער זיין קאפ און איז געווארען זיין סימבאל, דורך זיין פארשטעלונג מיט איהם אליין זיך פאראייניגט.

זיין וועג איז דער טויזענדגאסיגער וועג, און וואס און וועמען ער זאל ניט בעגעגענען אויף זיין וועג גיסט זיך צוזאמען מיט זיין אויפגעגאנגענער פינסטערניש, אלץ ווארפט פון זיך שאטענס אויף זיין געזיכט... א גרויסע ערשיינונג האט ער דערזעהן אין דעם גלאנץ פון דער אויפגעגאנגענער פינסטערניש, א גרויסע רעטעניש און א גרויסע פרייד — ער אליין.

פון קיינעם ניט בעגעגענט — האט ער פארטרויט זיינע אויסגעחלומ'טע האפנונגען צום פארנעבעלטען, נאר איהם אליין פארשטענדליכען „עמיצען". עמיצער געהט מיט איהם טריט ביי טריט, פיהרט איהם צווישען די גרויסע מויערען, לייכט איהם צווישען די צוזאמענגערוקטע פושקארטס, קוקט איהם אין די אויגען איג'ם אנגערויכערטען קאפע. און פון אלע מענשען פון דער גרויסער שטאדט איז ער דער מענשליכסטער, פון אלע פריינד — דער פריינדליכסטער.

און וואו ווארט אויף איהם זיין דערלייכטערונג — ווייס ער ניט. ע ר נ י ץ. עס קען זיין אין פינף סענטיגען וואדעוויל, עס קען זיין אין הויז פונ'ם אלטען, מיאוס'ען מיידעל, אין אקראבאטען־צירק, אין וויין קעלער, ביים קארטען־שפיעל. —

און וואס מיט איהם זאל ניט טרעפען, וויפיעל מאל ער זאל ניט פארלירען דעם וועג צו זיין היז, צו זיין ווייב און קינד, אבער קיינמאל וועט ער שוין ניט פארגעסען דעם שיין פון י ע נ ע ר פ ר י י ד — פון יענער טרויעריגער פרייד. —

דער פאראויסזאגער פון „יענער פרייד" איז שוין געוועזן אברהם רייזען. ער איז אבער געוועזן נאר א פאראויסזאגער, ער האט נאר א צייכען בעוויזען, ער האט א ריס געטהון דעם פארהאנג וואס האט פארשטעלט זיין לעבען און א געשריי געטהון: אויף מיר קוקט...

רייזען

האָט מיט אמאָל אָנגעהויבען אויסצוזעהן אַנדערש. דער נאָהענטער, תכלית'דיגער הימעל איז ערגעץ הויך־היוך אויף טויזענדער שוואַרצקייטען, גרויקייטען פאַרביטען געוואָרען; דער ווינד וואָס איז געקומען פון צפון זיים האָט ניט קיין בשמים־ריח געבראַכט, נאָר קאַלטען אָטהעם, רויען ניט געלייטערטען אויפעט, צוזאָגונגען און געשפעט; גאָט, תפלות, שבת און יום טוב, שטעדטעל, שטאָדט און וועלט — אַלע האָבען זיי געברענט אין'ם טונקעלען, פאַרשטויבטען פייער פון דער לאַמטערן...

אן אויפגערודערטער איז געקומען דער לעזער אהיים, ניט געפונען קיין אָרט זיך, ניט געקענט זיך צוריהרען צו קיין בוך. ביטערקייט האָט ער געוואָלט, שטאַרקען רויך, ספּירט, שטעכיגע נעגעל. —

דער ביכער־שראַנק האָט איהם אָבער רוהען ניט געלאָזט. טאַקע שלעכט, אָבער לעזען זיין ליטעראַטור מוז ער דאָך. ער איז צו צום שראַנק און זיין האנד האָט, אליין פון זיך, אָן דעם פאַרוואָרפענעם, אויסגעלאַכטען זעבצעהן־באַנדיגען „שוואַרצער יונגערמאַנטשיק" זיך אָנגעכאַפּט...

אמעריקא.

פון קעסעל־גאַרדען איז אַרויסגעקומען א יונגערמאַן מיט א טשעמאָדאַן אין האנד. זיינע שוואַרצע האָר זיינען געווען ניט פונאַנדערגעקאַמט, זיינע וואָנצען זיינען געהאַנגען אַרונטער, זיינע קליידער זיינען געווען צוקנייטשט און ערטערוייס צוריסען און זיין פּנים, פון דער לאַנגער ים־רייזע און שלעכטען שיף־עסען, איז געווען בלייך און איינגעשרומפּט. נאָר אין זיינע אויגען האָט געברענט א מאָדנער בייזער פייערל, א פינסטערער און א שניידענדיגער. —

אויף מאָרגען איז שוין דער אָנגעקומענער יונגערמאַן געזעסען איבער א מאַשין און געשטעפּט הויזען. לעבען איהם, אויך איבער מאַשינען, רייהענווייס, זיינען געזעסען נאָך יונגע לייט און מיידלאַך, יעדע אַריינגעטהאָן אין זיין אַרבייט, דער קאָפּ אַרונטערגעלאָזט אַרונטער.

די מאַשינען האָבען גערוישט, דער פאָרמאַן איז אומגעגאַנגען פון איינער צום צווייטען, געיאָגט און געטריבען. דער אָנגעקומענער האָט ניט געוואוסט, אז לעבען איהם זיצען געוועזענע עקסטערנער, געוועזענע „יוד"־לעזער און זיבעצעהניאָהריגע קורסיסטקעס און אז זיי זייי

נען עס די נייע לעזער וואָס וועלען דאַרפען לעזען זיינע ליעדער. —

ס'איז געווען טרויעריג. ער איז געזעסען איבער'ן מאַשין, געשטעפּט די הויזען און זיין האַרץ האָט איהם געשניטען פאַר פאַרדראָס און ערגערניש. זיינע אויגען, דערוויטערענדיג זיך פון דער מאַשין, האָבען געזעהן פאַר זיך דעם איינזאַמסטען אָבגרונד פון פאַרפאַלענקיים.

קומענדיג אין אָוועגד אהיים, האָט ער זיך מיט א ציטער צוגעכאַפּט צו דער פען און גענומען שרייבען.

ער האָט ענדליך אוועקגעלעגט די פען, אָבגעשטויסען פון זיך דאָס אָנגעשריבענע און ניט געוואָלט איבערלעזען עס אפילו. ס'איז איהם געוואָרען מיט אמאָל מורא'דיג זיין אייגענע אנוועזענהייט, דער ריהר פון זיינע ליפּען, דער הויך פון זיין אָטהעם. און ווי ער זיצט אזוי און האָט מורא פאַר זיך אליין, דערפיהלט ער מיט אמאָל אז דאָס איז דאָס, אָט דאָס איז דאָס אויבינע, וואָס געהט מיט איהם, דאָס איז זיין נייער מזל, זיין נייע דיכטונג. —

ס'איז געווען אזא מאָמענט, ווען דער פּאָעט האָט זיך דערזעהן אין זיין אידעאַלסטער פאָרשטעלונג, אין זיין בלענדענדסטער נאַקעטקייט, אין זיין אייגענער אונפערמיידליכקייט; א מאָמענט, ווען דער פּאָעט האָט געדאַרפט אָן זיך אליין זיך בעהעפטען, מיט א זיכערען טראָט צוגעהן צום טיר פון זיין איינזאַמקייט, א דרעה טהון דעם שלאָס, אריינגעהן און פאַרשליסען...

דער פּאָעט האָט געגעבען א ציטער, האָט אויפגעהויבען דעם פוס א טראָט צו טהון פאַראויס און — האָט אָבגעשפּרונגען אויף הינטער. דער פּאָעט האָט ניט אויסגעהאַלטען.

דאָס איז געווען מאָררים ראָזענפעלד.

ווער ווייס ווי ווייט מיר וואָלטען שוין פאַרגאַנגען, ווען ער דערשרעקט זיך ניט; ווען ער, מיט דער זעלבער שער, מיט וועלכער ער האָט זיך אַרויפגעוואָרפען אויפ'ן „לומפּיגען באָס", וואָלט געגעבען א שניט איבער'ן פאָדעם פון דער אימפּאָרטירטער טראַדיציע און וואָלט, אונטער'ן שיין פון דער נייער וועלט, געבליבען שטעהן אליין. א נייער אָנהויב, אן אונפערמיידליכער אָנהויב...

האָט ער זיך אָבער דערשראַקען.

די אידישיסטישע קלאַפּער־געציינג האָט ער פון האנט ניט געוואָלט אַרויסלאָזען; ער האָט געצאָרענט אויף די יחסנים, די כלי קודש'דינע,

א געשריי געטהון און אליין פארכאפט זיך, פארדעקט מיט'ן האנד דעם מויל: פיליכט צו הויך א געשריי געטהון?

ער האט שוין געוואנט אריינצוגעהן אין דער בעהעלטעניש פון זיין איינזאמקייט — ער האט אבער מורא געהאט צו פערבלייבען דארט. איז ער געפאלען אויף א שכל: ער וועט לאזען אפען די טיר...

און דורך דער ניטצוגעשלאסענער טיר האט ער גענומען ארויסגעהן און אריינגעהן.

פון דער וועלט — צו זיך; פון זיך — צו דער וועלט; פון רוס־לאנד — קיין אמעריקא; פון אמעריקא — קיין רוסלאנד... אט איז ער אומעדום — אט איז ער ערגעץ ניט. דאס איז אפשר זיין גרויסקייט, זיין מזל. אבער פיהרען האט ער אונז אין ערגעץ ניט געפיהרט; און אויב ער האט געפיהרט האט ער קיינמאל ניט דערפיהרט, געלאזען אין מיטען וועג און אליין פערשוואונדען. וואוהין — ווער ווייס? אפשר זוכען זיך אליין. — און אפשר האט ער דערפיהלט, אז מען דארף ניט פיהרען, אז אויפ'ן וועג פון לעבען דארף יעדער אליין אב־צייכענען זיינע טריט, וועלכע זיי זאלען ניט זיין, קרומע צי גלייכע?

די טויבע וואנט, וואס שטעהט ערגעץ אויפ'ן וועג פון יעדען דיכטער'ס לעבען, קען קיינער ניט פארמיידען, פארבייגעהן איהר קען מען אויך ניט און אויך ניט איבערשפרינגען. דורכברעכען דארף מען זי...

צו דער דאזיגער טויבער וואנט דערנעהנטערען מיר זיך שוין. עס פאלען שוין פון ווייטען איהרע קאלטע, טויטע שאטענס, לייגען זיך אונטער די פיס און פילען אן דעם געמיט מיט אויסגאנגלאזיגקייט.

אזוי אין אלענפאלס דוכט זיך עס.

מיר דארפען עס וויסען און מיר ווייסען עס. ניט מורא האבענ־דיג צו זאגען דעם אמת צו אנדערע, האבען מיר ניט מורא דעם אייגע־נעם אמת צו זעהן. מיר קוקען אריין אין דער אייגענער נשמה און מיר זעהען:

ניטא מעהר קיין טרייסט פאר אונז אין דעם לייכטען ווערטער־שפיעל, צו וואגיק און שווער ווערען די טעג, ווערען די שעה'ן, און אין די שויבען קלאפען שוין די דרייסיג־יעהריגע פינגער.

רייפקייט וועגט ארונטער דעם קאפ, וועגט ארונטער און הויבט איהם אויף, און דורך די אויגען שיינט דורך די ערשט געקומענע זי־כערקייט, און אין די אויערען קלינגט דער רוף צו ווייטהייט צו דער ווייטקייט פון אלע מיער וועלטען...

אבער די פיס אונזערע זיינען נאך בערפלאנטעט אינ'ם געוועב פונ'ם אונבעשטימטען, אונזיכערען, און ווערטער אבגעלעבטע, גארנישטזאגענ־דיגע, שלעפען זיך דיר נאך און פארנארען דיך; פון אן אינערן כח גע־טריבען אלץ מעהר און מעהר זיך צו ענטפלעקען, נעהמסטו אן א פרעמדענס, עטוואס עהנליכען צו דיר, געשטאלט פאר דיין אייגענעם. דו גיסט זיך א לאז צו דעם געשטאלט און א ביטערע ענטוישונג פילט אן דיין הארץ. ביי דער ענטוישונג אבער בלייבסטו ניט. עס שמייכעלט דיר דיין שיקזאל, וואס איז אויסגעפאלען אויף דיר, צו יאגען זיך נאך זיך אליין, — יאגסטו זיך איבער אלע גאסען, איבער אלע בריקען, אלע באהנען. —

אזוי ווי אויפ'ן לייווענט פון קינאמאטאגראף האבען מיר דער־זעהן זיך אין אלע געשטאלטען, אין אלע פארמען פון ערענסטען און שפאסיגען. מיר שטעהען אנקעגען דעם לייווענט און מיט דער גרעס־טער שפאנונג קוקען מיר צו ווי מיר בעוועגען זיך, ווי מיר ריידען און עסען, געהען נאך נאך מיידלעך, שפאצירען מיט אונזערע ווייבער, שלאגען און קושען אונזערע קינדער, זוכען פארדינסטען; אט ווערען מיר פארלארען, אט געפינען מיר זיך ווידער; אט געהען מיר אין קור־צע הויזען, און אט ליגען מיר שוין אויסגעצויגען, ארומגעשטעלט מיט ליכט און מען בעקלאגט אונז; און אט גיבען מיר א שפרונג אראב פון דער טהרה־ברעט, לאזען איבער אין שרעק אלע וויינענדיגע און קלאגענדיגע און פליהען אוועק איבער גאסען און טייכען ערגעץ, ער־געץ — ביז עמיצער גיט א דרעה דאס רעדעל און ס'ווערט פינסטער. —

וואו זיינען מיר? מיר ווייסען ניט. אונז ריגעלט ארום אלץ געדיכטער אונזער פינסטערניש, און מיר ווייסען ניט מיט וואס פאר א פייער זאלען מיר אנצינדען אונזערע אויגען. עס דוכט זיך אונז, אז מיר הענגען איבער אן אונענדליכען אבגרונד, זינקען — זינקען מיר ניט, נאר מיר וויעגען זיך ארויף און אראב, ארויף און אראב. —

מיר וויעגען זיך און איין זאך נאר פארלאנגט אונזער הארץ, בעט ביי דעם האר פון דער וועלט:

— גיב א דרעה ווידער דאס רעדעל, האר פון דער וועלט, און זאל אויפ'ן קינא־לייוועגט ווידער ווערען ליכטיג און זאלען מיר כאטש נאך איינמאל דערזעהען אונזער אייגענע אויגען, אונזער אייגענעם שמייכעל, אונזערע אייגענע צוזאמענגעדריקטע פינגער. — — —

מעהר גאר נישט, האר פון דער וועלט. —